

Konference u příležitosti 100. výročí založení Vysoké školy obchodní

SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ Z KONFERENCE

19. září 2019

Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s.

Editor: Simona Pecková, Ivana Mičínová

Vysoká škola obchodní v Praze, 2019

**Marking the 100th Anniversary of Establishing University
College of Business – A Conference**

Conference PROCEEDINGS

19 September, 2019

**University College of Business in Prague
Edited by Simona Pecková, Ivana Mičínová**

Vysoká škola obchodní v Praze, 2019

Vědecký a organizační výbor / Scientific and organizing committee:

Mgr. Simona Pecková, MBA, Ph.D.
Ing. Lucie Mohrová, PhD.
Mgr. Ivana Mičinová

Recenzenti / Reviewers:

Mgr. Simona Pecková, MBA, Ph.D.
Mgr. Ivana Mičinová

Sborník příspěvků neprošel ve vydavatelství jazykovou ani redakční úpravou. Za odbornou a jazykovou stránku článků odpovídají jejich autoři.

No linguistic or editorial changes have been made to the proceedings of the conference. The authors therefore assume full responsibility for their contributions regarding both language and content.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

Unauthorized use of the work is a breach of copyright and may be subject to civil, administrative or criminal liability.

1. vydání

Editor © Mičinová, Pecková, 2019

© Vysoká škola obchodní v Praze, 2019

ISBN 978-80-7615-062-1

Obsah

Vladimír Krajčík. Procesní přístup k řízení projektů informačních platforem ve sdílené ekonomice / Process approach of information platform projects in a shared economy	4
Jaroslav Světlík. Kulturní bariéry mezinárodního obchodu České republiky / Cultural barriers to international trade in the Czech Republic	9
Jaromír Veber, Lenka Švecová. Ekonomie a její odraz ve vysokoškolské výuce / Economics and its reflection in higher education	17
Zdeněk Žihla, Jan Zýka. Vznik, vývoj a možné perspektivy studijních oborů Služby letecké dopravy a Management leteckých podniků / The origin, development and possible perspectives of study programmes in Air Transport Services and Aviation Business Management	23
Václav Netek. Systém a chaos v turbulentním tržním prostředí. Vybrané poznatky z marketingového výzkumu obchodního potenciálu v oblasti přesného strojírenství České republiky / System and chaos in a turbulent market environment. Selected knowledge from marketing research of business potential in the field of precision engineering in the Czech Republic	31
Petr Makovský, Zuzana Džbánková: Vývoj ekonomického myšlení a podnikové praxe v českých zemích za posledních 100 let / Development of Economic Thinking and Business Practices in the Czech Lands in the last 100 years	
Hana Lipovská. První dáma československého národního hospodářství / The first lady of the Czechoslovak Economic Policy	
Karol Hrádela. Právo a obchodní školství / Law and Business Education	
Miroslava Nováková. Vysoké školství v Československu v období po roce 1918 a založení první české vysoké ekonomické školy - Vysoké školy obchodní / University education after 1918 in Czechoslovakia and foundation of the first Czech business university - Vysoká škola obchodní	
Lucie Mohrová. Komparace ekonomického vývoje v České republice (ČR) a ve Spolkové republice Německo (SRN) po roce 1989 / Comparison of the economic development in the Czech republic and in Germany after the year 1989	
Rostislav Tomeš. Zážitkový turismus / Adventure tourism	
Zuzana Misková. Importance of Intercultural Language Competence in Hospitality Industry	
Simona Pecková. Metodologie cizích jazyků – historie a současnost / Methodology of Foreign Languages – Past and Present	
Ivana Mičínová. Výuka a hodnocení prezentačních dovedností v angličtině v terciárním vzdělávání / Teaching and assessment of presentation skills in English in Higher Education	

Procesní přístup k řízení projektů informačních platforem ve sdílené ekonomice

Process approach of information platform projects in a shared economy

Vladimír Krajčík

Abstrakt: Článek se zabývá procesy a procesním přístupem v projektovém řízení projektů budování informačních systémů a platforem ve sdílené ekonomice. Jsou zde vymezeny kategorie procesů v projektovém řízení projektů ve vazbě na metodiku použitého modelu vývoje těchto projektů. Významná pozornost je věnována pojmu sdílená ekonomika a pojmům alternativně blízkým. Konkrétně je zde uveden příklad procesního přístupu řízení projektu analýzy ubytovacích služeb s využitím informační platformy sdílené ekonomiky, včetně analýzy statistických údajů a dat. Projekt byl řešen jako aplikační výzkumný projekt v rámci programu BETA Technologické agentury České republiky.

Klíčová slova: Proces, projekt, sdílená ekonomika, ubytování.

Abstract: The paper deals with processes and process approach in project management of information systems and platforms in shared economy. There are defined categories of processes in project management in relation to the methodology used in the development of these projects. Significant attention is focused on the concept of shared economy and alternatively close concepts. Specifically, there is an example of a process approach to managing a project to analyze housing services using a shared economy information platform, including analysis of statistics and data. The project was designed as an application research project within the BETA program of the Technology Agency of the Czech Republic.

Key words: Process, project, shared economy, accommodation.

Procesní přístupy a procesy projektového řízení projektů informačních systémů

Klíčovou rolí v pojetí a chápání procesu v projektovém řízení přinesly nové informační technologie a jejich využití. Nejde však pouze o klasické technologické použití IT prostředí, ale odráží nezbytnou podmínku pro použitelnost, udržitelnost a hodnocení průběhu projektových procesů. Rozvojem a rozpracováním sdílených databází, expertních systémů, telekomunikačních nástrojů, bezdrátové komunikace, automatické identifikace a plánovacích technik se vytváří podmínky pro orientaci procesů na řešení projektu a jeho vlastní průběh.

Procesy a procesní přístup v projektovém řízení kladou důraz na ucelené pochopení projektového postupu a dílčí projektové jednotky (Dolanský, 1996), a to jak z hlediska jednotlivých oblastí činností, tak i úrovní hierarchického řízení. Vytváří obecná pravidla pro uplatňování manažerských poznatků v praktickém projektovém řízení, chápání projektu a projektového řízení na pouhé činnosti.

Základem procesního přístupu v projektovém řízení je vlastní orientace na řešení a výstupy. Procesy jsou v projektovém řízení chápány naprosto účelově, vždy ve vazbě na naplnění dílčích projektových cílů. Tímto vymezením je dána i projektová hierarchie procesů. V projektovém řízení jsou rozhodující ty procesy, které přinášejí přidanou hodnotu pro naplnění projektových cílů, pro vlastního investora projektu (Krajčík, 2004). Dochází k segmentaci procesů v projektovém řízení, což se jasně projevuje i v příslušném metodickém vymezení chápání pozice projektových procesů z hlediska naplnění projektových aktivit.

Procesy v projektovém řízení přináší i nový pohled na vztahy manažer – expert, na vztahy nadřízenosti a podřízenosti. Tyto se mohou a musí rozvíjet v rámci principu delegování podle potřeby projektových procesů, podle jejich potřeby. Vlastní projektová potřeba se vyvíjí, v čase se některé procesy stávají více aktuální, vzniká akutní potřeba zpracování a zabezpečení projektových procesů. Projektoví manažeři musí být schopni tuto změnu a potřebu přijmout, především zpracovat v projektové metodice nové procesy, najít jejich místo a kvantifikaci v celém systému projektového řízení. Provést změnu projektových struktur, rozvinout tvořivé myšlení, ale i provést příslušné rozhodnutí, které vyvolá další realizaci projektových procesů. Tato změna je vždy v zájmu projektového procesního řízení, v zájmu naplnění projektových výstupů.

Procesní projektový přístup klade důraz i na znalosti technologií, technik, nástrojů a jejich užití (Truneček, 2003). Vyvolává potřebu se věnovat a řešit nestandardní procesy v projektovém řízení. Tyto procesy vyžadují jiný stupeň nasazení projektových manažerských aktivit, dohled a kontrolu nad jejich realizací. Bez důkladné znalosti a ovládnutí nástrojů na podporu obecného projektového řízení, projektové komunikace, počítačových nástrojů modelování, znalostního řízení nelze zabezpečit procesně nestandardní řešení.

Významný posun doznává zabezpečení procesního chápání projektového řízení i v přípravné projektové fázi. V klasickém procesním chápání podnikových procesů je kladen důraz na řešení již existujících podnikových činností. Menší pozornost je věnována procesům, které předchází těmto činnostem, případně vůbec zabezpečují jejich vlastní nasazení a realizaci.

Proces je soustava spolu souvisejících a vzájemně se ovlivňujících projektových činností a stavů různých objektů systému, které společně tvoří jednu ucelenou funkci modelovaného informačního systému.

Procesní přístup je považován za základ úspěšného řízení projektu IS. Procesní řízení je budováno na principu integrace činností do ucelených řídicích projektových procesů.

Vlastní integrace však vychází z důsledné procesní analýzy požadavků. Nejdříve je potřebné zjistit, co vlastně uživatelé IS potřebují, nebo by mohli potřebovat. Z toho odvodíme, jaký informační produkt, službu, servis jim chceme nabídnout. S touto konkrétní představou promyslíme postup (proces), jak produkt/službu co nejjednodušeji a nejefektivněji poskytnout. V závěru jsou do procesu doplněny zdroje (lidské i technické), které k realizaci procesu skutečně potřebujeme.

Jedním z prvních předpokladů zavedení procesního řízení v projektu IS je základní pravidlo a to, že o přechodu k procesnímu řízení se rozhoduje již ve stádiu projektových příprav. Nelze si představit úspěšnou realizaci procesního řízení projektu IS bez úvodního rozhodnutí zadavatelů a vrcholového projektového managementu.

Sdílení ekonomika a model budování informačních platforem

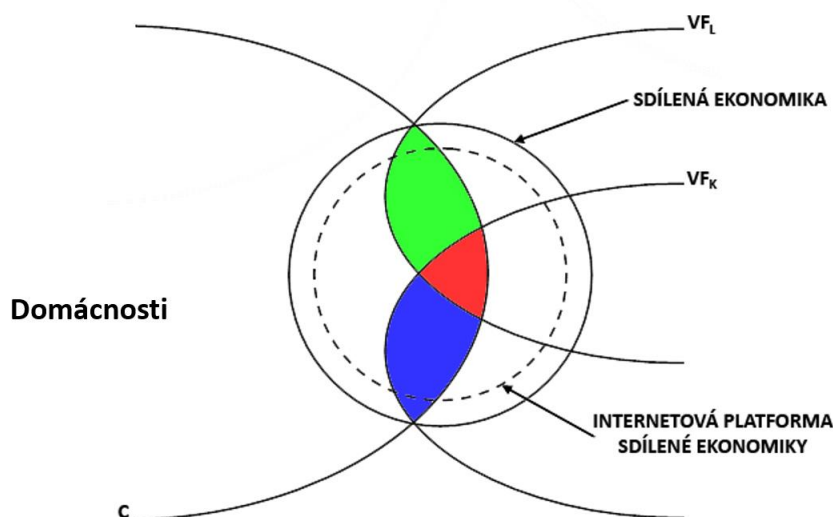
Sdílenou ekonomikou, neboli tzv. sharing economy rozumíme sdílení skupinových statků různými uživateli, kteří se finančními platbami podílí na jejich financování majitelem¹. Tento pojem byl poprvé použit v roce 2008 pro označení modelu podnikání postaveného na principech sdílení, pronájmu a výměny majetku či systém, který umožňuje využít nedotčený potenciál specifických statků a zjednodušit přístup k těmto statkům. Je to sociálně – ekonomický ekosystém založený na sdílení lidských a přírodních zdrojů, který zahrnuje

¹ VEBER, J.; KRAJČÍK, V.; HRUŠKA, L. a kol. (2016) Sdílená ekonomika. Praha: VŠPP, str. 8, zpracováno pro potřeby ÚV ČR

vytváření hodnot, produkci, distribuci, obchod a spotřebu zboží a služeb různými lidmi a organizacemi. Obecně vzato se jedná o ekonomický model, kdy se prostřednictvím technologických platform propojují dodavatelé ochotní pronajímat svá aktiva se spotřebiteli, kteří mají zájem o dočasné použití těchto aktiv. Typickým nástrojem pro přístup k daným technologickým platformám, který propojuje spotřebitele s dodavatelem, bývá aplikace pro mobilní zařízení. Zásadní roli v tomto směru hraje digitalizace podmíněná růstem komunikačních technologií a masového rozšíření internetového připojení nejen na pracovištích a v domácnostech, ale především na mobilních zařízeních. Nicméně ne všechny platformy a jejich zprostředkovatelé, které se za sdílenou ekonomiku označují, naplňují její definici.

Konceptuální ekonomický model sdílené ekonomiky znázorňuje chování a vztahy ekonomických entit, přičemž popisuje jejich interakci v prostředí sdílené ekonomiky. Model, tak jak je koncipován, znázorňuje oblasti sdílené ekonomiky, které vyžadují různé stupně nastavení regulačních opatření s ohledem na veřejný zájem a prosazení společensky efektivního chování.

Obrázek 1 – Konceptuální ekonomický model sdílené ekonomiky

Základem modelu je největší soustředný kruh, jenž představuje vlastní sdílenou ekonomiku. Ta je odlišná od výlučného či nedělitelného vlastnictví statků tím, že vychází ze spoluspotebitelství a je založena na ekonomickém modelu sdílení či pronájmu produktů. Ekonomika sdílení funguje zejména díky sdílení informací. Informace v rámci ní jsou sdíleny ve stejném fyzickém prostoru, kdy dochází k přímému kontaktu mezi spoluspotebiteli. V modelu je tato situace znázorněna mezikružím - původní klasická sdílená ekonomika (sousedská výpomoc, půjčování knih na ulici). Druhou situací je stav, kdy dochází ke sdílení informací v různém fyzickém prostoru. V takové případě je využito virtuálního prostředí k propojení nabídky a poptávky zboží a služeb sdílené ekonomiky skrze internetové/digitální platformy – znázorněno soustředným menším kruhem. Internetové platformy fungují jako zprostředkovatelé informací, aniž by docházelo k přímé interakci mezi zainteresovanými

stranami (platformy umožňují propojení různých fyzických prostorů bez přímého kontaktu). Internetová platforma je v čase neustále rostoucím kruhem, který se přibližuje velikosti kruhu původní sdílené ekonomiky.

Model znázorňuje pomocí křivek a oblastí chování ekonomických subjektů na trhu. Čím více se posouváme v modelu směrem zleva doprava, tím vzniká větší potřeba regulace. V následujícím textu je uveden vlastní popis křivek a oblastí modelu, respektive chování ekonomických subjektů. Popis je proveden zleva doprava, směrem od nízké regulace k oblasti s vysokou regulací.

Popis vlastní procesní struktury budování informačních platforem ve sdílené ekonomice

Procesní struktura řízení projektu vychází z principu systémové kategorizace a procesních řezů. Procesní řezy chápeme v logice modelování jako jednoznačně definované logické směrové řezy v třídimenzionálním prostoru všech projektových procesů. Procesní množina je systémově kategorizována v daném logickém směrovém řezu na vzájemně disjunktí procesní podmnožiny, které jsou charakterizovány právě tímto směrovým operátorem. Směrový operátor má vždy jednoznačné logické přiřazení, které vychází z konstrukce procesního pohledu. V obecné teorii je možné použít nekonečně mnoho procesních pohledů. V popsané teorii projektového řízení jsou obsaženy následující procesní pohledy.

Dynamický pohled

se základním směrovým operátorem času realizace projektu. Tento pohled je rozpracován v následujících procesních parametrech:

- Zahájení, definice projektových procesů
- Rozpracování projektových procesů
- Konstrukce projektových procesů
- Implementace, zavádění a předání výstupu

Konzistentní pohled

se základním směrovým operátorem funkčního přístupu k realizaci projektu budování informační platformy. Funkční přístup vychází z popisu vize vyvíjeného IS, modelování jednotlivých funkcionalit a požadavků na IS, návrhového i implementačního procesního řezu. Tento pohled je rozpracován v následujících procesních parametrech:

- Deskriptivní procesní řez modelem tvorby IS
- Procesní řez řízení analýzy a řízení požadavků na tvorbu IS
- Návrhový procesní řez v projektu tvorby IS
- Implementační a testovací procesní řez v projektu tvorby IS
- Procesní řez zavedení nového informačního systému platformy.

Řídící pohled

se základním směrovým vektorem managementu výstavby a realizace projektu IS. Tento pohled je rozpracován v následujících procesních parametrech:

- Procesní řez řízení změn a řízení prostředí při tvorbě informačního systému platformy.
- Procesní řez řízení procesů u jednotlivých projektových rolí.

Závěr

Článek shrnuje poznatky v procením řízení budování informačních platforem, speciálně z oblasti sdílené ekonomiky. Výše uvedený procesní přístup k řízení projektu informační platformy představuje obecný rámec přesně definovaných postupů, norem a pravidel při řízení projektu IS s důrazem na použitelnost v konkrétní aplikaci. V tomto kontextu je jí třeba chápat a používat. Znamená to tedy především formulaci jasné strategie projektovaného systému informační platformy a cílů tohoto systému především s dopadem na příslušné uživatelské skupiny a veřejnost jako celek. Při akceptaci a použití výše uvedených principů procesního řízení je možné očekávat transparentní měřitelné projektové ukazatele, výsledky, dopady a projektové výstupy.

Literatura

Barata-Salgueiro, T.: Short rentals in Lisbon. Lisbon: SCRIPTA NOVA-REVISTA ELECTRONICA DE GEOGRAFIA Y CIENCIAS SOCIALES (2019) , 21(578), 1-43.

Belk, R.: Why not share rather than own? Annals of the American academy of political and social science, (2019), 611, 126–140.

Dolanský, V.: Projektový management. Praha: Grada, 1996, 148 s., ISBN 80-7169-287-4

Krajčík, V.: Strategie, řízení a modelování informačního systému RISA, Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2004, ISBN: 80-85118-84

Truneček, J.: Znalostní podnik ve znalostní společnosti. Praha: Professional Publishing, 2003, ISBN 80-86419-35-5

Údaje o autorovi:

doc. RNDr. Vladimír Krajčík, Ph.D.

Autor článku je absolventem Přírodovědecké fakulty UP Olomouc, 1985 (RNDr.), habilitoval na Univerzitě Hradec Králové v oboru Systémové inženýrství a informatiky (doc.). Od roku 1994 se věnuje řízení soukromých vzdělávacích institucí, spoluzakládal Soukromou vyšší odbornou školu podnikatelskou a Vysokou školu podnikání. V současné době působí ve funkci rektora Vysoké školy obchodní v Praze. Své odborné znalosti a zkušenosti s řízením projektu informačních systémů uplatnil při řešení řady výzkumných projektu, jak tuzemských, tak zahraničních. V poslední době se angažoval v projektech TAČR zaměřených na sdílenou ekonomiku.

Kontakt:

krajcik@vso_praha.eu

Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s.
Spálená 76/14
110 00 Praha 1 - Nové Město

Kulturní bariéry mezinárodního obchodu České republiky

Cultural barriers to international trade in the Czech Republic

Jaroslav Světlík

Abstrakt: V současné době, jak se ukazuje, je mezinárodní obchod silně exportně zaměřené České republiky jednostranně zaměřen na vývoj do zemí EU a stěžejním produktem vývozu jsou automobily. Jak se ukazuje, jednou z vážných bariér úspěšného proniknutí na zahraniční trhy jsou kulturní rozdíly mezi ČR a potenciálními partnery. Na příkladu Lewisova modelu autor příspěvku dokumentuje výrazné kulturní odlišnosti zemí, které, pokud má být situace v budoucnosti zlepšena, musí být pochopeny, akceptovány a využity pro lepší a efektivnější spolupráci na poli větší diverzifikace českého mezinárodního obchodu.

Klíčová slova: Mezinárodní obchod, kulturní odlišnosti, Lewisův model kulturních typů, kultury lineárně aktivní, multiaktivní a reaktivní.

Abstract: International trade of the Czech Republic is strongly export-oriented and is one-sidedly focused on EU countries and the main export is represented by car product category. As it turns out, one of the most serious barriers of successful penetration into new foreign markets are the cultural differences between the Czech Republic and potential foreign partners. On the example of Lewis model, the author of the conference paper documents the significant cultural differences of countries, which, if the situation is to be improved in the future, must be understood, accepted and used for better and effective cooperation in the field of greater diversification of Czech international trade.

Key words: International trade, cultural differences, Lewis model of cultural types, multi-active, linear-active and reactive cultures

Úvod

V současné době představuje náš zahraniční obchod jako jeden z nejdůležitějších faktorů prosperity České republiky jednoznačnou závislost na jednotném trhu Evropské unie. Export (jsme silně otevřenou ekonomikou) do zemí 28 činí více než 80 % z celkového vývozu. Nejvíce vyvážíme dle očekávání do Německa, nejhorší obchodní bilanci máme s Čínou. Export do Velké Británie je téměř dvakrát vyšší než celkový export do Ruska a Číny. A to přes opakované výjezdy pana prezidenta s doprovodem kapitánů českého průmyslu a obchodu, se stále nedaří naší jednostrannou závislost na EU (zejména jde o automobilový průmysl) snížit. Odpověď na otázku větší diverzifikace našeho zahraničního obchodu je složitá a je vhodné se při jejím hledání podívat na širší kontext tohoto problému.

Pokud má podnik fungovat na zahraničních trzích efektivně, musí si jeho řídící pracovníci uvědomit jednu skutečnost. A sice tu, že v mezinárodním obchodě platí zásada, že co je úspěšné na domácím trhu, nemusí být zdaleka plně funkční a úspěšné v zahraničí. Proto také při rozvoji mezinárodních aktivit musíme mít podnik stále na zřeteli, že:

- Nejen náš produkt, ale i naše vystupování a komunikace musí být pro naše zahraniční partnery smysl a význam, jinými slovy, musí mu rozumět a musí být pro ně něčím důležitým.

- Měli bychom umět apelovat na určitý citlivý bod, který vyvolá u cílové skupiny určité porozumění, přání nebo dokonce touhu nejen po našem produktu, ale i po dlouhodobém obchodování s námi.
- Sdělení nesmí cílovou skupinu urážet, například jejich politické přesvědčení, víru, národnost, barvu pleti, pohlaví aj.
- Musí respektovat místní pravidla a předpisy, stejně jako společenské a kulturní normy chování.
- Minimalizovat nebezpečí vyplývající z nesprávného překladu textu.
- Obecně je nutné přihlížet k politickým, ekonomickým, geografickým a kulturním podmínkám místních trhů.

S přihlédnutím k výše uvedeným bodům si musíme uvědomit, že obchodní aktivity budou zaměřeny na zcela nové cílové trhy. Proto také existuje celá řada proměnných, které ovlivňují obchodní strategii v mezinárodním prostředí. Některé z nich je možné kontrolovat a ovlivnit. Jiné, zejména ty, které jsou spojeny s ekonomickými, právními a především kulturními odlišnostmi, jsou víceméně mimo kontrolu a ovlivnitelnost firem. Zřejmě jedním z nejožehavějších a nejčastěji diskutovaných témat v posledních letech, týkající se mezinárodního obchodu, je téma týkající se standardizace, tj. globálního strategického přístupu. Tento trend má spoustu zastánců zejména v souvislosti s existencí jevu globalizace, stále rostoucí oblibou některých globálních značek a se vznikem tzv. globální spotřebitelské kultury. Globalizace představuje jedno z nejzajímavějších a současně i nejožehavějších témat současné doby. Přináší sebou některé pozitivní výsledky (ekonomické), mezi řadou vážných negativních dopadů globalizace patří ale i nerespektování sociálně kulturních a ekonomických rozdílů a odlišností jednotlivých států a regionů.

Řada průzkumů prokazuje existenci značných kulturních rozdílů. Proto se stále více ukazuje, že s prohlubující se globalizací, se lidé stále více vrací ke svým kulturním kořenům a zdaleka ne vždy a ne všude oslovují globální produkty standardizovanou reklamou a distribucí všechny potenciální zákazníci. Zdaleka ne všude probíhá obchodní jednání podle našich představ a zvyklostí. To dokazují mimo jiné i statistiky. Například drahé a luxusní hodinky si zakoupí 17,2 % Portugalců oproti 8,5 % Finů, přitom nelze tvrdit, že Portugalsko má 2x vyšší životní úroveň než Finsko, opak je pravdou (de Mooij 2018, str. 13). Podobně 92% uživatelů internetu z Litvy a Estonska využívá tohoto média ke čtení zpráv a elektronických médií ve srovnání s 38% Francouzů (Eurostat 2017). Příčiny nelze vidět v ekonomických zákonitostech, ale v kulturních odlišnostech zmíněných zemí, např. mezi severem a jihem Evropy. Příklady uvádíme z „malé“ Evropy. Je víceméně samozřejmé, že v případě dalších kontinentů a zemí bude vliv kulturní rozrůzněnosti mnohem větší. Při volbě své obchodní strategie pro světové trhy se proto mohou firmy v zásadě rozhodovat mezi strategií standardizace vycházející z globálního přístupu, nebo strategií lokalizace respektující zvláštnosti jednotlivých zemí či regionů EU. Existuje i třetí cesta, která se snaží maximálně využít obou možností a tou cestou je strategie adaptace. Všechny přístupy mají ale své kladné i stinné stránky.

1. Kulturní rozrůzněnost

V plánování obchodních mezinárodních aktivit je si většina podnikatelů vědoma jazykových rozdílů, rozdílů geografických, většinou ekonomických a politických, v menší míře však kulturních. Známe a akceptujeme bez výhrad rozdíly geografické vyznačující se různým terénem, teplotou vzduchu atd. Arktické počasí na severu Skandinávie, Sibiři, Aljašce je zcela odlišné od podnebí v arabských zemích, Africe, Jihovýchodní Asii, což je určitě důležitý

faktor pro exportéry automobilů. Exportér jízdních kol si bude více než vědom ve své nabídce skutečnosti, že roviny Nizozemí jsou zcela odlišné od alpských hor a to nemluvíme o horách v Severní a Jižní Americe či v Asii. Tyto rozdíly spolu s ekonomickými, sociálními a politickými diferencemi ovlivňují zásadně chování spotřebitelů. Na co se však zapomíná, je skutečnost, že existují zásadní rozdíly v hodnotovém systému jednotlivých národních kultur. Tyto hodnoty jsou hluboce historicky zakořeněny a v průběhu času se jeví být vysoce stabilními. Národní kultura se vyvíjela po staletí, společností uznávané hodnoty jsou přenášeny z generace na generaci a jsou v každé společnosti hluboce zakořeněny.

Na druhé straně je skutečností, že posun v hodnotách současné postmoderní společnosti představuje změny, které se v tak krátkém čase ve společnostech celého světa, zejména ale v rámci naší euroatlantické civilizace ještě nestaly. Mimo jiné dochází ke zpochybňování principů v nedávné minulosti pokládaných za nesporné, ať již se jedná o základní principy liberální demokracie, respekt k zákonům země, prohlubování absence sociálních struktur, které jsou nahrazovány virtuálním „přátelstvím“, o prohlubování individualismu a uznávání především hédonistických hodnot a materialistického myšlení. Turbulentní změny v technologiích vyvolávají požadavek na naši flexibilitu, současně ale také vedou k pocitu, že vše je pouze prozatímní. Jsou preferovány vztahy dočasné a nepevné a to vše v lidech vyvolává pocit nejistoty a frustrace. Toto vše je umocňováno zejména negativními zprávami v médiích, stačí informace o neřešení problematiky stárnutí populace, zadluženost nemocnic, dlouhodobě neutěšená situace ve financování školství. Není divu, že každý třetí pohřeb u nás probíhá bez obřadu, náš národ pomalu vymírá, je stále méně svateb a roste počet rozvodů. Nejen výzkumy, ale i každodenní realita prokazuje nespokojenost, frustraci, rozladění a obavy ve společnosti jako výsledek těchto změn, které jsou v silném rozporu s našimi kulturními hodnotami a identitou. Prioritně jsme přece jen Čechy, Poláky, Brity atd. a až druhotně Evropany či příslušníky euroatlantické civilizace. A to platí ještě ve větší míře pro kultury arabské, asijské či africké.

Kulturní hodnoty ovlivňují přesvědčení a postoje lidí i v oblastech vnímání produktu, reklamy, propagačních materiálů, způsobu chování při obchodním vyjednávání a silně ovlivňují rozhodování spotřebitelů nebo obchodních partnerů. Kultura ale také silně ovlivňuje podnikatelské prostředí v každé zemi. Nejde pouze o ekonomické prostředí dané ekonomickou úrovní, kapitálem, kvalifikovanou pracovní silou, infrastrukturou, úrovní veřejné správy, ale zejména i méně zřejmým, ale o to důležitějším faktorem, který můžeme nazvat „civilizační kompetence“. Zde především zahrnujeme jaká je v příslušné zemi:

1. **Pracovní a profesní etika** – tyto části zmíněných civilizačních kompetencí mají velmi blízký vztah k existenci moderní kapitalistické společnosti a existující firemní kulturou podniků fungujících v tomto prostředí. Rozumí se jí především ochota a potřeba práce, pracovní disciplína, přijímání odpovědnosti, závaznost dohody a dodržování termínů, identifikace s cíli podniku. Byla prokázána korelace mezi pracovní etikou a produktivitou.
2. Možnosti a **motivace k organizování občanských aktivit** zahrnuje mimo jiné také dodržování práva, respekt k názorovým oponentům, ochota osobní účasti na společensky žádoucích aktivitách, zájem o společenské dění aj.
3. **Internalizace**, ve smyslu vnitřního osvojení a neformální, tj. skutečné akceptace formálních právních a administrativních předpisů, odmítání takových jevů, jak je klientelismus, nepotismus, korupční jednání atd.

V minulosti proběhl v postsovětských zemích rozsáhlý výzkum v oblasti civilizačních kompetencí (Dioskuri Research Project²) v postsovětských zemích Střední a Jižní Evropy a ten konstatoval tato zjištění napříč všemi těmito zeměmi:

- V oblasti **firemní kultury** hierarchický způsob řízení, značná míra improvizace v pracovních procesech, neakceptace osobní odpovědnosti za výsledky práce, nízká transparentnost.
- V oblasti **podnikatelské kultury** se především jedná o parazitování, neloajalitu, brutální konkurenční prostředí, korupce, neformálnost, ohýbání pravidel, nízká úroveň právního povědomí, politizace podnikání, nízké negociační dovednosti, orientace více na spotřebu než investování do budoucnosti.
- V oblasti **pracovní kultury** převládá slabý smysl a odpovědnost za kvalitu práce, fobie z dodržování stanovených termínů, slibování nesplnitelného, slabá komunikace, nízká orientace na další rozvoj pracovníků, směřování soukromého a pracovního života, chování obětí beránek.
- V oblasti **administrativní kultury** převládá paternalismus, autokratický leadership, nízké negociační schopnosti, preferování konfliktu na úkor kompromisu, korupce, přílišná byrokracie, nízká úroveň právního myšlení, nepotismus, klientelismus, neodpovědnost, přílišná regulace, dvojí metr a s tím spojené výjimky pro vyvolené.

I když od zveřejnění výsledků výzkumu je na každém čtenáři, alespoň částečně znalého věci, aby posoudil, v jaké míře se situace v oblasti výše uvedených civilizačních kompetencí například v zemích V4 změnila, či nikoliv.

Jedním z řady problémů uvedených výše jsou opakovaně slabé dovednosti v oblasti komunikace a negociačních dovedností s potenciálními obchodními partnery. Umět uzavřít dobrý obchod není snadné a vyžaduje nejen znalosti problematiky, ale i talent a další osobní predispozice. Pochopení kulturní rozrůzněnosti patří mezi důležité znalosti dobrého obchodníka. Zkoumání a výuce kulturních rozdílů se věnují ve studijních programech zaměřených na mezinárodní business prakticky každá americká univerzita, nemusíme ale chodit tak daleko. Podobně intenzivně se věnují přípravě odborníků v této oblasti i německé nebo nizozemské vysoké školy. Asi vědí proč?

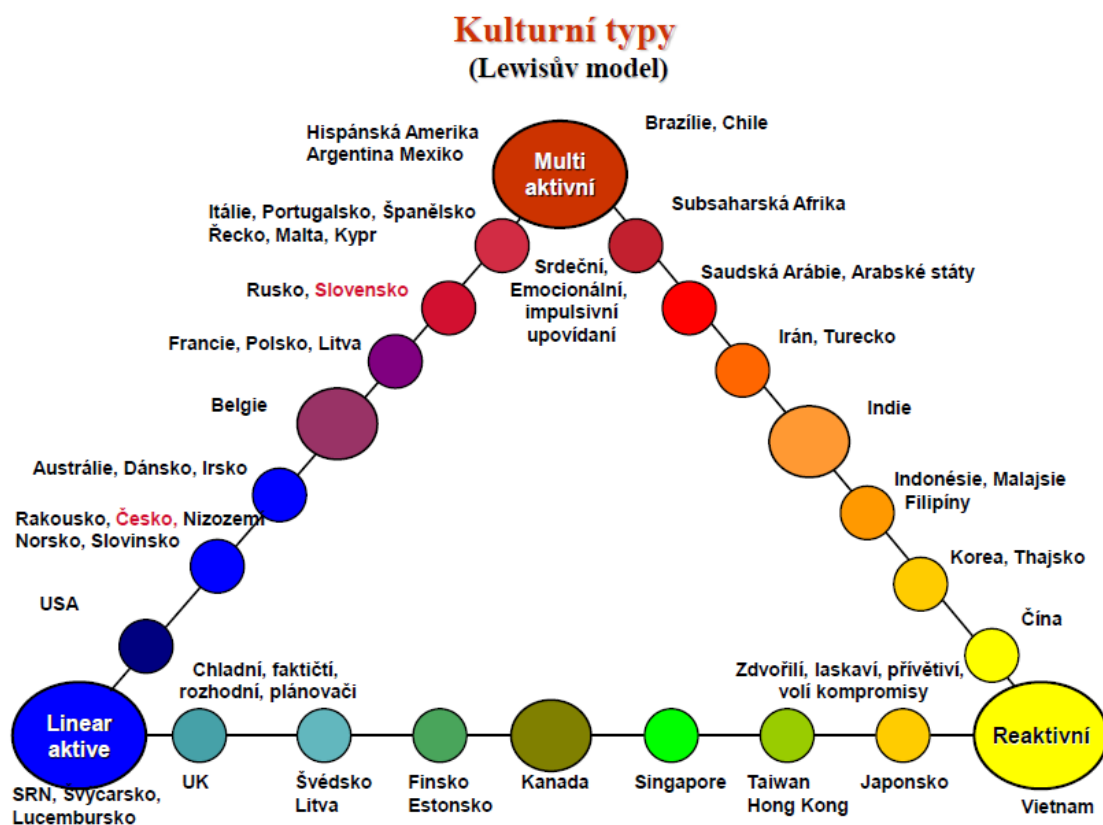
Německý export do celého světa drží německou ekonomiku stále na špici pomyslného pelotonu úspěšných států světa. Nizozemí je tradičně zemí výborných obchodníků, nejlepších v Evropě. Ne nadarmo se Holanďanům proto říká Číňané Evropy. A ti jsou opravdu nejlepšími světovými obchodníky, koneckonců jeden z řady důkazů je propastně pasivní bilance zahraničního obchodu naší republiky s tímto asijským obchodním a průmyslovým gigantem. Cest, jak kategorizovat jednotlivé světové kultury je celá řada. Mezi nejznámější osobnosti v této oblasti patřil mimo jiné Američan Edward Hall a stále patří Nizozemci Geert

²https://www.google.cz/search?q=DIOSCURI+Research+Project,+Janos+Kovacz+ed.&nfpr=1&sa=X&ved=0ahUKEwi28Ia_ubzkAhWE4aYKHZRCCegQvgUILigB&biw=1920&bih=937

Hofstede a Fons Trompenaars, profesor Hebrew univerzity v Jeruzalémě Shalom Schwartz, ale také spíše praktik, člověk, který procestoval celý svět a své bohaté zkušenosti v oblasti kulturní rozrůzněnosti zejména v oblasti komunikace vtělil do svých publikací, Richard D. Lewis.

2. Kulturní dimenze v mezinárodní komunikaci a vyjednávání

Rozdělení vybraných národů dle tohoto modelu do tří kulturních klastrů je zřejmé z grafického znázornění Lewisova modelu na obr. 1.

Obr. 1 Lewisův model kulturních typů³

Lewisův model přehledně dokumentuje kulturní vzdálenost Česka a některých jiných zemí, ať již je to například Čína, Indie, Arabské země či země Latinské Ameriky. Naopak kulturní blízkost u jiných zemí, např. Německa (1000 let společného života s Němci se na českých kulturních hodnotách nepochybně podepsalo), pochopitelně Rakouska, ale i Nizozemí, USA, UK, Skandinávie aj. nečiní velmi často našemu zahraničnímu obchodu žádnou jinou překážku, než je jazyková bariéra. Ale tu lze snadno učením jazyků vyřešit. Pokud chceme ale dělat business se zeměmi kulturně vzdálenými, je třeba kromě jazykových, politických, ekonomických bariér, brát velmi vážně do úvahy i překážky kulturní. A ty se moc u nás naučit nedají. Která vysoká škola ve svém portfoliu studijních programů nabízí i výuku kulturních odlišností do požadované hloubky a prakticky více využitelné. Asi bychom se divili, jak málo jich je ve srovnání s univerzitami německými nebo americkými. Zdáli vůbec některá.

Zdroj: <https://magnussonllc.wordpress.com/2011/01/19/the-lewis-model-cultural-dimensions/>

Vraťme se ale k samotnému modelu. Lewis na základě celoživotních výzkumů a zkušeností konstatoval, že všechny světové kultury můžeme rozdělit z pohledu komunikace do tří základních skupin, kultury lineárně aktivní, multi aktivní a reaktivní. **Lineárně aktivní** kultury (Německo, Švýcarsko, Nizozemí, Skandinávie s výjimkou Finska aj.) vykonávají v jednom okamžiku jednu věc, přičemž se silně koncentrují na výkon této činnosti a konají tak dle přesného časového plánu. Významným aspektem úspěšného zvládnutí úkolu je jeho analýza, rozčlenění a řešení jednotlivých částí v lineárním časovém pojetí, přičemž se lidé z těchto kultur koncentrují na zvládnutí úkolu v rámci každého segmentu a tím i perfektní zvládnutí kompletního úkolu. Starají se spíše o své věci, preferují soukromí a oddělují sociální a pracovní, aktivity plánují dopředu, pracují ve stanovené době, jsou přesní, dodržují řád, preferují ověřitelná fakta, orientace na výkon profese a bez emocí, struční a věcní při jednání a telefonování (time is money), odmítají přízeň, protekci, výhody, které jiní nemají, důležitá pro soulad je pravda a logika. Tyto kultury jsou orientovány na fakta, shromažďují spolehlivé a ověřené informace (die besten in Testen, ISO atd.), které mohou být objektivně verifikovány. Z pohledu vnímání času se jedná o kultury, které vnímají čas lineárně (monochronický, následné vnímání času). Čas je rozdělen na minulost, současnost je přesně naplánována a naplánované časové termíny dodržovány, rovněž se podobně přesně plánuje i budoucnost. Přesnost je vyžadována i od partnerů, opožděný příchod na jednání nebo nedodržení deadline je považováno za vážné, osobní selhání vedoucí ke ztrátě důvěry k obchodnímu partnerovi.

Multiaktivní kultury (Jižní Evropa, Latinská Amerika, Arabské země atd.) jsou více zaměřeny na lidi a vztahy mezi nimi. Jsou z pohledu řízení velmi pružné, plánování aktivit a přesnost jsou podružné, důležitější jsou lidi, zejména ti, „z mého kruhu“. Neradi nedokončí konverzaci, což je neslušné, čas je investován především do lidí a mezilidských vztahů. Obchod je především založen především na těchto vztazích. Lidé z těchto kultur jsou více emocionální a za projev emocí se nestydí a neskrývají je, často převládá impulsivní chování. V komunikaci jsou poněkud upovídaní, často používají silné projevy neverbální komunikace. Důležitá, a to i z pohledu práce, je rodina. Rádi dělají v jeden okamžik více věcí najednou, dodržování pracovní agendy je jim ve značné míře lhostejná. Jejich vnímání času je polychronické, synchronní, časový rozvrh je druhotný a nesmí být v rozporu a narušovat dlouhodobé sociální vztahy. Čas je přítel a ne něco, jehož dodržování bychom se měli obávat. Proto také dodržování termínů a harmonogramů není prioritou. Nebazírují pouze na ověřených informacích, ty získávají zejména ze své vztahové sítě (případné reference přátel o případných obchodních partnerech jsou velmi důležité).

Členové reaktivní kultury zřídka iniciují dvoustrannou diskuzi, spíše naslouchají a následně reagují a formulují svou odpověď a to často velmi přesně. Zřídka přerušují druhou osobu, velmi často se jedná o introvertní kultury, kdy navenek nejsou příliš projevovány emoce. Neverbální komunikace je velmi nevýrazná. Reaktivní kultury najdeme především v Asii, Číně, Japonsku, Koreji aj., v Evropě se s touto kulturou setkáme v případě Finů a Turků. Britové a Švédové představují lineárně aktivní s dosti výraznými aspekty i reaktivní kultury. Naslouchající, reaktivní kultura preferuje ještě větší množství zdrojů informací a to nejen z vlastní vztahové sítě, než je tomu u multiaktivní kultury. Jiné je i pojetí času, zejména v případě asijských kultur. Zde není čas vnímán ani lineárně, ani v kontextu sociálních vztahů, ale cyklicky. Čas není vzácnou komoditou, je ho vlastně neomezený dostatek. Ovšem přesnost při schůzce či obchodním jednání je považována za velmi důležitou, a to jak v Číně či Japonsku nebo jiných zemích. Pozdní příchod znamená nízký respekt vůči svému např. čínskému partnerovi a obrazně znamená tento nedostatek úcty vůči němu ztrátu tváře. V důsledku cyklického času se průběh vyjednávání velmi často neuvěřitelně natahuje a může trvat měsíce, či dokonce lze dokumentovat na řadě příkladů, i roky. Ve vzájemném vztahu je

velmi důležitá harmonie, proto agresivní způsob jednání (známý např. z USA), je předem předurčen k nezdaru.

Závěr

Na vcelku jednoduchém příkladu Lewisova modelu byly dokumentovány výrazné kulturní rozdíly jednotlivých světových regionů z pohledu uznávaných hodnot nejen obyvatel České republiky, ale i nepochybně řídících pracovníků našich podniků. Jak ukázal výzkum DIOSCURI uskutečněný v zemích bývalé socialistického tábora ve střední a jižní Evropě, i v oblasti tzv. „civilizačních kompetencí“, zejména v oblasti podnikatelské nebo firemní kultury. Představa, že představitelé našich podniků či kapitáni českého průmyslu odjedou například do Číny a politickým rozhodnutím politbyra UV KSČ bude obchod uzavřen, je naprosto mylná. Obchodní jednání probíhají následně ve standardním režimu hostitelů. Nesmíme zapomenout, že Číňané jsou nejlepší obchodníci na světě. A konkrétní obchodníci resp. vyjednávači to musí neustále dokazovat svým nadřazeným, aby neztratili před nimi tvář a nedošlo tak k jejich ponížení. Což v kolektivistických kulturách, kterou Čína samozřejmě je, je velký osobní problém. Dobrý obchod se může uskutečnit, když pro jednání vymezíme dostatek času a hlavně se nám podaří dostat do tzv. „vnitřního kruhu,“ např. prostřednictvím pozitivních referencí osob, které již v tomto kruhu jsou. Vnitřní kruh představuje členy rozšířené rodiny, přátel, dobrých sousedů či kolegů, partnerů v podnikání, mezi kterými existuje pozitivní emocionální vazba a to včetně vazby např. na rodinu. Následně lze vyjednat oboustranně výhodný obchod založený na vzájemné důvěře. V opačném případě se naši podnikatelé velmi často setkávají s nepochopitelnými zvraty ve vzájemných obchodních vztazích, ve zcizení předmětů duševního vlastnictví, ukončení spolupráce či uzavření, jak se ukáže v brzké budoucnosti, velmi nevýhodného obchodu. Při uvažování o rozšíření aktivit do zahraničí, zejména za hranice EU (i když i v Evropě existují velké kulturní rozdíly, zejména mezi severem a jihem, ale i mezi západem a zeměmi střední a východní Evropy), je třeba zvažovat naši připravenost jazykovou, ale zejména kulturní. Nám se naši potenciální partneři nebudou nikdy přizpůsobovat, my se musíme ve vlastním zájmu přizpůsobit jejich kulturním standardům a zvyklostem. Jen tak lze nejen úspěšně podnikat i na vzdálených, mimoevropských trzích, ale i diverzifikovat jednostrannou závislost naší exportní ekonomiky i mimo EU a na situaci na světových trzích s automobily.

Literatura

LEWIS, R. *When Culture Collides. Leasing Across Cultures*. 4th Edition. Boston, Nicholas Brealey 2018. ISBN-13: 978-1473684829

MOOIJ, M. de. *Global Marketing and Advertising. Understanding Cultural Paradoxes*. 5. Edition. London: Sage Publications. 2018. 512 p. ISBN 978-1544318141

SVĚTLÍK, J. *Marketing pro evropský trh*. Praha : Grada Publishing, 2003. 272s. ISBN 80-247-0422-6

SVĚTLÍK, J. a kol. *Reklama. Teorie, koncepce, modely*. WSIZ Rzeszow 2017. s. 1204. ISBN: 978-83-64286-71-1

FORET, M., SVĚTLÍK, J. *Marketing in International Territorial Studies*. Mendelova univerzita Brno 2014. p. 140. ISBN : 978-80-7375-863-9

USUNIER, J. C., LEE, J. A. *Marketing Across Cultures*. 6. Edition. 478 p. Pearson 2012 ISBN-13: 978-0273757733

Údaje o autorovi:**Prof. Ing. Jaroslav Světlík, Ph.D.**

Předmětem odborného zájmu autora příspěvku je teorie reklamy, interkulturní marketing a komunikace a marketingové komunikace. Autor řady odborných a vědeckých publikací, v minulosti přednášel mimo jiné i na Wirtschaftsuniversität Wien, SHW Wien, University Algarve Portugalsko a na řadě českých i slovenských vysokých škol. V současné době pracuje na VŠPP a.s. Praha

Kontakt:

VŠPP a.s. Praha
Pracoviště Michálkovická 1810/181
710 00 Ostrava
jaroslav.svetlik@vspp.cz

Ekonomie a její odraz ve vysokoškolské výuce

Economics and its reflection in higher education

Jaromír Veber, Lenka Švecová

Abstrakt: Příspěvek se zabývá ekonomii jako vysokoškolskou vzdělávací disciplínou. Stručně charakterizuje počátky zavedení ekonomie do vysokoškolské výuky v tehdejším Československu, postupný rozvoj jak co do rozsahu, tak i obsahu a hledání institucionálního ukotvení výuky zejména v druhé polovině minulého století i současné trendy v této oblasti. I z tohoto letmého přehledu je zřejmé, že ekonomie je dynamicky se vyvíjející disciplína, která je v úzké interakci se společensko-hospodářskou realitou a nemá smysl obligatorně a taxativně vymezovat obsah její vysokoškolské výuky.

Klíčová slova: Ekonomie, vysokoškolská výuka ekonomie, zákon o vysokých školách, profil absolventů, ICT, globalizace.

Abstract: The paper deals with economics as a higher education discipline. It briefly characterizes the beginnings of the introduction of economics into university education in the Czechoslovakia, the gradual development of both the scope and content, and the search for institutional anchoring of teaching especially in the second half of the last century and current trends in this area. Even from this brief overview, it is clear that economics is a dynamically developing discipline that is in close interaction with socio-economic reality and does not make sense to define the content of its university education obligatory and exhaustively.

Keywords : Economics, university teaching economics, law on universities, graduate profile, ICT, globalization.

Úvodem

Ekonomie“ pochází z řeckého výrazu *oikonomia*: *oikos* – dům, *nomos* – zákon, který původně znamenal „vedení domácnosti.“ Postupem času za posledních cca dvě stě let se vyvinula ve vědní disciplínu zaměřující se na vztahy mezi disponibilními zdroji a lidskými potřebami. V průběhu tohoto období se měnilo zaměření ekonomie a ruku v ruce s tím i její vymezení. Dodnes můžeme najít celou řadu definic i pohledu na obsah, co si pod ekonomikou představí. Jedna ze soudobých universálních definic konstatuje, že „ekonomie se zabývá studiem hospodářských systémů, v jejichž rámci lidé produkují, rozdělují (směňují) a spotřebovávají užitečné statky.“ V této souvislosti předmětem zájmu je organizace daného hospodářského systému, chování jednotlivých subjektů v daném systému, potřeby a míra jejich uspokojení.

Je-li předmětem zájmu hospodářský systém typu podniku, popř. i neziskové organizace či dílčí prvek veřejné správy, pak obvykle hovoříme o mikro-ekonomii. Je-li předmětem zájmu hospodářský systém zahrnující celou národní ekonomiku, popř. i integrační uskupení, pak hovoříme o makro-ekonomii.

Není pochyb, že ekonomie je disciplína (vědní, studijní, praktická), která je v úzké interakci s realitou a nutno přiznat, že jsou interakci vzájemné, tzn., že na jedné straně ekonomie vychází z reality, na druhé straně ji více či méně ovlivňuje. Tyto závěry lze doložit historickým vývojem i současným vývojem:

- Společensko-ekonomický vývoj na konci devatenáctého století je charakterizován nástupem industrializace, nicméně dominujícím segmenty bylo zemědělství spolu s řemeslnou výrobou a obchodem. Za tohoto stavu na vedení takových subjektů si stačil majitel sám, maximálně zaměstnával obchodní příručí. Obchodní příručí byla kvalifikace získaná vyučením. Živnostníci, zejména obchodníci je využívali jako pomocníky v obchodě, popř. vedli i jednoduchou účetní evidenci. Koncem devatenáctého století se lze setkat s prvními obchodními školami, obvykle dvouletými a přednostně určenými pro dívky. Na počátku dvacátého století jsou zřizovány obchodní akademie, dvou až čtyřleté, bez maturity, postupně na ně byli přijímáni i chlapci.
- V r. 1919 je zřízena Vysoká škola obchodní (VŠO) zprvu jako tříletá. V souvislosti s tím, dochází k posílení středního školství na obchodních akademických v tom smyslu, že byla zavedena maturita. V r. 1929 je na VŠO zavedeno čtyřleté vysokoškolské studium. Škola byla zahrnuta do svazku ČVUT a působila do konce třicátých let, kdy byly české VŠ uzavřeny. Není pochyb, že vznik ekonomicky zaměřené vysoké školy byl vyvolán ekonomickým rozvojem první republiky, kdy dochází k rozvoji průmyslu i dalších oborů a nelze přehlédnout i požadavky vychovat vhodné národohospodáře pro samostatnou republiku.
- Poválečný vývoj v prvních cca pěti, sedmi letech se vyznačoval společensko-ekonomickými proměnami a není těžké doložit, že v tomto období se hledal i vhodný formát ekonomického vysokého školství. Nakonec se ustálil na zřízení v r. 1953 Vysoké školy ekonomické a zachování vysokého ekonomického vzdělávání na technických univerzitách. Zde záměr vzdělávání směřoval k posílení technického odborného vzdělání o ekonomické poznatky, byť i v tomto případě se institucionální uspořádání vzdělávacích pracovišť v průběhu následujících let měnilo.
- V podmínkách čs. vysokého školství nelze přehlédnout tu skutečnost, že vývoj ekonomiky a potažmo i ekonomického školství byl prakticky po celou druhou polovinu pod vlivem politiky. Ať to byl přechod na plánovité hospodaření ekonomiky v padesátých letech, odmítnutí reformních teorií a tvrdý normalizační návrat k socialistické ekonomice počátkem 70. let, s využitím někdy až otrockých překladů ruských autorů. Radikální přesun na tržní ekonomiku počátkem devadesátých let.
- Bezpochyby zajímavým rysem ve vývoji obsahu výuky bylo postupné doplnění ryze ekonomicky zaměřených předmětů o předměty charakteru „vedení“ domácnosti, tzn. předmětů za měřených na management, v té době nazývaných česky jako řízení. Nejprve se jednalo o řízení provozních činností (předmět často označovaný jako organizace a řízení výroby) později se přidávala i teorie řízení i některé navazující měkké disciplíny jako psychologie se zaměřením na produkční procesy a jejich řízení, tematika marketingu byla na indexu a v krajním případě byla nahrazována pojmem aktivní odbyt. Tím ovšem se vytvářel širší prostor pro profil a konec konců i uplatnění absolventů.

Z ryze ekonomického zamření se do vzdělávání studentů dostávají i disciplíny manažerské, které logicky směřují k výchově řídicích pracovníků a to nejen pro tradiční ekonomické profese. Možná to bylo i tím, že technické, přírodovědné, medicínské vzdělávání vždy inklinovalo k výchově ve svých odbornostech a nezájmu o manažerské disciplíny. Možná to souviselo s přesvědčením, že vedoucím může být každý, zvláště pokud má selský rozum, popř. organizační schopnosti.

To, že ekonomické obory začaly rozšiřovat své pole působnosti o manažerské disciplíny, mělo logické konsekvence. Již před sto lety bylo třeba objektivizovat náklady, potažmo ceny a v tomto směru klíčovou úlohu sehrávaly a do dnes sehrávají kalkulace. Pro jejich co

nejpřesnější určení jsou důležité normy (spotřeby materiálu, práce, výrobních kapacit). Stejně tak s rostoucí velikostí firem již nemohla jedna osoba v roli majitele stanovovat výrobní plány a úkoly pro všechna pracoviště, kontrolovat jejich dodržování atd. I zde se vytvořilo vakuum, které obsadily ekonomické obory a na tomto základě se začaly koncipovat předměty, které nyní řadíme k operačnímu managementu, kalkulacím, rozpočetnictví a controllingu. Následně zejména P. Drucker se zasloužil o rozvoj podnikového managementu, jeho myšlenky dále obohatili pánové P. Kotler (marketing), M. Porter (teorie konkurenční strategie), M. Hammer, J. Champy (procesní řízení, reengineering) a další. Tak se ekonomické obory začaly rozšiřovat o výuku marketingu, strategického řízení, procesní a projektové řízení apod. Postupně vysokoškolská pracoviště rozšířila své zaměření z oborů ekonomických na poměrně rozšířený obor ekonomika a management.

Transformace ekonomiky do podoby tržní ekonomiky vyžadovala transformaci státních podniků na soukromé a pochopitelně obnovu živnostenského podnikání a vznik malých a středních podniků. S tím souvisí výuka k podnikatelství, vstup do EU a možnost čerpání dotací, pak i dodat studentům povědomí i o tomto aspektu fungování ekonomiky.

V ruku v ruce s rozšířením vysokoškolské výuky ekonomických disciplín o manažerské disciplíny, se rozšiřoval profil, resp. uplatnění absolventů takového studia. Vedle tradičního uplatnění absolventů jako vedoucích pracovníků se zaměřením na účetnictví, firemní ekonomiku, a přidružené aktivity jako je rozpočetnictví, controlling, se v odborném uplatnění absolventů uplatňují „obchodní“ profese, jako je vedoucí pracovník obchodu, resp. marketingu, odbytu a nákupu. Následně se vzdělání a profil rozšiřuje o personalistiku, logistiku.

V šedesátých letech se zavádí děrnoštítková technika, která je následně vytlačována prvními počítači. Obecně můžeme říci, že jde o směr, který měl a do dnes má zrychlit a usnadnit celou řadu administrativních i rutinních řídicích činností. V současnosti informační a komunikační technologie neodmyslitelně zapadají do vysokoškolské ekonomické přípravy, nicméně se neočekává od ekonomů jejich primární zvládnutí v podobě programování, ale solidní znalosti v rovině aplikační. Nastupující digitalizace zvyšuje nároky na vědomostní penzum v oblasti ICT,

V makroekonomickém zaměření vysokoškolského studia lze též zaznamenat řadu vývojových tendencí: Éra socialismu a hledání nástrojů, jak dosáhnout makroekonomickou proporcionalitu (národohospodářské plánování, účetní a zejména daňový systém), následný přechod k tržní ekonomice a důraz na měnové, devizové, daňové, úvěrové, ale i statistické nástroje zabezpečování proporcionality. Ve společnosti roste význam veřejného sektoru a regionů, o své místo na slunci usiluje i neziskový sektor. Všechny tyto skutečnosti též nachází odraz ve vysokoškolské ekonomické přípravě.

Současnost

Nařízení vlády č. 275/2016 Sb. o oblastech vzdělávání ve vysokém školství, obsahuje základní tematické okruhy, které jsou pro danou oblast vzdělávání charakteristické **a určující**, a též rámcový profil absolventů v dané oblasti vzdělávání. Pro oblast vzdělávání „Ekonomické obory“ se jedná o následující požadavky:

Základní tematické okruhy:

- Management
- Účetnictví
- Ekonometrie, operační výzkum, statistika, datové vědy
- Finance

- Mikroekonomie
- Makroekonomie
- Veřejná ekonomie
- Marketing a obchod
- Odvětvové a průřezové ekonomiky
- Podniková ekonomika
- Regionální rozvoj.

Výčet typických studijních programů:

- Ekonomické teorie
- Ekonomika a management
- Hospodářská politika a správa
- Kvantitativní metody v ekonomice
- Podniková ekonomika
- Management
- Marketing
- Finance a účetnictví
- Bankovníctví, peněžnictví a pojišťovnictví
- Finance
- Veřejné finance
- Mezinárodní ekonomické vztahy
- Cestovní ruch a turismus.

S ohledem na typ studijního programu absolventi prokazují v odpovídající šíři a míře podrobnosti:

- znalosti klíčových ekonomických pojmů a kategorií a souvislostí mezi nimi v kontextu hlavních ekonomických teorií a ekonomických škol,
- znalosti finanční a účetní problematiky obecně a v návaznosti na svou užší profilaci, znalosti matematicko-statistických metod využitelných při zpracování ekonomických dat, znalosti světového dění z ekonomického a geopolitického hlediska, se zaměřením na klíčové světové regiony,
- znalosti legislativního rámce fungování ekonomických právnických osob, včetně daňového rámce a způsobů účetního zachycení dat,
- znalosti principů investičního a finančního rozhodování ve vazbě na společenskou odpovědnost ekonomických právnických osob,
- znalosti aktuálních manažerských přístupů, podnikových činností a procesů, včetně metod, nástrojů a technologií (IT) k jejich řízení,
- znalosti relevantní pro přípravu na vrcholné manažerské funkce; rovněž znalosti širších
- souvislostí a dopadů ekonomické činnosti a principů udržitelného rozvoje,
- znalosti v oblasti regionálního rozvoje.

S ohledem na typ studijního programu absolventi umí v odpovídající šíři a míře podrobnosti:

- kriticky porovnat pohledy standardních ekonomických modelů na klíčové ekonomické kategorie a mechanismy a zhodnotit jejich aplikace na aktuální hospodářsko-politické problémy;
- identifikovat, třídit a interpretovat ekonomická data včetně jejich explicitních

a implicitních předpokladů při použití základních konceptů lineární algebry, matematicko-statistické analýzy a pravděpodobnostní metody;

- provádět kvantitativní a kvalitativní analýzu ekonomických dat;
- využívat informační technologie a softwarové podpory pro organizační, prezentační a analytické práce.

S ohledem na typ studijního programu se absolvent uplatní *například*:

- v akademické sféře a v dalších institucích zabývajících se vědou, výzkumem, vývojem a inovacemi;
- jako ekonom;
- jako analytik, manažer, konzultant, účetní, poradce, bankéř, auditor, znalec nebo odhadce;
- a v oblasti cestovního ruchu.

Přiznejme, že výše uvedený text, který je náplní oblasti vzdělávání Ekonomické obory, vycházel z obsahu minulých akreditací ekonomických oborů a již nyní zřejmě ne zcela reflektuje společenský vývoj. Na jedné straně nelze přehlédnout široký obsahový rozměr obligatorních požadavků, které by měly být zařazeny do studijních plánů a jsou dány taxativním, obligatorním vymezením základních tematických okruhů.

Na druhé straně v obsahu oblasti prakticky absentuje téma ICT, popř. digitalizace. Jediná zmínka s odkazem na typ studijního programu očekává, že příslušní absolventi budou umět využít informační technologie a softwarovou podporu pro organizační, prezentační a analytické práce. Od uplatnění digitalizace se ovšem očekává mnohem více. Předně je třeba uvést, že je to fenomén druhé dekády nového milénia, a i když se zdůrazňuje v souvislosti s Industrie/Průmysl 4.0 její rozšíření a přínosy zejména v průmyslu, své čtené uplatnění a užítky již přináší a lze i do budoucna je očekávat v oblasti dopravy, stavebnictví, obchodu, zdravotnictví, veřejné správy a bohužel i vojenství.

V souvislosti s „prosakováním“ digitalizace do všech složek ekonomiky a společnosti vyvstává otázka, zda nedojde ke změnám ve struktuře požadavků na pracovní sílu, jejich kvalifikaci a potažmo i její výchovu. První závěry z průmyslu i dalších sektorů ekonomiky signalizují, že tomu tak je a bude. Předně dojde k redukci pracovních profesí, které mají manuální a rutinní charakter. To se může týkat zejména nízko kvalifikovaných manuálních operátorů, ale i účetních, administrativních pracovníků, jednoduchých analytiků, a dokonce se hovoří i o rutinních právních úkonech. Stejně tak lze předpokládat, že digitální aplikace převezmou jednoduché postupy výrobního plánování, ale dokonce i řízení, controllingu.

Naopak se zřejmě objeví zájem o nové profese spojené s aplikací umělé inteligence, sdílené ekonomiky a všeobecně se povýší požadavky na ovládání ICT technologií. Na tyto trendy obsah oblasti „ekonomické obory“ příliš nereaguje.

Při hlubším zkoumání se však ukazuje, že s nástupem milénia ve společensko-ekonomickém vývoji se objevuje řada dalších mega-trendů. Nic na svém významu neztratila globalizace, Světové ekonomické fórum ji v r. 2019 věnuje hlavní téma na svém výročním zasedání pod pojmem Globalizace 4.0. Jsme patnáct let členy EU, řada aktivit našich podnikatelských i dalších subjektů v podmínkách tohoto integračního uskupení se pohybuje. Nemyslím si, že by se tyto skutečnosti měly objevit pouze ve studijním programu „Mezinárodní ekonomické vztahy,“ stejně tak druhý mega-trend současnosti „udržitelný rozvoj“ je vzpomenut požadavkem znalosti „principů udržitelného rozvoje.“

Závěrem

Smyslem výše uvedeného textu bylo naznačit, že ekonomie je disciplína, která úzce souvisí s realitou, na jedné straně ji monitoruje a reaguje na její vývoj, na druhé straně předkládá návrhy, doporučení, popř. metody, které ji mají posunout směrem k prosperitě.

Za tohoto stavu je logické, že jakékoliv autoritativní a taxativní vymezení zaměření ekonomie, stejně jako obsahu její výuky dříve nebo později zastará.

Použitá literatura

- [1] Historie ČVUT. in: <https://www.cvut.cz/historie>
- [2] Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (v aktuálním znění)
- [3] Nařízení vlády č. 275/2016 Sb., o oblastech vzdělávání ve vysokém školství

Údaje o autorovi

Prof. Ing. Jaromír Veber, CSc.

Absolvent Výrobně-ekonomické fakulty, VŠE v Praze (1977), docent oboru Podnikové hospodářství (1999), profesor v oboru Podniková ekonomika a management (2002). Vedoucí katedry managementu na VŠE v Praze (1994 – 2014), děkan Podnikohospodářské fakulty VŠE v Praze (2006-2014), náměstek pro vysoké školy a výzkum na MŠMT. V současnosti vedoucí oddělení managementu na Masarykově ústavu vyšších studií ČVUT v Praze.

Autor řady odborných publikací z managementu, managementu kvality, podnikání MSP: např. Management (Management Press 2000 a 2009, celkem prodáno více jak 11 tis. výtisků), poslední publikace: VEBER, J. a kol.: Management inovací, Management Press, Praha 2016, ISBN 978-80-7261-423-3 a Veber J. a kol.: Digitalizace ekonomiky a společnosti, Management Press Praha 2018.

Výzkumné aktivity pro TAČR z poslední doby se zaměřením na vliv digitalizace na ekonomiku: tzv. sdílenou ekonomiku (Airbnb, Uber) a Průmysl 4.0. V posledních dvaceti letech poradenské projekty pro cca 70 podniků v ČR a na Slovensku.

Kontakt:

Masarykův ústav vyšších studií ČVUT

Vznik, vývoj a možné perspektivy studijních oborů Služby letecké dopravy a Management leteckých podniků

The origin, development and possible perspectives of study programmes in Air Transport Services and Aviation Business Management

Zdeněk Žihla, Jan Zýka

Abstrakt: Vznik bakalářského studijního oboru Služby letecké dopravy je praktickou ukázkou vytvoření studijního oboru ve prospěch rozvíjejícího cestovního ruchu a s tím spojenou potřebou zabezpečení efektivních služeb letecké dopravy. Původní realizovaná odborná příprava studentů orientovaná na cestovní ruch byla nově, a ve větším rozsahu zaměřená na způsob zabezpečení poskytovaných služeb letecké dopravy a organizaci činností spojených s odbavením cestujících. Probíhající vysokoškolská příprava však postupně vyvolala zájem i u poskytovatelů leteckých služeb a postupně tak došlo k přesunu váhy odborných předmětů do oblasti služeb letecké dopravy. Důsledkem této změny byl také vznik magisterského navazujícího studijního programu Management leteckých podniků. Trvale velký zájem o tyto studijní obory však vyvolává otázku, zda mohou všichni absolventi najít odpovídající uplatnění. Pro alespoň částečnou odpověď na tuto otázku je zásadní část příspěvku věnována rozboru trendů vývoje letecké dopravy a s tím spojeného očekávaného vývoje potřeb absolventů uvedeného zaměření v období let 2035 až 2050.

Klíčová slova: Služby letecké dopravy, management podniků letecké dopravy, katedra letecké dopravy, vzdělávání, letecká doprava.

Abstract: The emergence of the bachelor study of Air Transport Services is a practical demonstration of creating a field of study in favour of developing tourism. There is also a need to ensure efficient air transport services. The initial training of students focused on tourism was more focused on ways of securing the provided air transport services and organizing activities related to passenger handling. However, ongoing studies have also attracted interest from airline service providers and have gradually shifted the weight of vocational subjects to air transport services. The consequence of this change was also the creation of a follow-up master's degree program Management of Aviation Enterprises. However, the persistently high interest in these fields of study raises the question of whether all graduates can find a suitable job. For at least a partial answer to this question, the essential part of the paper is devoted to the analysis of trends in the development of air transport and the associated expected development of the needs of graduates between 2035 and 2050.

Key words: Air transport services, management of aviation enterprises, department of air transport, education, air transport.

Úvod

Současně s rostoucím rozvojem požadavků na rekreační, turistické, sportovní, společenské, služební a další cesty do zahraničí po roce 2000, rostly v České republice významně nároky i na služby letecké dopravy. Také při výuce, v rámci studia bakalářského studijního oboru Cestovní ruch na Vysoké škole obchodní v Praze, se v uvedené situaci ukázala potřeba řešit přípravu absolventů, schopných naplnit a spojovat v praxi rostoucí požadavky zahraničního cestovního ruchu s technickými možnostmi a vysokou náročností existujících předpisů

v oblasti letecké dopravy. V roce 2006 se v souladu s uvedenými potřebami podařilo vytvořit a akreditovat bakalářský studijní program Služby letecké dopravy v cestovním ruchu (SLD). Tento program vyváženě kombinoval výuku základních předmětů z oblasti cestovního ruchu s výkladem nezbytných technických a provozních charakteristik letecké dopravy, ale zejména s výukou charakteru a rozsahem poskytování služeb letecké dopravy cestujícím. Významným přínosem pro výuku tohoto studijního oboru byl široký podíl zkušených vedoucích pracovníků, z různých oblastí podniků letecké dopravy, na výuce. I když se v praxi cestovního ruchu potvrdil zájem o takto připravené absolventy, postupně narůstala potřeba přesunout váhu výuky bakalářského studia ve směru potřeb letových provozních služeb. Současně se také prosazovala potřeba vytvořit navazující magisterský studijní obor Management leteckých podniků (MLP). Ten byl úspěšně akreditován v roce 2009.

Obsahové zaměření výuky, vysoký podíl odborníků z praxe letectví a letecké dopravy na výuce a zejména široká možnost uplatnění absolventů bakalářského i magisterského studijního oboru v mnoha oblastech cestovního ruchu, letectví a letecké dopravy, vyvolávalo široký zájem o studium popsaných oborů po celou dobu, a tento zájem o studium existuje i v roce 2019. Předností zvolené orientace studia uvedených oborů je také skutečnost, že svým zaměřením a obsahem nezdvojuje žádný z existujících vysokoškolských studijních oborů v České republice. Současně však existuje obdobné studijní zaměření i na řadě vysokých škol v zahraničí, což umožňuje hledat a navazovat potřebné aktivity vzájemné podpory a spolupráce.

Za dobu své existence si Vysoká škola obchodní v Praze vybudovala velice prestižní postavení jak u leteckých společností, které se přímo leteckou dopravou realizují, tak i u podniků a organizací, které se v rámci svých obchodních aktivit zabývají organizací a prodejem letecké přepravy cestujících i carga. Mnohaleté zkušenosti, zpracované studijní materiály a zejména kvalitní a zkušený pedagogický kolektiv katedry letecké dopravy, společně s odborníky z praxe, se před dvěma lety na Vysoké škole obchodní v Praze staly základem pro vznik dvou nových bakalářských studijních oborů se vztahem k letectví a letecké dopravě. Jsou to studijní obory Letový provoz a Rozvoj lidských zdrojů v ekonomice dopravy

1. Uplatnění absolventů oborů SLD a MLP

Od zahájení bakalářského studia oboru Služby letecké dopravy v cestovním ruchu v roce 2006 ukončilo do poloviny roku 2019 úspěšně studium 1814 studentů. V magisterském studijním oboru Management leteckých podniků absolvovalo v období 2009 až 2019 celkem 1022 studentů. Uvedené počty absolventů se zdají být, ve srovnání s rozsahem existujících služeb v letectví a letecké dopravě v České republice, neúměrně vysoké. Dosavadní praxe však ukázala, že uplatnění absolventů tohoto bakalářského i magisterského studijního oboru je velmi úspěšné.

Významnou podporou pro získání zaměstnání je v tomto případě určitě částečné pracovní zařazení studentů v některých podnicích nebo službách již v průběhu studia. Několik desítek našich absolventů bakalářského nebo magisterského studia pak úspěšně pracují u renomovaných cestovních kanceláří a agentur v oblastech, kde se letecká přeprava cestujících prolíná s ostatními službami cestovního ruchu. Jde například o cestovní kanceláře American Express, Carlson Wagonlit Travel, Čedok a jiné, kde absolventi VŠO pracují v odděleních GSA (General Sales Agent) nebo v odděleních prodeje letecké přepravy cestujícím. Není však například zvláštností setkat se s absolventkou magisterského oboru MLP třeba ve funkci provozní v hotelu Sen v Senohrabech.

S mnoha absolventy VŠO se můžeme setkat na různých funkcích v oblasti letecké dopravy. Uplatnění například nachází na odboru letecké dopravy Ministerstva dopravy České Republiky, nebo na různých pracovních funkcích na letišti v Praze Ruzyni. Zde zejména v handlingových službách, při odbavování cestujících i letadel, nebo ve VIP saloncích. Několik inženýrů, absolventů Vysoké školy obchodní v Praze, pracuje jako piloti dopravních letadel. Škola má informace o absolventech, kteří úspěšně zvládli pilotní výcvik a nyní působí jako kapitáni civilních letadel (například Airbusů) nebo jako piloti zařazení jako v jiných profesních kategoriích. Další absolventi pracují u leteckých společností ve vedoucích funkcích, jako ve vedení marketingu ČSA, SN Brussels Airlines, ve vedení zastoupení společnosti Lufthansa pro ČR a v mnoha dalších odborných funkcích. Zájem o naše absolventy má i Řízení letového provozu České republiky, kde naši absolventi pracují v dispečerských či jiných vedoucích funkcích. Někteří absolventi VŠO (několik desítek) létají jako palubní personál u leteckých společností Emirates, Qatar Airways, Smartwings, ČSA a u mnoha jiných renomovaných leteckých společností. Pro pedagoga VŠO pak musí být jistě velmi příjemné přátelské oslovení a přivítání letuškou, která je absolventkou naší školy, třeba na palubě letadla při letu z Dubaje.

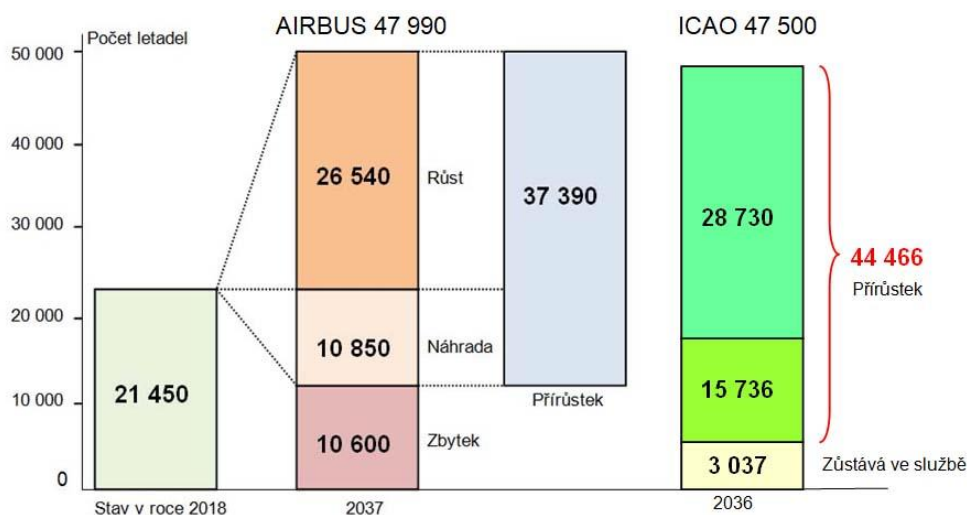
2. Analýza potřeb pracovníků technických a provozních služeb pro léta 2035 až 2050

Při formování očekávaných požadavků na personální zabezpečení provozu letecké dopravy v letech 2035 až 2050 je nutné vycházet ze současného stavu systému letecké dopravy a predikovaného objemu jejího růstu. Tento požadavek lze zjednodušeně vyjádřit následujícími třemi body.

- Současná komerční letecká doprava je ve světě realizována více než 1400 registrovanými leteckými společnostmi.
- Letový provoz je zajišťován 26000 letadly na 3900 letištích s podporou 173 provozovatelů letových provozních služeb.
- Podle publikovaných předpovědí vzroste objem letecké dopravy během příštích 15 let dvakrát.

Předpokládaný růst objemu letecké dopravy v příštích patnácti až dvaceti letech klade v první řadě náročné požadavky na velikost a kvalitu budoucí letecké flotily. Predikci potřebného počtu letadel k zabezpečení očekávaného provozu se věnují výrobci letadel i mezinárodní organizace ICAO a IATA.

Podle společnosti Airbus (2018) lze v příštích 20 letech očekávat poptávku po 37 390 letadlech pro osobní a nákladní dopravu. Z toho má jít v 30 % o náhradu dosluhujících letadel a v 70 % o nová letadla. Tento nárůst představuje asi 36 560 nových letadel pro přepravu osob a 830 nákladních letadel (obr. 1). Podle predikce ICAO (2010) se předpokládá v roce 2036 potřeba náhrady 15 736 letadel za letadla vyřazená z provozu a zabezpečení 28 730 zcela nových letadel.

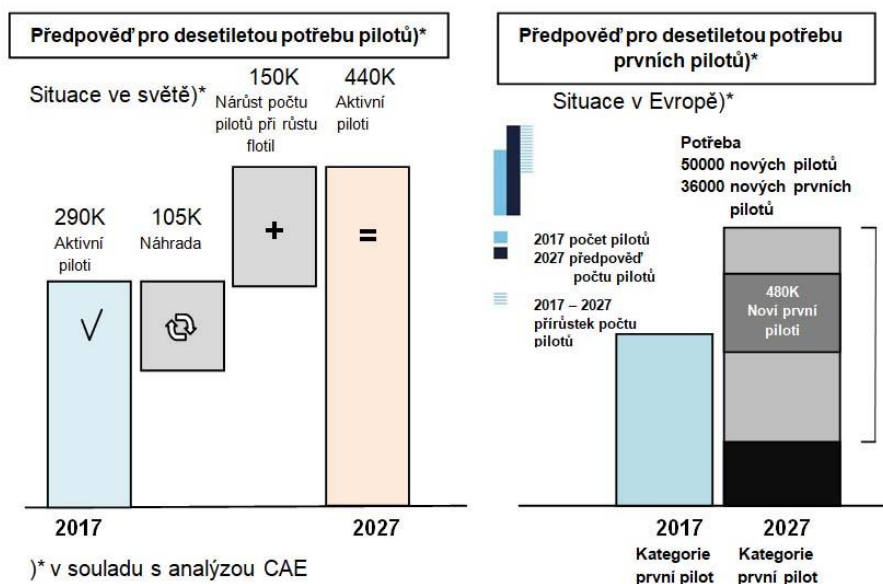
Obr. 1 Struktura realizace flotily letadel v roce 2037 podle Airbus a ICAO (Airbus, 2018)

I přes existující rozdíly v uvedených odhadech jsou konečné očekávané počty provozovaných letadel v letech 2036, resp. 2037 podle ICAO (47 500) a Airbus (47 990) prakticky srovnatelné. Podle současné praxe lze předpokládat, že pro produkovaná moderní letadla pro civilní LD, jako jsou Airbus 380 nebo 350, Boeing 777x nebo 787, Embraer 170/190 a další, je reálná doba životnosti nejméně 20 let.

Očekávaný růst objemu letecké flotily bude současně znamenat i potřebu velkého počtu nových pilotů, techniků pro údržbu a opravy letadel. S rostoucím objemem provozu pak bude pochopitelně narůstat i potřeba dalších organizačních a provozních pracovníků u leteckých společností, letišť a dalších oborově příbuzných organizací a podniků.

V globálním měřítku je dnes hlavním výcvikovým střediskem pilotů pro civilní letectví, obranu, bezpečnost a zdravotní službu divize Civil Aviation Training CAE (2019), která spolupracuje se 300 společnostmi a realizuje výcvik 120 000 pilotů ročně ve všech fázích výcviku. Tato divize popisuje předpoklad situace ve světové letecké dopravě po deseti letech (Obr: 2).

- nárůst počtu přepravených cestujících o 1,6 miliardy;
- nárůst počtu přímých letů mezi dvojicemi měst o 7 000;
- nárůst počtu dopravních letadel v provozu o 12 000.

Obr. 2 Předpověď požadovaného počtu pilotů do roku 2027 (CAE, 2017)

V 2017 roce zpracovala divize CAE na základě popsání růstu objemu letecké dopravy předpověď potřebného počtu pilotů do roku 2027 (CAE, 2017), kde předpokládá, že bude třeba rozšířit skupinu aktivních pilotů o 150 000. Ovšem vzhledem k rozložení reálného věku pilotů ve světě a požadovanému věku 65 let pro odchod pilotů do důchodu, odejde za deset let z aktivní služby asi 105 000 pilotů. Proto je podle divize CAE pro současný a perspektivní růst objemu letecké dopravy v dalších 10 letech nutno předpokládat potřebu asi 255 000 nových pilotů pro letecké společnosti.

Podle publikace společnosti Boeing z roku 2018 vychází pro období 2017 a 2036 v Evropě potřeba 106 000 nových pilotů. Po celém světě pak bude během stejného období poptávka po nových pilotech ohromující a vyjádřená číslem 637 000 (Boeing, 2018).

Rostoucí počet letadel také přináší potřebu velkého počtu pozemního obslužného personálu pro zabezpečení spolehlivého a bezpečného provozu letadel. Podle predikce společnosti Boeing (RobotEconomics, 2015) bude třeba do roku 2034 zajistit 609 000 kvalifikovaných techniků pro údržbu a opravy letadel. Jiná predikce orientovaná na období do roku 2037 pak předpokládá 757 000 techniků (Boeing, 2018).

Pro zajištění bezpečnosti a pohodlí cestujících pro poskytování vysoké úrovně služeb při očekávaném růstu světové letecké flotily je nezbytné zabezpečit i kvalitní a odborně připravené palubní průvodčí (Cabin Crew). Predikce společnosti Boeing o potřebě palubního personálu pro příštích dvacet let pro leteckou dopravu ve světě a jednotlivých regionech předpokládá 890 000 pracovníků.

Významný nárůst objemu letecké dopravy se také musí významně projevit na potřebném počtu pracovníků v obchodní a organizační činnosti leteckých společností, pracovníků zabezpečujících odbavení cestujících, zboží a zejména pracovníků pro zabezpečení provozu na uváděných 3900 letištích. I když se pro tuto oblast publikované predikce neobjevují, lze očekávat i zde výraznou potřebu nových, vysoce kvalifikovaných pracovníků.

3. Jak mohou popsané personální požadavky ovlivnit výuku

Vedle predikovaného výrazného růstu počtu potřebných pracovníků ve všech oblastech systému letecké dopravy se však v této oblasti objevuje vliv již zaváděné nebo perspektivní technické modernizace. Tento proces zcela jednoznačně zvyšuje požadavky na odbornou přípravu, ale současně také může významně ovlivnit pokles požadovaných počtů pracovníků.

Otázky se například objevují u formulovaných perspektivních požadavků na potřebné počty pilotů. Vycházejí totiž ze skutečnosti, že komerční letadla dnes létají na přímých tratích prakticky po celou dobu s pracujícím autopilotem. Vzhledem k existujícímu technickému pokroku pak lze předpokládat, že v blízké budoucnosti by letadlo mohl po celou dobu jeho letu řídit robot. Útvar pro výzkum Americké armády DARPA (2019) již vyvinul robotickou ruku, která může s využitím kamer a snímačů pilotovat komerční letadla. Takový robot v loňském roce dokonce letěl na simulátoru s letadlem B 737 na místě druhého pilota a úspěšně přistál. Tento robot již však také úspěšně létal i s řadou malých letadel.

Obr. 3 Příklad realizace robota na místě druhého pilota (DARPA, 2019)

Kombinace strojového učení a robotické ruky podle tvrzení vývojářů ukázalo, že robot může jako pilot fungovat mnohem lépe než stávající software autopilota. Je však skutečností, že možnost použití takového robota čeká v praxi velmi mnoho překážek. Jde zejména o splnění shody s požadavky řady mezinárodních leteckých předpisů, což zpravidla trvá několik let. Ovšem i technologie se neustále zlepšují, automatizace se stává stále více spolehlivá a systémy mohou realizovat stále více složitějších úkolů. To znamená, že bezpilotní letadlo již dnes není otázkou technické proveditelnosti, odborného zvládnutí nových poznatků, ale zatím je spíše problémem společenské přijatelnosti (nejen v průmyslu, ale i u cestující veřejnosti).

Podobná situace technického pokroku existuje i u procesu obchodního odbavení cestujících a jejich zavazadel. S rozvojem objemu letecké dopravy se brzy prosadil systém elektronického prodeje letenek. Na letištích rostou počty kiosků pro sebeodbavení (self check-in), u nichž se může individuálně odbavit nejen cestující s elektronickou letenkou, ale může zde odbavit i své zavazadlo. Mnohem snadnější je odbavení s předstihem cestou Web check-in nebo Mobile check-in. Tímto způsobem se může cestující nejen odbavit, ale také si vybrat si sedadlo v letadle a před příjezdem na letiště již může mít vytištěný palubní lístek, nebo jej mít uložený v mobilu. Již delší dobu se také významně rozvíjí proces automatizace prostředků bezpečnostní kontroly. Základem procesu kontroly jsou vstupní brány s automatizovanou biometrickou verifikací osob a s automatickou kontrolou dokladů vzhledem k vybraným policejním evidencím. S tím je pak spojeno následující rozdělení cestujících podle

požadované úrovně bezpečnostní kontroly. Ta pak bude v blízké budoucnosti probíhat v moderní technikou vybavených, oddělených tunelech, automaticky. Popsaný automatizovaný a automatický proces obchodního odbavení umožňuje nejen výrazně zvýšit propustnost cestujících, ale je při tom také možným předpokladem pro případné snížení nároků na počet obslužného personálu. V jakékoliv situaci však je a vždy bude zde zásadní podmínkou zabezpečení potřebné vysoké odbornosti jak provozního personálu, tak i jeho vedení.

Podobným způsobem lze analyzovat přínos modernizačních prostředků při manipulaci se zavazadly cestujících, vlastním technickém odbavení letadla, procesech plánování letů a dalších činnostech, spojených s reálným a očekávaným růstem objemu letecké dopravy. Současně však do všech těchto procesů intenzivně vstupují rostoucí požadavky na snižování negativního vlivu letecké dopravy na životní prostředí. V souvislosti s problematikou zachování přijatelného životního prostředí se dokonce v současnosti i na úrovni Evropské unie rozbíhají závažné diskuse o udržitelném cestování a s tím spojenou problematikou chování uživatelů letecké dopravy.

S přihlédnutím na popsané jevy a s nimi spojené požadavky, je proto třeba včas a na odpovídající úrovni na ně reagovat ve výuce studijních oborů SLD i MLP. Prvním realizovaným krokem již byly určité korekce struktury předmětů a obsahu výuky, nedávno provedené v rámci podaných reakreditací obou studijních oborů. V dalším období však bude třeba nejen důsledně sledovat rozvoj probíhajících procesů v systému letecké dopravy, a to současně technických, organizačních a provozních a ve výuce na ně odpovídajícím způsobem reagovat. Hlavním cílem pak musí být schopnost motivovat studenty pro aktivní účast na poznávání těchto procesů a umožnit účast na různých formách modelování jejich efektivního uplatňování v praxi. To by se mělo stát běžnou součástí všech předmětů, a to jak ekonomických a provozních, tak i předmětů s technickým zaměřením. A pokud to bude možné, potom vždy v úzké vazbě na reálný provoz.

Závěr

Dvanáctiletá historie úspěšné existence bakalářského studijního oboru SLD a stejně úspěšná desetiletá existence magisterského studijního oboru MLP, dává v souladu s predikovaným rozvojem letecké dopravy a s tím spojenými požadavky na služby zabezpečující letecký provoz předpoklady nejen pro jejich úspěšné pokračování, ale i další kvalitativní rozvoj. Rozhodujícím předpokladem je však důsledné sledování tendencí spojených s rozvojem letecké dopravy, jejich aktivní aplikace v procesu výuky a současně i úzká vazba na procesy probíhající v provozní praxi. Mimořádný důraz je však také třeba klást i na poznání možných negativních vlivů vlastního systému letecké dopravy na životní prostředí, stejně tak jako vnějších negativních vlivů působících na systém letecké dopravy. Úkolem proto musí být aktivní poznávání a analýza těchto vlivů a ve výuce pak důsledné prosazování opatření podporující jejich potlačení, nebo alespoň dosažení maximálního omezení případných negativních důsledků.

Literatura

AIRBUS, 2018. *Global Networks, Global Citizen 2018-2037*, [online]. [cit. 2019-06-13]. Dostupné také z: <https://www.airbus.com/content/dam/corporate-topics/publications/media-day/GMF-2018-2037.pdf>

BOEING, 2018. *Pilot & Technician Outlook: 2018-2037*, [online]. [cit. 2019-06-18]. Dostupné z: <https://www.boeing.com/commercial/market/pilot-technician-outlook/2018-pilot-outlook/>

DARPA, 2019. *US Department of Defence's: Defence Advanced Research Projects Agency*. [online]. [cit. 2019-06-24]. Dostupné z: <https://www.darpa.mil/>

CAE, 2017. *Airline Pilot Demand Outlook 10-year view*. [online]. [cit. 2019-06-15]. Dostupné také z: https://www.cae.com/media/documents/Civil_Aviation/CAE-Airline-Pilot-Demand-Outlook-Spread.pdf

CAE, 2019. *Civil Aviation Training Solutions*. [online]. [cit. 2019-06-18]. Dostupné z: <https://www.cae.com/civil-aviation/>

ICAO, 2010. *ICAO Environmental Report 2010, Aircraft Technology Improvements*, Chapter 2, [online]. [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: https://www.icao.int/environmental-protection/Documents/EnvironmentReport-2010/ICAO_EnvReport10Ch2_en.pdf

ROBOTENOMICS, 2015. *Robots flying planes? Boeing projects a demand for nearly 1.2 million new pilots and technicians*. [online]. [cit. 2019-06-20]. Dostupné z: <https://robotenomics.com/2015/08/19/robots-flying-planes-boeing-projects-a-demand-for-nearly-1-2-million-new-pilots-and-technicians/>

Údaje o autorech:

prof. Ing. Zdeněk Žihla, CSc.

Pracoviště: Katedry letecké dopravy, Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s.

Kontakt: zdenek.zihla@post.cz

Absolvoval Vojenskou technickou akademii (Ing., 1961), do roku 1991 působil jako pedagog a vedoucí katedry v oboru automatického řízení létajících prostředků. V roce 1984 jmenován docentem a v roce 1991 habilitoval na Vojenské akademii v oboru Vojenská technika. Jako profesor v oboru Vojenská technika působí od roku 1994. V letech 1968 až 1969 přednášel na Military Technical College v Káhiře. Působil jako ředitel Zahraničního školicího institutu (1961 – 1963) a ředitel Institutu jazykové přípravy (1993 – 1995). V období 1995 až 1999 byl odborným poradcem pro Brněnské veletrhy a současně do roku 2006 působil jako profesor na Dopravní fakultě Jana Pernera, Univerzity Pardubice. V letech 2006 až 2008 byl prorektorem pro pedagogickou činnost na Vysoké škole obchodní v Praze, potom do roku 2018 působil jako profesor. Je autorem a spoluautorem 6 knižních publikací, 26 zpráv o vědeckých pracích, autorem 31 učebních textů a 77 odborných publikací.

Ing. Jan Zýka, Ph.D.

Pracoviště: Katedry letecké dopravy, Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s.

Kontakt: zyka@vso-praha.eu

Po studiu zaměřeném na Provoz a ekonomiku letecké dopravy na Střední průmyslové škole dopravní v Praze vystudoval obory Služby letecké dopravy v cestovním ruchu a Management leteckých podniků na Vysoké škole obchodní v Praze, kde poté nastoupil na pozici odborného asistenta. Doktorské studium úspěšně zakončil na Dopravní fakultě Jana Pernera Univerzity Pardubice. V současné době působí jako vedoucí Katedry letecké dopravy na Vysoké škole obchodní v Praze, kde se rovněž aktivně podílí na pedagogické a další vědeckovýzkumné činnosti. Mezi jeho nejvýznamnější tvůrčí aktivity patřilo zapojení do řešitelského týmu evropského projektu BEMOSA - Behavioral Modeling for Security in Airports a do společného projektu Ministerstva průmyslu a obchodu a Technologické platformy energetické bezpečnosti „Ochrana kritické infrastruktury EU – ochrana letecké dopravní cesty

**Systém a chaos v turbulentním tržním prostředí.
Vybrané poznatky z marketingového výzkumu obchodního
potenciálu v oblasti přesného strojírenství České republiky**

**System and chaos in a turbulent market environment.
Selected knowledge from the marketing research of business potential in the field
of precision engineering in the Czech Republic**

Václav Néték

Abstrakt : Zakládání budoucnosti malých a středních firem v technologických řetězcích a na B2B trzích představuje jednu z klíčových otázek strategického rozhodování managementu, zejména v období, kritických změn světového tržního prostředí. Autor předkládá výsledky vybraných poznatků dlouhodobého výzkumu marketingového rozhodování ve vazbě na obchodní a tržní potenciál vybrané skupiny firem přesného strojírenství České republiky. Příspěvek zdůrazňuje potřebu rozkrývání patologických prvků kybernetického řízení firemních procesů a následnou schopnost přeměny organismu firmy na biologické vnímání budoucích potřeb trhu. Současná dynamika technologických změn předstihla ekonomické a zejména marketingové myšlení, jako základ zdroje budoucí reprodukce. Příspěvek u uvádí některé praktické poznatky a nástroje řešení pro budoucí konkurenceschopnost v uvedeném oboru zkoumání.

Klíčová slova: Kybernetické řízení, biologické vnímání trhu, patologické jevy a přeměny organismu firmy, budoucí zdroje reprodukce, turbulentní tržní prostředí

Abstract: Establishing the future of small and medium-sized companies in technology chains and B2B markets is one of the key issues of strategic decision-making, especially in times of critical changes in the global market environment. The author presents results of selected findings of long-term research of marketing decision-making in relation to business and market potential of selected group of companies of precision engineering in the Czech Republic. The paper emphasizes the need to uncover the pathological elements of cybernetic management of business processes and the subsequent ability to transform the company body into a biological perception of future market needs. The current dynamics of technological change has overtaken economic and especially marketing thinking as a basis for future reproduction. The paper presents some practical knowledge and solution tools for future competitiveness in this field of research.

Keywords : Cyber management, biological perception of the market, pathological phenomena and transformation of the company body, future sources of reproduction, turbulent market environment

MOTTO

Cílem marketingu je učinit prodávání zbytečným

P. Drucker

V zásadě existují dvě základní role průmyslového marketingu **zakládání budoucnosti a řízení změn** a dvě základní funkce průmyslového marketingu tj. **obrana a útok**.

Pro pochopení tohoto vztahu je důležité vnímat rozhraní mezi vnitřním uspořádáním průmyslové firmy a procesy, které probíhají na otevřeném tržním prostředí světového trhu. V předchozích kapitolách, zejména v části aplikace nástrojů strategického marketingu jsme si vysvětlili principy fungování světového trhu. Jestliže tvrdím, že hlavním cílem marketingu i z hlediska jeho genetické funkce je zakládání budoucnosti, je mou povinností si položit tyto naprosto primitivní otázky. (Nétek, 2006

Co drží průmyslovou firmu pohromadě? Co drží světový trh pohromadě?

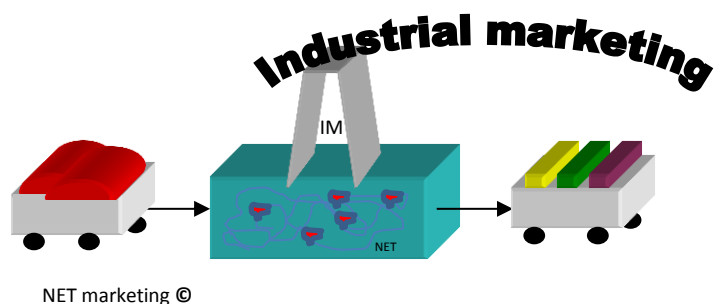
Jestliže je průmyslová firma a její uspořádání zdrojem výkonů a trh zdrojem reprodukce těchto výkonů, potom i v době vysokého stupně turbulentních změn musí existovat kmenový prvek stabilního **systémového základu, systémového buněčného jádra**.

Silové pole kolem každé organické struktury je formováno na principu **dostředivých a odstředivých sil** v přímé vazbě na napěťové charakteristiky procesů, které zajišťují dynamiku pohybu reprodukce v závislosti na čase.

Za systémové buněčné jádro průmyslové firmy tedy můžeme považovat daňové účetnictví jako ucelený systém. kostru tedy systémové buněčné jádro, **světového trhu** tvoří legislativa (bankovní, technická, technologická, ekologická, metrika apod.)s podporou vymahatelnosti práva. Toto jsou dostředivé síly do doby rozpadu jádra. Vše ostatní má chaotickou turbulentní strukturu.

Systémová struktura – kybernetické řízení

Integrity procesů průmyslové firmy na základě regulace odchylek a zpětné vazby minulých jevů a trendů vývoje.

Obr.1 Zobrazení integrity procesů systémové struktury firmy na bázi kybernetického řízení (Zdroj: autor)

Jak řídit systémovou strukturu firmy v chaosu světového tržního prostředí?

Turbulence (chaos) v reálném tržním prostředí je proces, který vyžaduje schopnost predikce, která je vrozená všem živým organismům v evolučním vývoji. Schopnost propojit a změřit velikost energetického napětí a dynamiky trendů, které se opírají o kybernetickou predikci minulých jevů a chování trhu tedy SETRVAČNÍK a schopnost biologické predikce zcela nových marketingových technologií, které se opírají o evoluční dispozice budoucích jevů a chování trhu tedy INSTINKT je dnes jednou z možností, jak pochopit, že stojíme na prahu kritických změn světového tržního prostředí a výrobních a komunikačních technologií.⁴

Teorie chaosu

Teorie chaosu popisuje chování nelineárních systémů, které mají jistý skrytý řád, ale přesto se jeví jako systémy řízené náhodnými jevy. Je-li v systému nelineární dynamika, může deterministický systém generovat náhodně vyhlížející výsledky, které ale mohou obsahovat trvalejší trendy a cykly.

Existují tedy dvě protikladné kategorie – řád a nahodilost. Některé jevy se mohou zdát náhodné, ale při bližším zkoumání lze rozeznat určitý vnitřní řád, které dané jevy vykazují. Také ekonomika se může nacházet ve stavu s různou mírou řádu, chaosu a nahodilosti.

Důležitým pojmem v teorii chaosu je tzv. atraktor, což je stavová veličina, která definuje rovnováhu systému. Atraktor může být bodový (rovnováha je představována bodem), cyklický (rovnováha je představována limitním cyklem), nebo chaotický (rovnováha není bodem ani cyklem, ale oblastí, v níž je dosahováno dynamické rovnováhy).

⁴ Tímto malým příspěvkem bych rád přispěl k rozšíření poznatků prof. Philipa Kotlera v jeho knize CHAOTIKA na straně 175 „Jak prosperovat v éře turbulence“ (české vydání 2009).

Důležitou součástí teorie chaosu je tzv. fraktální geometrie. Klasická geometrie popisuje dimenze celočíselně (1 – čára, 2 – plocha, 3 – prostor), kdežto ve fraktální geometrii může být dimenze neceločíselná.

Vlastností fraktálů je opakování motivu, tzv. „soběpodobnost“ a „soběpříbuznost“. Zvětšíme-li nebo zmenšíme-li libovolnou část fraktálního útvaru, bude se výřez podobat původnímu útvaru. Například při pozorování vývoje burzovního indexu je průběh časové řady s periodou den podobný řadě s periodou hodina, která je podobná řadě s periodou deset minut, a ta je podobná minutové řadě.

Pro stanovení míry chaotičnosti časové řady se určuje tzv. Hurstův exponent, s pomocí kterého lze rozlišit náhodnou časovou řadu od chaotické (fraktální) a u ní pak určit dlouhodobý paměťový cyklus. Tato charakteristika také měří „rozeklanost“ časové řady a fraktální dimenzi. Dalším důležitým ukazatelem je tzv. Lyapunův exponent, který určuje spolehlivost predikce.

Teorii chaosu lze aplikovat na jakýkoliv ekonomický, či finanční jev, který je možno měřit v závislosti na čase a tvoří tedy časovou řadu. Tuto řadu lze pak vyhodnotit pomocí Hurstova exponentu a stanovit, zda je měřený jev chaotický. Výpočet Lyapunova exponentu (neboli predikability) pak umožní vyhodnotit spolehlivost predikace měřeného jevu. Jestliže Hurstův exponent potvrdí, že časová řada má paměťový efekt a Lyapunův exponent ohodnotí spolehlivost predikce, pak je s pomocí teorie chaosu možno predikovat vývoj časové řady na jeden až dva kroky dopředu, délka kroku záleží na periodě dané řady.

Jak již bylo uvedeno, lze u časových řad najít prvky „soběpodobnosti“ a „soběpříbuznosti“. Této podobnosti se využívá v teorii tzv. Elliottových vln. Časové řady, ať už ceny akcií, komodit nebo kurzů měn, jsou odrazem složitého ekonomického a psychologického chování investorů. R. Elliott však došel pozorováním časových řad k empirickým poznatkům, že se jejich průběh podobá a opakuje. Jeho teorie je popsána vlnami, které se skládají ze dvou fází – jedna je impulzivní (ve směru trendu) a druhá je korekční (proti směru trendu). Impulzivní fáze se skládá z pěti zlomů, korekční fáze ze tří zlomů. Každá fáze má několik modifikací či variant, které jsou velmi detailně popsány podle směru vývoje řady a různých sekvencí růstů a poklesů. Teorie Elliottových vln nabyla významu s rozvojem počítačů, neboť počítačový program odstraňuje pracné a namáhavé vyhledávání těchto vln a umožňuje uživateli soustředit se pouze na interpretaci výsledků. Teorie chaosu a fraktálů se rozvíjí a teprve budoucnost ukáže, jaký význam bude mít při procesech zkoumání ekonomických a finančních procesů.

Využití teorie chaosu v marketingu je v oblasti predikce vývojových trendů, ať už se jedná o vývoj tržeb, vývoj velikosti daného trhu jako celku, pohyby cen vstupů, nebo hodnot akcií konkurence.

Genetické algoritmy

Genetické algoritmy se používají tam, kde by přesné řešení úloh z praxe systematickým prozkoumáváním trvalo téměř nekonečně dlouho. Terminologie genetických algoritmů je analogická s obecnou genetikou. Pracuje se tedy s pojmy jako chromozom, gen, genotyp, fenotyp, atd. Chromozom se skládá ze sekvencně uspořádaných genů. V tomto případě jsou chromozomy představovány binárními řetězci, které představují zakódovaná dekadická čísla – parametry optimalizované účelové funkce.

Pro manipulaci s chromozomy se používají genetické operátory jako selekce, kdy se vybírá, který chromozom se stane rodičovským chromozomem a přejde tedy do další generace. Důležitým hlediskem, jež se přímo či nepřímo uplatňuje při výběru jednoho z rodičů, je jeho „zdatnost“ (fitness). Dalším operátorem je křížení, kdy z dvou či více rodičovských chromozomů vzniká jeden či více potomků tak, že se v novém chromozomu použije vždy určitá část každého z původních chromozomů. Mutace je náhodná změna libovolného bitu v chromozomu a dochází k ní jen zřídka.

Genetické algoritmy pracují tak, že se nejprve vytvoří (obvykle náhodným generováním) počáteční populace chromozomů, a tato populace se následně mění pomocí zmíněných genetických operátorů tak dlouho, dokud není proces ukončen, např. počtem cyklů.

Při aplikaci genetických algoritmů na problémy řízení firem kóduje každý chromozom nějaké řešení problému a jeho „fitness“ je kladná hodnota, která odpovídá hodnotě účelové funkce v tomto řešení. V genetických algoritmech jsou preferovány chromozomy s vyšší hodnotou „fitness“, tedy s lepší hodnotou účelové funkce.

Užití genetických algoritmů v řízení podniku a v marketingu je v podstatě analogické s lineárním programováním v operačním výzkumu, neboť vstupní data pro genetické algoritmy jsou v podstatě shodná se zadáním optimalizačních úloh výrobních, řezných, nebo dopravních problémů s tím, že je třeba systému zadat veškeré podmínky vlastních omezení i tvar účelové funkce, která se má maximalizovat či minimalizovat.

Výhodou genetických algoritmů je to, že na rozdíl od klasických metod vyhledávacích algoritmů užívají řádově méně matematických operací, a proto lze s jejich pomocí řešit daleko složitější rozhodovací problémy s větším množstvím vstupních dat. To však klade mnohem větší nároky na zadavatele problému, který musí tyto složité problémy namodelovat a správně v nich nastavit všechny podmínky a účelovou funkci.

Neuronové sítě

Umělé neuronové sítě jsou značně zjednodušeným modelem fungování lidského mozku. Jsou také označovány termínem „černá skříňka“, neboť nelze znát detailně vnitřní strukturu systému. Na vnitřní strukturu systému klademe pouze několik předpokladů, jež umožní popsat chování systému funkcí, která provádí transformaci vstupů na výstupy. Neuronové sítě je vhodné použít v případech, ve kterém značnou roli v modelovacím procesu hraje náhoda a deterministické závislosti jsou natolik složité a provázané, že je nedokážeme separovat a analyticky identifikovat. Jsou tedy vhodné pro modelování složitých, často nevratných, strategických rozhodnutí (např. v oblasti investičního modelování).

Černá skříňka umělé neuronové sítě prakticky pracuje ve dvou fázích. V první fázi se síť (model složitěho systému) učí nastavit své parametry tak, aby co nejlépe vyhovovaly požadované topologii sítě. V druhé fázi síť produkuje výstupy na základě znalostí získaných v první fázi.

Nejjednodušší umělou neuronovou síť si lze představit jako vstup několika hodnot (navolených kritérií), přičemž tyto hodnoty jsou násobeny váhovými koeficienty. Suma těchto součinů navýšená o tzv. prahovou hodnotu dává výstupní hodnotu, která se dále transformuje pomocí přenosové funkce, aby bylo dosaženo normovaných hodnot.

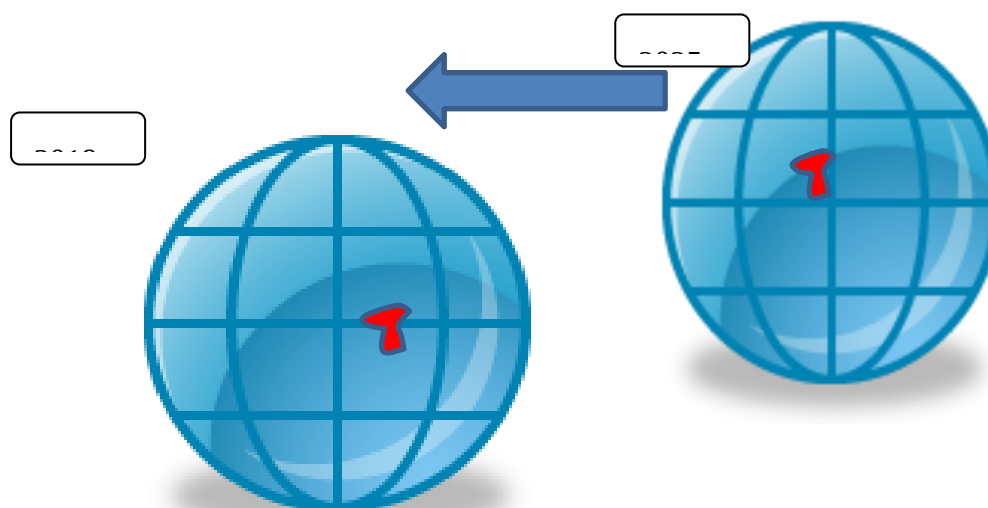
V počátečním kroku se za váhové koeficienty zvolí libovolná vhodná čísla a nastává proces učení – síti poskytneme reálné vstupní i výstupní údaje např. o konkrétních (úspěšných i neúspěšných) investičních záměrech. Pro tento výpočet se často používá tzv. metoda back-propagation, jež se skládá ze dvou kroků. Nejdříve se provede výpočet výstupů na základě vstupů a vah (krok vpřed) a následně se vypočte chyba jako suma druhých mocnin odchylek výstupů systému od očekávaných hodnot a to u všech vstupů v každém cyklu. Učící proces lze tedy interpretovat jako optimalizační úlohu, kde se hledá minimum zmíněné sumy druhých mocnin. Proces učení se opakuje tak dlouho, dokud systém nestanoví váhy tak, že odchylka konverguje k akceptovatelné hodnotě.

Kvalitu naučené sítě je třeba před použitím testovat, protože záleží na kvalitě a množství vstupních dat, navolení parametrů, nebo na typu přenosové funkce – hovoříme o tzv. ladění neuronové sítě do praxe.

Naučenou a otestovanou síť pak můžeme následně využít k ohodnocení konkrétního investičního záměru, kdy je na základě znalosti vstupních parametrů dané investice poskytnuto výstupní řešení (jež je založeno na principu analogie s naučenými případy).

Výhodou tohoto modelu je, že výstup nemusí být pouze v podobě ANO nebo NE, ale lze jím odhadnout i číselné hodnoty, např. cenu nemovitosti na základě jejích parametrů nebo predikci poptávky po určitém zboží na základě externích faktorů. Dalším možným využitím neuronových sítí v průmyslovém marketingu mohou být již zmíněné rozhodování o investicích, klasifikace zákazníků na základě velmi široké škály faktorů a jejich automatické shlukování (klastrování), tedy v podstatě marketingová segmentace.

Oproti systémům s fuzzy logikou, kde kritéria i jejich váhy zadává řešitel na základě své expertizy či zkušenosti, v umělých neuronových sítích se váhové koeficienty složitě stanoví ve fázi učení na základě empirických dat. Jsou tedy exaktnější a méně zatíženy subjektivní lidskou chybou. Kritéria samotná však stále stanovuje člověk a existuje tedy nebezpečí, že do rozhodovacího procesu nebude zahrnut parametr klíčový pro danou problematiku.

Obr. 2 Zobrazení směru navigace marketingového řízení změn v turbulentní struktuře budoucích změn v ose řízení od budoucnosti k přítomnosti. (Zdroj: autor)

Závěr

Ve své reálné praxi průmyslového spektra se setkávám s tím, že nástroje marketingové analýzy jsou zakomponovány do programových modulů počítačových systémů především tak, aby analyzovaly dostupná statistická data. Výsledkem je široké spektrum výstupů, grafů a tabulek, dokumentujících minulé jevy, které jsou vydávány za hmatatelné výsledky marketingové analýzy. Dokonce ani tu minulost neumíme správně interpretovat. A to se dnes bavíme o počítačových aplikacích neuronových sítí, simulací, aj. Kdo bude rozumět výstupům, pro které nemáme data, kde si jenom hrajeme a simulujeme vstupní data a to nehovořím jejich validaci.

Použitá literatura

NÉTEK, V. *Průmyslový marketing*. Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava, 2006. 123 s. ISBN 80-248-1247-9

NIJKAMP, Peter a Aura REGGIANI. *Interaction, evolution and chaos in space*. Berlin: Springer, c1992. ISBN 3-540-55458-0.

NOVÁK, Mirko, Josef FABER a Olga KUFUDAKI. *Neuronové sítě a informační systémy živých organismů*. Praha: Grada, 1993. ISBN 80-85424-95-9.

SNÁŠEL, Václav, Ajith ABRAHAM, Pavel KRÖMER, Millie PANT a Azah Kamilah MUDA, ed. *Innovations in bio-inspired computing and applications: proceedings of the 6th International Conference on Innovations in Bio-Inspired Computing and Applications (IBICA 2015), held in Kochi, India during December 16–18, 2015* [CD-ROM]. Cham: Springer, [2016]. ISBN 978-3-319-28031-8.

[23] SPROTT, Julien C. *Chaos and time-series analysis*. Oxford: Oxford University Press, 2003. ISBN 0-19-850840-9.

Údaje o autorovi:

doc.Ing. Václav Néték, CSc., CSM ,

VŠPP a.s., Vltavská 585/14, Praha 5, Vysoká škola podnikání a práva

je absolventem obchodní akademie SEŠ v Šumperku, kde mu profesori od roku 1968, kdy se poprvé seznámil s pojmem „marketing“ dali základ do života i k dalšímu pojmu, který se následně nesměl používat a sice „komerční inženýrství“. Následovala fakulta metalurgie a vstup do světa technologie a techniky a 30 let reálné praxe od zásobování ,přes prodej a konečně vytoužený marketing. Měl příležitost přímo řídit malé pracovní týmy v oborech přesného strojírenství, hutní druhovýroby, elektrotechniky a tepelného zpracování kovů. Řadí se k zakladatelům průmyslového marketingu ČR a vychoval řadu následovníků. Pracoval ve funkcích

vedoucího nákupu, obchodního ředitele, strategického ředitele, ředitele pro obchod a marketing aj. Je prvním absolventem programu Intermanager Americké Managerské Asociace s titulem CSM v Bruselu. Absolvoval stáž managementu a marketingu v Jižní Korei a stal se prvním presidentem Česko-Korejské obchodní komory. Je autorem 5 – ti průmyslových vzorů a dvou vynálezů v oblasti ochrany obyvatel a neinvazivního zdravotnictví. V roce 2005 se stal prvním Marketérm roku České republiky. V současné době pracuje na výzkumu a vývoji nových marketingových nástrojů na bázi biotechnologií a genetických zdrojích marketingové inteligence pro budoucí B2B trhy. Je autorem publikace „Technologie průmyslového marketingu 2018“.

Vývoj ekonomického myšlení a podnikové praxe v českých zemích za posledních 100 let

Development of Economic Thinking and Business Practices in the Czech Lands in the last 100 years

Petr Makovský, Zuzana Džbánková

Abstrakt: V práci se zabýváme osobnostmi ekonomického myšlení a podnikové praxe za posledních sto let v českých zemích. Z osobnostní ekonomického myšlení vybíráme detailní popis zakladatele ekonomického myšlení Albína Bráfa. Dále detailněji popisujeme život a dílo prvního a největšího keynesiánce Josefa Macka. Tito dva, ale i mnozí další, významně reagovali na sociální, ekonomické a daňové problémy své doby. Dále hledali alternativní řešení pokroku a jejich odkaz je viditelný v pojetí moderního pojetí evropského tržního hospodářství. V druhé části se zabýváme podnikatelskými osobnostmi v českých zemích za posledních sto let. Zde je viditelná vysoká koncentrace skvělých osobností, které předstihly dobu a jejich významné inovace a modernizační přístupy jsou standardní součástí marketingu a výroby dodnes.

Klíčová slova: ekonomické myšlení, inovace, podnikání

Abstract: In this article, we focused on some of the proponents of economic thinking and business practices in the Czech lands in last hundred years. From the Czech economic thinking tradition we choose a detailed description of the founder of economic thinking Albín Bráf. Then we describe in more detail the life and work of the first and Czech greatest Keynesian Josef Mack. These two proponents together and many others, responded significantly to the social, economic and tax problems of their time. More they produced a sought alternative solution visible now in the concept of a modern concept of the European market economy. In the second part we list some of the business figures in the Czech lands over the last century. A large number of great personalities have accumulated here, who have been ahead their time as their powerful innovations and modern approaches have remained standard equipment of marketing and production strategies until these days.

Key Words: economic thought, entrepreneurship, innovation

České ekonomické myšlení

Už v rámci Rakouského mocnářství (Rakousko - Uherska) se v českých zemích etablovaly elity zkoumající ekonomické instituce a nástroje a vztahy mezi nimi navzájem. Tato tradice zůstává razantně nepřerušena i pro období První republiky. Nicméně od roku 1939 je tradice na dlouhou dobu přerušena (nerozvíjena). Musíme zdůraznit, že ekonomické myšlení v období do roku 1939 prodělávalo a reflektovalo stejné a podobné trendy jako v „kolébkách“ ekonomické vědy. Stručně řečeno vnímejme významnější období merkantilismu, školu klasické politické ekonomie, socialistické hnutí, původní marxismus, německou historickou školu, neoklasickou ekonomii, keynesiánství. Jak už bylo zmíněno, další myšlenkové trendy už českou realitu mýjely.

S ohledem na neexistenci kolonií a nerozvinutou mořeplavbu se v německy mluvících zemích resp. V Rakousku- Uhersku rozvíjí specifická podoba merkantilismu nazývaná kameralismus

(kamerální vědy). Ve své podstatě jde o byrokratické řízení společnosti a hospodářství. Ekonomické myšlení bylo včleněno mezi politické, správní a policejní vědy (Sonnenfels, 1781).

Socialismus, resp. marxismus má v českých zemích svoji specifickou podobu a vývoj. V tomto příspěvku se jím nebudeme zabývat. Naopak světová revoluce v podobě neoklasického „pnutí“ zasáhlo i Rakousko-Uhersko, resp. Prahu. Zakladatel rakouské školy Carl Menger působil na Karlo-Ferdinandově Universitě v Praze. Tento proud je spolu s cambridgeskou školou Alfreda Marshalla a lausannskou školou Leona Walrase považován za původní zdroje nové keynesovské ekonomie, což je mainstreamové ekonomické myšlení až do současnosti. Zmíněné původní tři zdroje navázaly na průkopnické úvahy W. S. Jevonse, resp. na F. Gossena. Současný ekonomický mainstream reflektoval myšlenky Keynesa, Hickse, Friedmana, Lucase, Akerlofa a dalších. Dále samozřejmě existují ortodoxní proudy jako postkeynesianství resp. rakouská liberální škola. V duchu čistého popisu události v českých zemích je nutné konstatovat, že světová historie ekonomického myšlení neminula ani Prahu právě díky Carlu Mengerovi, který je spíše než reprezentant a zakladatel ekonomického liberalismu (univerzalizmu fungování ekonomických institucí nezávisle na čase a místě v podmínkách svobody) vnímán v kontextu sporu o metodu s představiteli mladší historické školy.

Dále stručně popíšeme nejzajímavější osoby českého ekonomického myšlení. Jde o zakladatele moderní ekonomické vědy na právnické fakultě UK Albína Bráfa, liberála Aloise Rašína, keynesiánce Josefa Macka až po teoretika inovací a podle mnohých ekonoma pro 21. století J. A. Schumpetera. Pro lepší pochopení situace je potřeba vědět, že v rámci prvorepublikového Československa se v oblasti hospodářské politiky, zejména finanční a měnové, prosazovaly čtyři názorové (ekonomické) proudy reprezentované silnými, vynikajícími osobnostmi. Jednak to byl ryze neoliberální směr rašínovský. Směr Karla Engliše, který vycházel z jeho originální teleologické hospodářské teorie, se prosazoval do praxe státních financí a měnové politiky od druhé poloviny dvacátých let. Dále to byl směr českých keynesiánců, představovaný především Josefem Mackem a Jaroslavem Nebesářem. Vedle těchto tří hlavních myšlenkových proudů se prosazoval i směr marxistický.

Počátky českého ekonomického myšlení – Albín Bráf

Albín Bráf (1851–1912) je právem uznáván jako hlavní představitel úsilí o vypracování prvního českého uceleného výkladu národohospodářské teorie. Ačkoli sám ucelenou učebnici nenapsal, spolupracoval s Josefem Kaizlem na vytváření české ekonomické terminologie, začal soustavně přednášet v českém jazyce a byl první z českých ekonomů, který si uvědomoval význam vědecké metodologie. Jeho teoretické dílo, ač je eklektického charakteru, ovlivnilo generaci českých národohospodářů. Bráf se snažil nově pochopit a vyložit úlohu národohospodářské teorie a národohospodářské politiky v systému politické ekonomie. Hlavními tématy jeho práce byly národohospodářské potřeby vývoje české společnosti a sociální otázka.

A. Bráf byl absolventem (1874) Právnické fakulty pražské university, kde však už během studia začal preferovat svůj zájem o národní hospodářství. Krátce působil v soudní praxi, poté začal vyučovat národní hospodářství a obchodní statistiku na Československé obchodní akademii v Praze. V roce 1877 se habilitoval jako soukromý docent národního hospodářství na České technice v Praze a zároveň jako soukromý docent pro politickou ekonomii na tehdy ještě společné české a německé univerzitě v Praze. Od roku 1882 působil jako mimořádný profesor na české Právnické fakultě už rozdělené univerzity. V roce 1890 byl jmenován řádným profesorem. Podílel se na založení Národohospodářského ústavu při České akademii

věd. Nemohl zůstat zcela stranou politické a veřejné činnosti. Svým politickým přesvědčením patřil ke konzervativní straně Staročechů.

Své dílo zanechal A. Bráf rozdrobené v podobě drobných studií a přednášek, jež se podařilo na jeho přání shromáždit, utřídít a vydat až jeho žákům a pokračovatelům J. Gruberovi a C. Horáčkovi. Jedná se o „Spisy dr. Albína Bráfa“ ve třech svazcích: Sv. I – „Národohospodářská theorie“ (1913); sv. II – „Národohospodářská politika“ (1914); sv. III – „Finanční věda“ (1915). Všechny svazky vyšly nákladem „Sborníku věd právních a státních“. Další Bráfovo dílo vyšlo pod názvem „Albín Bráf: Život a dílo“ v pěti dílech.

Vymezení předmětu národohospodářské vědy bylo u Bráfa shodné s jinými autory a bylo jednoznačné: hospodářská stránka lidského společenství. Bráf zdůrazňuje, že národohospodářská věda se neomezuje jen na dění v jednotlivých hospodářstvích, nýbrž jejím předmětem jsou všechny jevy, vztahy, souvislosti mezi hospodářstvími, například tvoření cen, vznik a funkce peněz, úvěru atd., ale i vztah k zákonodárství, ke státní správě.

Výrazně osobitý byl přístup Bráfa ke studiu a výkladu cílů národohospodářské vědy. Bráf (později také Karel Engliš) pochopil význam souvislosti mezi určitou metodou získávání poznatků a vědeckou hodnotou takto získaných poznatků. Hospodářská věda sleduje podle Bráfa tři základní cíle. Chce vysvětlovat, objasňovat individuální (konkrétní) hospodářské jevy, jejich souvislosti a vztahy. Je to studium historické, popisné. Dále hledá v hospodářském dění pravidelnosti, ekonomické zákony. Z historického a teoretického poznání potom lze vyvodit všeobecná pravidla, zásady, maxima pro praktické hospodářské jednání. V rámci metodologie vědy odmítá takové postupy, které používají výlučně buď indukci nebo dedukci. Řešení spatřuje v propojení induktivních a deduktivních metod a hledá míru tohoto propojení.

Bráf se velmi kriticky zabývá školou historickou, která „se vzdává jakéhokoliv poznání absolutních zákonů hospodářských, tedy platných ve všech dobách a poměrech, že považuje za možné jen relativní řešení, že se převážně omezuje jen na hledání zákonů vývoje hospodářského života. Oceňuje naproti tomu, že oživila zájem o studium vývojových tendencí v hospodářském životě a že opustila jen ryze kauzální pohled na hospodářské dění tím, že začala přihlížet i k etickým souvislostem, které nemůže opomíjet žádná společenská věda, tedy ani věda národohospodářská“ (Bráf, 1915).

Bráfovo pojetí některých ekonomických zákonů

Bráf kriticky zkoumal některé běžně známé ekonomické zákony. Např. Lassallův železný mzdový zákon neodmítal, ale vázal jeho působení na historické podmínky, zejména existenci soukromohospodářské soustavy spojené s hospodářským liberalismem. Lassallův zákon oceňuje pro jeho tvrdé formulování, které vyvolalo potřebu vážně se zabývat úrovní dělnických mezd. Mzdy by měly podle Bráfa uhradit náhradu kapitálu vynaloženého na výchovu a vzdělání před dosažením dospělosti dělníkových dětí, dále na udržení života a pracovní síly po dobu produktivního věku a zabezpečení výživy a dělníka a jeho rodiny po dobu dočasné nebo trvalé nezpůsobilosti k práci. Tento výklad však považuje za ryze hospodářsky pojatý, bez zřetele k obvyklému životnímu standardu. Do úvahy je třeba vzít další vlivy, zejména délku neproduktivní doby (studium a výdaje s ním spojené), pracovní námahu vyžadující určitou obnovu sil, zvyšování cen předmětů osobní spotřeby, souvislost mezi určitou prací a jejím životním i zdravotním rizikem. Náklady na pracovní sílu musí být uhrazovány či doplňovány i z jiných zdrojů, jestliže skutečné mzdové poměry neodpovídají uvedeným požadavkům na úroveň mzdy, aby nedocházelo k degeneraci pracovní vrstvy, ke snížení její fyzické, intelektuální a mravní síly a tím zároveň k ohrožení vlastní podstaty soukromohospodářské soustavy. „Lze však účelům těm bezpečně vyhověti pospolitou pomocí dělnictva ve způsobu společného vzájemného pojištění.“ (Bráf, 1913). I při analýze Lassalova mzdového zákona stál Bráf důsledně na pozici své sociální politiky.

Malthusův populační zákon byl pro Bráfa podnětem k zamyšlení. Řešení malthusovského konfliktu viděl hlavně v preventivním chování lidí a preventivní hospodářské a sociální politice státu a zejména ve způsobu rozdělení důchodů mezi obyvatelstvo. Přelidnění není podle Bráfa nikdy absolutní, ale jen relativní (částečné) a projevuje se především v městských vrstvách obyvatelstva. Nejúspěšnější populační politikou ze strany státu: „jest ta, která jednak pečuje o nejlepší podmínky produkce (pokud se péčí státní zabezpečiti dají), jakož též o to, aby se zamezily přílišné nerovnosti v rozdělení důchodů. Čím lepší jsou podmínky produkce, tím volnější dráha pro rozmnožení populace, čím příznivější rozdělení důchodů, tím méně nebezpečí parciálního přelidnění.“ (Bráf, 1913)

Otázka sociální, resp. dělnická

V této souvislosti Bráf nahlíží na problém z pozic liberalismu i socialismu. Otázka liberalistického a socialistického uspořádání společnosti a funkcí státu byla pro něho tématem, k němuž se často vracel. Odmítl liberalismus pro negativní důsledky sociální – i přes nesporně vynikající výsledky v oblasti politické, hospodářské, osvětové a mravní. Hospodářská svoboda liberalismu se opírá o svobodu osobní a formální občanskou rovnost před zákonem a projevuje se ve svobodě živností, soukromém vlastnictví a svobodném obchodu, jež jsou ve prospěch spotřebitele. „Mravní význam hospodářské svobody zakládá se hlavně v tom, že činí každého jednotlivce za vlastní osobní zdar zodpovědná. Ale ovšem, ani zásada, že každý sám za vlastní zdar jest naprosto zodpověden, nemůže platiti všeobecně a bez výhrady, ježto mnohé nestejnosti o sociálním postavení jednotlivce rozhodující, nestejnosti to fyzické, duševní a majetkové, nezakládají se na zásluze nebo vině osobní, nýbrž na společenských závislostech“ (Bráf, 1915). Nevýhodu spatřuje v nerovném rozdělování důchodů v neprospěch třídy dělníků a „maloživnostníků“, které ovlivňuje jejich postavení.

Stejně jako odmítl liberalismus, tak odmítá i všechny socialistické směry. Odmítl K. Marxe i názory na různé sociální reformy, jak je požadovali zejména němečtí vědci historické školy (tzv. katedrový socialismus). Vytýká jim, že usilují o nahrazení individualismu kolektivismem. Východisko spatřuje A. Bráf v takovém postavení státu, respektive jeho působnostech, které by eliminovaly negativní důsledky absolutního liberalismu. Jestliže individuální hospodářská svoboda nevede bezpečně k obecně prospěšným výsledkům, připadá státu – kromě ochrany práva a mimo péče o nezávislost státu navenek úloha pozitivně podněcovat nebo regulovat hospodářskou činnost, aby vedla k „obecnému prospěchu“ (Vencovský, 1997).

Dělnické otázky se věnoval Bráf v národohospodářské teorii. V rámci řešení přijal všechny nabízené možnosti: spolčování, odbory, resp. a podnikateli, dále spolky konzumní, spolky za účelem podpor v nezaměstnanosti, spolky vzdělávací a výrobní. Zároveň považoval za přínosné právě zásahy státu v této oblasti, zejména posílení zákonodárství ve prospěch dělníků, zavádění evidence nezaměstnanosti s možnostmi zprostředkování práce a dělnické pojišťování.

Otázka daní a daňové zásady

Bráf se zevrubně zabývá problematikou zdanění, zejména myšlenkou zda a do jaké míry má být zdanění důchodu progresivní při sledování dosažení spravedlnosti, sociální únosnosti a dostatečného výnosu pro státní pokladnu. Navazoval při tom na Smitha, Ricarda, Saye, Rousseaua, Wagnera a Neumanna. Přiklání se na stranu progresivního zdanění, zároveň si však uvědomuje nebezpečí příkré progrese, jež by mohla poškodit oblast výroby a obchodu a to především ztrátou motivace. Zároveň v návaznosti na Saye vychází z toho, že daňová progrese se může týkat pouze daní přímých. Nepřímé daně naopak dopadají na poplatníky s nízkými důchody více než na poplatníky majetnější a působí tak regresivně. Progresivní daňová sazba u přímých daní má pak vyrovnávat degeneraci způsobenou daněmi spotřebními.

Naléhavým úkolem finanční praxe je podle Bráfa především: „odstraniti poměrné přetížení vrstev s důchody nižšími, které jest hříchem nynějších finančních systémů, onu opačnou progressivnost, která jest smutným příznakem přítomného rozdělení daní a proti níž nynější progressivné daně z důchodů jsou namnoze korektivem dosti chatrným“ (Gruber a Horáček, 1923c).

V oblasti daňových zásad a politiky odmítá Bráf jako nespravedlivý a antisociální požadavek jediné progresivní důchodové daně při úplném zrušení spotřebních daní. Na rozdíl od Kaizla zdůrazňoval Bráf význam tzv. daňových zásad – „všeobecných maxim, které vyplývají z úkolu daní ve finančním systému a z jejich národohospodářské povahy, dále pak z etických principů, které podle platných názorů ovládají poměr státu k jednotlivcům“ ([2], str. 93). Bráf uvažuje zásady finančně politické, jež by měly zajistit dostatečnost finančních příjmů a jejich pružnost. Dále zásady národohospodářské, které určují, co může být takovým pramenem daně, který sama daň neohrožuje. Zásady spravedlivého rozdělení daní, resp. etické zásady, se týkají okruhu osob, na které daň dopadá a na jejich zatížení. Daňové břemeno by mělo být rozděleno tak, aby byla individuálně respektována zásada o „souladném ukojení soukromých i veřejných potřeb“ a zároveň, aby „co nejméně vadilo rozvoji nemajetných vrstev, a to hlavně těch, které se živí pouze prací“ (Bráf, 1915).

Pedagogický a buditelský odkaz Albína Bráfa

Úvahy o aktivním ovlivňování perspektivy společnosti ovlivnily kromě pojetí sociální otázky i Bráfovou koncepci národohospodářského obrození. Jejím cílem bylo dosažení stavu, kdy bude česká společnost ekonomicky relativně samostatným a nezávislým celkem vedeným českými podnikateli, schopným uživit a zaměstnat české obyvatelstvo. Úspěšné završení národního obrození podmiňoval Bráf ekonomickou emancipací, které lze dosáhnout především podporou podnikavosti a ekonomickou výchovou a vzděláním českého národa. Výchova české společnosti k podnikatelství měla být doplněna výchovou k uvědomělé spotřebě, jež podpoří národní výrobní síly.

Nezbytným předpokladem české emancipace je podle Bráfa emancipace hospodářská, které brání nedostatek lidí dostatečně vzdělaných v oblasti hospodářských nauk, jež dokonale chápou fungování moderního ekonomického systému. Soubor znalostí, schopností a dovedností získaných především studiem, považuje za předpoklad hospodářské úspěšnosti celku. Bráfova pedagogická aktivita a reformační snahy českého ekonomického školství byly soustředěny do roviny středního a vysokého školství.

A. Bráf se aktivně podílel na zakládání prvních českých obchodních akademií, jejichž cílem bylo poskytnout odborné ekonomické vzdělání a umožnit tak svým absolventům nabytí základních dovedností a znalostí, nezbytných, jak pro výkon samostatné podnikatelské činnosti, tak i pro výkon povolání vyššího úředníka. Zároveň zde také aktivně učil a zabýval se obsahovou náplní a strukturou vyučovaných předmětů. První česká obchodní akademie byla založena v r. 1872 v Praze pod názvem Československá akademie obchodní. Zde se r. 1874 stává profesorem národního hospodářství a obchodní statistiky. Dále působil na škole Ženského výrobního spolku, kde se začalo vyučovat národní hospodářství. Trvalo však dalších deset let než byla založena druhá obchodní akademie v Chrudimi.

Bráf se snažil o klasifikaci vyučovaných předmětů podle jejich vztahu k zamýšlené odbornosti absolventů obchodních akademií. Předměty vyučované na obchodních akademiích rozdělil do čtyř kategorií. Tzv. kmenové předměty (nauka o obchodní technice, kupecké počty, účetnictví, hospodářská korespondence apod.) mají bezprostřední vztah k finálnímu pedagogickému cíli a měly by tvořit základ struktury vyučování na obchodních školách. Matematika a podobné předměty slouží potom jako příprava pro výuku kmenových předmětů. Dále uvádí předměty, které pomáhají lépe zužitkovat získané odborné vzdělání. Zde má na

myslí především výuku cizích jazyků. Poslední skupinu tvoří všeobecně vzdělávací předměty, které nejsou pro dosažení elementárního finálního cíle podstatné. Zvláštní pozornost pak věnuje především výuce národního hospodářství, resp. ekonomické teorie na obchodních akademiích. Na čtyřtřídních obchodních akademiích Bráf podporuje existující model, kdy je národní hospodářství vyučováno až v posledním ročníku po absolvování předmětů, které seznamují studenty s konkrétními poznatky o vývoji a fungování hospodářství. Preferuje pedagogický postup výuky od konkrétního k abstraktnímu (Gruber a Horáček, 1923c). Totéž podobně v Jurečka (2001).

V oblasti vysokého školství, jak už bylo dříve uvedeno, působil prof. Bráf nejprve na České technice a později na Univerzitě v Praze. Problematiku politické ekonomie zde přednášel poprvé v dějinách vysokého školství v českém jazyce. Zároveň tak vzniká jednotná česká odborná ekonomická terminologie, která je zásadní pro zkvalitnění ekonomického výzkumu. V Bráfově době byla výuka hospodářských nauk vyučována na vysokoškolské úrovni na právnických fakultách. Ke studiu práv tak v této době patří kromě standardních právnických nauk rovněž výuka národního hospodářství a finanční vědy. Právnická fakulta zajišťující výchovu odborníků celé řady oborů je předimenzována. Objevuje se potřeba vytvořit vzdělávací ústav, jenž by navazoval na síť středních obchodních škol – obchodních akademií, jež se rozvinula během posledního desetiletí 19. století. Bráf aktivně usiluje o jeho založení, argumentuje mimo jiné existencí podobných vzdělávacích ústavů v zahraničí i v rámci Rakousko-Uherského státu. Vysoká škola obchodní vznikla až v roce 1919 (Jurečka, 2001).

Vrchol českého ekonomického myšlení – Josef Macek

Josef Macek byl význačným propagátorem ekonomické vědy a znalosti hospodářských otázek, zasazoval se o zařazení výuky národního hospodářství do učebních programů různých stupňů škol. Sdílel řadu názorů svého učitele A. Bráfa, avšak rozcházel se s ním v nazírání na povahu stávajícího řádu, charakter nutných reforem a směr transformace hospodářského zřízení. Před válkou působil na Obchodní akademii v Praze. Podstatná část Mackova aktivního života i osobní kariéry byla spojena s Vysokou školou obchodní už od jejího založení v r. 1919. V r. 1921 zde byl jmenován mimořádným a v roce 1926 řádným profesorem národního hospodářství a setrval do r. 1949. Jako vysokoškolský učitel uváděl posluchačům názory různých škol a autorů na základní otázky ekonomické teorie a politiky, vychovával je k samostatnému přemýšlení o ekonomických problémech.

Angažoval se aktivně politicky, patřil k socialisticky, ale protimarxisticky orientovaným ekonomům i politikům, od počátku měl úzký vztah k sociální demokracii. Od r. 1917 byl členem Sociálně demokratické strany, podílel se i na založení Socialistické strany československého pracujícího lidu r. 1919. V roce 1924 se však vrátil do Sociálně demokratické strany, byl členem jejího ústředního výboru. V letech 1928-1939 byl poslancem Národního shromáždění.

V roce 1923 byl Josef Macek jmenován vedoucím redaktorem revue *Naše doba*, jednoho z nejprestižnějších měsíčníků té doby, založeného T. G. Masarykem. Od roku 1925 byl Macek jedním z prvních účastníků schůzek tzv. Čapkových pátečníků.

Období po Mnichovu i únorový převrat 1948 Josefa Macka tvrdě postihly. Nejprve musel čelit vykonstruovanému obvinění z kolaborace, množily se útoky na jeho politické přesvědčení i vědecké názory. Byl prezentován jako odpůrce marxismu a jako politický i vědecký „oportunist“. V roce 1949 odešel pod hrozbou zatčení do emigrace, kde se dále věnoval pedagogické činnosti a pracoval i politicky. Přednášel na univerzitě v Pittsburghu (profesura 1953). V letech 1957–1961 byl profesorem v Chatham College. Od r. 1952 byl členem Rady svobodného Československa. Zemřel r. 1972 ve Vancouveru v Kanadě.

Dílo a základní názorová linie Josefa Macka

J. Macek nevytvářel vlastní ekonomickou školu. Z dosavadního ekonomického poznání si vybíral to, co považoval za správné a co vyhovovalo jeho etickým, morálním a sociálním kritériím, resp. jeho sociálnímu přesvědčení o hospodářském pokroku společnosti. Celospolečenské sociální hledisko jednoznačně upřednostňoval hlediskům ryze ekonomickým. Prostřednictvím svého univerzitního učitele Albína Bráfa byl názorově ovlivněn německou historickou a rakouskou subjektivní školou, ale také např. H. H. Gossenem. Významný vliv na Mackovy názory o uspořádání společnosti měli sociální reformátoři a jejich představy o socialismu, především Fabiánská společnost, ale neodmítal ani snahy křesťanských sociálních směrů. Sdílel názory sociálního družstevnictví. Jeho cílem bylo potlačení a eliminace bezohledného soukromého podnikání, odstranění rozsáhlého pozemkového vlastnictví šlechty a církevní hierarchie. Řešení viděl ve vyvážené sociální politice. Navázal na Keynesa a v mnohém se jím inspiroval. Sdílel Keynesovu myšlenku, že se teoretické závěry liberální školy rozcházejí s hospodářskou skutečností. Velká hospodářská krize byla pro něho dokladem toho, že automatické působení zákonů volné soutěže nemůže zamezit vzniku všeobecných krizí z nadvýroby, rozsáhlé a vleklé nezaměstnanosti či nespravedlivému rozdělování. Selhání systému volné soutěže neguje požadavek vyloučení státních zásahů.

J. Macek chápal a vykládal sociální a hospodářské problémy ve vzájemných vztazích a mravních, náboženských, právních a politických souvislostech. Ačkoliv nikdy nezastával vládní či hospodářskou funkci, v níž by mohl účinně ovlivňovat konkrétní hospodářskou politiku, šlo mu vždy o sociální ekonomiku. Jako poslanec sociální demokracie patřil Dr. J. Macek k hlavním opozičním kritikům vládní hospodářské a finanční politiky Dr. K. Engliše a jeho následovníků. Engliš vystupoval z pozice sociálně citícího liberála a byl spoluvůdcem vládní hospodářské politiky. Názorové polemiky Josefa Macka a Karla Engliše, jež spolu vedli více než 15 let, se staly osou českého ekonomického myšlení v období první republiky. V odborné literatuře se píše o dvou pólech české meziválečné ekonomické vědy. Oba však patřili k rozhodným stoupencům Masarykovy humanitní demokracie a ke kritikům neduhů společnosti založené na tržní ekonomice. Ale v hodnocení podstaty a příčin těchto neduhů, v pojetí úlohy státu a sociální politiky při vymezení cest a prostředků k překonávání krizových jevů a chudoby, se rozcházeli.

Zájem o sociální problémy a aktivní sociální politiku dokládá jeho literární odkaz. Z Mackovy bohaté publikační činnosti můžeme uvést texty: „Mravní názory Adama Smitha, zakladatele vědy národohospodářské“ (1915); „Návrat k půdě“ (1916); „Znárodnění a zlidovění české půdy“ (1918); habilitační spis „Problém ceny za socialismu“ (1921); „Jak se dělá nezaměstnanost, bytová tíseň a proč se prohrávají stávky“ (1923); „Svépomoc na poli hospodářském“ (1923); „Demokracie v hospodářství“ (1924); „Socialism“ (1925); „Základy sociální politiky“ (1925); „První uvedení do národního hospodářství“ (1929); „Zlatá měna a „státovkový dluh““ (1930); „Práce, peníze a politika“ (1932); „Kam se poděly peníze? Co máme dělat?“ (1933); „Práce a peníze za ni a na ni“ (1933); „Zápas s omylem a chudobou“ (1934); „Cesta z krise“ (1935); „O nehmotných základech kultury“ (1934); „Za hospodářskou obnovu státu“ (1935); „Školské kapitoly“ (1940); „Cesty sebevzdělání“ (1943); „Sociální ekonomika“ (5. dílů, 1945, 1947, 1955); „An Essay on the Impact of Marxism“ (1955).

Jak přistupoval J. Macek k řešení jednotlivých problémů, si přiblížíme v další části nahlédnutím do některých jeho textů.

Sociální ekonomika Josefa Macka

Jaká byla sociální ekonomika Josefa Macka? Souhrnný přehled Mackových národohospodářských názorů poskytuje práce „Sociální ekonomika“, jež vycházela v letech 1945 – 1948 v pěti svazcích: I. Hospodářský řád, II. Cena, III. Peníze, IV. Úvěr, pojišťování, V. Důchody, konjunktura a krise.

V prvním díle se J. Macek zabývá výkladem problematiky hospodářského řádu a jeho fungování. Hospodářský řád chápe jako určitý aspekt řádu sociálního, jako systém institucí, jenž byl vyvinut k usnadnění vědomého uspokojování lidských potřeb. Uvědomuje si vzájemné vazby nejen sociální a hospodářské problematiky, ale všímá si i dalších souvislostí (mravních, náboženských, právních i politických). Za nejvýstižnější označení ekonomické vědy pak považuje adjektivum sociální. Ekonomika jako věda sociální má objevovat pravidelné souvislosti mezi hospodářskými jevy – zákony. Nehovoří však o ekonomických zákonech v užším slova smyslu, ale o zákonech sociálních. Ve svém teoretickém systému dělí ekonomii na teoretickou a praktickou, jež využívá poznatky teorie pro volbu prostředků k dosažení určitých společenských cílů. Praktickou ekonomii chápal jako sociální ekonomii s tím, že využívá poznatků obecné ekonomie k řešení problémů v sociální sféře. Výklad teorie vždy spojoval s praktickými postupy a praktickým řešením problémů.

Uvědomuje si, že na každý sociální, resp. hospodářský řád jsou kladeny dva základní požadavky: výkonnost a spravedlnost. To znamená výkonnost ve výrobě a dopravě a spravedlivost v rozdělování úkolů a podílů na výsledku společné práce. Hospodářský řád jakožto jedna stránka řádu sociálního je podroben stálým změnám, které nelze předvídat. Macek zpochybňuje možnost, resp. spolehlivost poznání všech ekonomických procesů a vývojových tendencí ekonomiky.

Druhý díl vysvětluje problematiku tvorby cen a cenových souvislostí včetně Malthusova populačního zákona i železného zákona mzdového. Problém spravedlivé ceny dává do kontextu sociálních problémů. Zabývá se problematikou tvorby cen v řízeném hospodářství. Třetí díl je věnován problematice peněz, jež byla Mackovým prioritním zájmem. Výklad vychází z pojmu peníze, jejich funkcí, vlastností a historického vývoje. J. Macek se přihlásil jednoznačně k nominalismu, peníze chápal jako symboly hospodářských zásluh. Odmítl metalismus, jenž uznává jen plnohodnotné peníze. Jeho pojetí vyhovovaly i peníze depozitní. Byl přesvědčen o prioritě měnové politiky ve státní politice. Zároveň vyjadřuje přesvědčení o významu vládní hospodářské politiky a vládních zásahů do tržního mechanismu. Sociální zájem je vždy nad zájmem ziskovým. Uvědomuje si problémy řízení volné měny a nutnost změny postavení cedulové banky. „Rostoucí činnost státu jak v oboru podnikání, tak v oblasti veřejné domácnosti vynucuje změnu poměru cedulové banky ke státu. Cedulová banka se stává důležitým nástrojem v rukou vlády k řízení činnosti jak hospodářství veřejných svazků tak i v podnikání soukromém“. Cedulovou banku chápe jako bankéře státu. J. Macek odmítl kvantitativní teorii peněz, neboť nevysvětluje kupní sílu jednotky jako sociální fakt, který se řídí mírou sociálního tlaku. Zabývá se mimo jiné problematikou inflace a deflace.

Čtvrtá část práce přibližuje oblast úvěrů a pojištění. J. Macek vysvětluje kromě podstaty úvěru a všeobecných předpokladů také organizaci bank a opakovaných obchodů a mnoho dalších problémů. Zabývá se rolí úvěru v sociální politice. Uvádí, že moderní státy užívají úvěru rovněž jako účinného nástroje sociální pomoci. Upřednostňuje podporu úvěrem před podporou darem či subvencí. Zmiňuje fakt, že zastavárny se staly bankami chudých. V oddílu věnovaném pojištění charakterizuje podstatu a druhy pojištění, historický vývoj pojišťování, hospodářský a sociální význam pojišťování. Blíže specifikuje problémy sociálního pojištění především v prvorepublikovém Československu. Za úkol a cíl v této oblasti považuje vytvoření plánu národního pojištění, jež by zabezpečovalo každého občana republiky pro případ majetkové potřeby, vzniklé různými událostmi sociálního významu a s následky sociálně důležitými, a to podle stejných zásad. Jde v podstatě o jednotnou organizaci pojištění

nemocenského, úrazového, starobního, invalidního, pro případ mateřství i nezaměstnanosti. Naznačuje, že tendence rozvoje lidské kultury vede k rozšiřování tohoto sociálního vynálezu. Z pohledu státu však sociální pojištění zákonné stejně tak jako individuální pojištění smluvní zavazuje k „politice plné zaměstnanost“ a „stálé kupní síly peněz“.

Poslední část textu objasňuje a řeší problémy důchodů, rozdělování a cyklických výkyvů ekonomiky, resp. konjunktury a krize. J. Macek vychází z charakteristiky důchodů, klasifikuje je, analyzuje jejich funkce, souvislosti a zdroje. Zabývá se rozdělováním důchodů a nerovnostmi v důchodech, používáním důchodů. Hlavní účel důchodů vidí v tom, umožnit v sociální dělbě práce spotřebu individuální i kolektivní (svazků soukromých i veřejných). Dalším účelem je umožnit investice pro výrobu. Zajímavou problematikou, kterou zmiňuje je spolupodílnictví zaměstnanců na zisku a spolupodnikatelství, kdy se zaměstnanci účastí vedení a kontroly podniku, což bývá v praxi často spojeno i s vlastnictvím.

Poslední kapitola Mackovy Sociální ekonomiky se zabývá charakteristikou jednotlivých fází cyklu a specifiky současných krizí i politikou proti krizím. J. Macek dále v kontextu této problematiky vykresluje podmínky i problémy hospodářství řízeného a plánovitého. Řízeným hospodářstvím chápal soustavu založenou na podnikatelském principu se zásahy veřejné moci. Tato centrální (státní) autorita však musí zároveň respektovat zákony cenové tvorby, které zde zůstávají v platnosti. Macek si zde zřetelně uvědomuje na základě historických příkladů přístupu k řízení hospodářství, že existuje řada nebezpečí centrálního řízení (nelze předvídat možné nechtěné důsledky určitých opatření, nedostatek informací pro rozhodnutí, politický nátlak, nadřizování apod.).

Závěrem můžeme konstatovat, že Mackova koncepce sociální ekonomiky a sociálního státu není daleko současné praxi demokratického socialismu např. skandinávský model. Sociální ekonomika v jeho pojetí odpovídá dnešnímu komplexnímu pojetí politiky sociálního státu vybudovanému na základech reformního socialismu, který ztotožňuje socialismus s určitou sociální a hospodářskou politikou. Uvědomoval si, že liberální přístup k vymezení společenského blahobytu jako výsledku spontánních tržních sil postrádá altruistické hledisko.

Ačkoli ekonomie hlavního proudu obvykle odhlíží od etických aspektů ekonomických vztahů a zabývá se tzv. čistou ekonomikou, jejímž předmětem je člověk ekonomický, izolovaný, s rozhodováním očištěným od hodnotových soudů, ekonomická činnost má svůj morální rozměr. Je realizována v reálném čase, v konkrétních socio-kulturních podmínkách, kdy základem rozhodování je motivace vyplývající z hodnotového systému ekonomického subjektu. Ekonomie proto může být produktivnější, bude-li klást větší a explicitnější důraz na etické úvahy, jež formují lidské chování a lidský úsudek. Josef Macek měl vizi postupného dobudování sociálně spravedlivé společnosti cestou sociálních reforem. Nastolení spravedlivých institucí, vedoucích mimo jiné k odstranění vykořisťování, podmiňoval rozumovým a mravním zdokonalováním lidstva.

Nejlepší podniková praxe v českých zemích za posledních 100 let

První odezvy českých podnikatelů zaznamenáváme od konce 18. století s ohledem na dopad průmyslové revoluce do střední Evropy. Musíme si uvědomit, že největší podnikatelé té doby žili v absolutistické monarchii, která pouze pozvolně uvolňovala prostor pro svobodné podnikání. Hospodářskou činnost provozovali šlechtici, města, církev, cechy a pouze několik bohatých měšťanů. V případě, že se objevil visionář, potýkal se spoustou omezení v podobě získání souhlasů a jiných koncesí. Takovými visionáři byly nejvíce techničtí vynálezci. Nutno zde podotknout, že nezaznamenáváme bankovní domy jako v té době v západní Evropě. Trh s půjčkami a kapitálem provozovali především židovští obchodníci, kteří tvořili významnou (nikoliv jedinou) vrstvu prvních kapitalistů v českých zemích.

Jmenujme některé z významných inovátorů a podnikatelů. Bratřenci Veverkové – vynálezci ruchadla; František Ressel, vynálezce lodního šroubu; Prokop Diviš - vynálezce bleskosvodu (1754); František Křižík, který v r. 1891 uvedl do provozu elektrickou tramvaj, obloukovou lampu a zrealizoval první elektrifikovanou trať z Tábora do Bechyně, která je v provozu dodnes.

Těžiště podnikatelských oborů od počátku v českých zemích tvoří tehdy nové obory, jako je těžba uhlí a rud (pro rozvoj parní energie a výroby železa), textilní průmysl, rozvoj strojírenství a dalších průmyslových oborů. Jmenujme vývoj výroby železa v českých zemích: v r. 1830 cca 20,5 tis. tun., v r. 1880 již 89,5 tis. tun, v r. 1900 485,5 tis. tun a v r. 1910 již přes 2 mil. tun.

Mezi reprezentanty nejlepší hospodářské praxe Československa:

ČKD – v r. 1854 zakládá Čeněk Daněk strojírenskou společnost, která postupnými fúzemi v roce 1927 se transformovala do podoby Českomoravská – Kolben – Daněk a představovala největší strojírnou v tehdejším Československu. Ještě jako Českomoravská strojírna postavila v r. 1891 Petřínskou rozhlednu a ve stejném roce i Průmyslový palác na výstavišti v Holešovicích.

Emil Kolben – odplul za dvěma průkopníky elektřiny T. A. Edisonem a Nikolou Teslou do USA. U Edisona pracoval jako vrchní inženýr. Ve Vysočanech v Praze založil akciovou společnost, kterou posléze již jako Kolbenovu elektrotechnickou společnost spojil s První českomoravskou továrnou na stroje, posléze se propojil s Breitfield a Daněk, čímž vznikla firma Českomoravská-Kolben- Daněk, kde se stal generálním ředitelem.

Škoda Plzeň – v r. 1869 odkupuje Emil Škoda od hraběte Valdštejna-Vartenberka malý podnik v Plzni, ze které vybudoval strojírenský podnik o více než 4000 zaměstnanců.

Boty Baťa – rodinný podnik, který dobyl svět nejen v obuvnictví, ale produkty gumárenského, chemického, textilního dřevařského, strojírenského a průmyslu.

Textil Jan Nehera – na Prostějovsku produkoval textil a stroje na jeho výrobu. Šlo o společnost Oděvní služba. Velmi se podobal Tomáši Baťovi, cestoval po světě a byl pionýr marketingu. Budoval prodejní sítě se stylovými obchody a dětskými koutky.

Ignaz Petschek – tento průmyslník z Kolínska vybudoval dodnes známý Severočeský uhelný koncern (ovšem i v Německu). Podnik Mostecké společnosti pro těžbu uhlí už koupil jeho otec Moses. Nicméně Ignázovo spojení s Anglobankou způsobilo průlom v ekonomické aktivitě. Ignázův bratr Julius založil v Praze obchodní dům Petschek. Po vzniku Československa se oba konkurující bratři spojili a kontrolovali asi polovinu obchodů s hnědým uhlím v Evropě.

Jindřich Waldes – zakladatel pražské výrobní galerie Koh-i-Noor vznikla díky revoluční zakladačce, stroji který uměl založit pružinu do stiskacích knoflíků, patentek.

Josef Bartoň-Dobenín – na Náchodsku vybudoval největší textilní impérium. Jeho přádelny v Náchodě zaměstnávaly více než 1000 lidí.

Václav Klement – původně výrobce kol, posléze motocyklů a automobilů. Po spojení s aktivitami turnovského technika a výrobce kol Václavem Laurinem vznikla značka Laurin - Klement. V roce 1924 byla firma prodána Škodovým závodům v Plzni.

Jaroslav Brouk – obchodníci Jaroslav Brouk a Josef Babka založili inovativně vlastní obchodní domy. Jaroslav Brouk zaváděl novátorské prodejní praktiky jako samoobslužný prodej anebo zásilkovou službu. Jejich obchodní dům Bílá Labuť v Praze byl vybaven eskalátory.

Karel Macháček – zakladatel výroby plynových ohříváčů Karma. V Rychle elektrifikované oblasti a v konkurenci německých firem Siemens či Junkers to neměl Macháček vůbec snadné. Velmi jeho podnikání prospěla výstavba velkých předměstí v Praze.

František Malinský – původní profesí lékař převzal v roce 1891 továrnu na bramborový škrob v Ronově nad Sázavou. Další neúspěšnou konkurenci skupoval. V roce 1912 spojil několik škrobáren (Polná, Žďár nad Sázavou, Hesov), což vedlo ke vzniku společnosti Amylon. Akcionářsky angažoval zemědělce, což mu zajišťovalo levnější vstupy v obdobích hospodářských propadů.

Jaroslav Preiss – nejdůležitější člověk při budování Živnostenské banky. Podporoval růst českých podniků právě skrze Živnostenskou banku, která mnohé z nich kontrolovala.

Miloš Havel – Havel vybudoval Barrandovské ateliéry spolu s celou novou čtvrtí a infrastrukturou. Stal se producentem a filmovým magnátem v evropském měřítku.

Hans Ledwinka – od roku 1905 do roku 1945 hlavní technický ředitel kopřivnické automobilky Tatra. Významný vynálezce a inovátor v oblasti podvozků.

Otto Wichterle – významný vynálezce kontaktních čoček, silonu. Jeho otec založil strojírenskou firmu v Prostějově WIKOV. Wichterleho vnuk Martin oživuje původní firmu a buduje strojírenskou skupinu.

Svatopluk Potáč – v mládí absolvoval Baťovu školu práce, posléze dělnickou akademii Státní banky Československé a pražskou Vysokou školu ekonomickou. Byl nejdéle sloužícím guvernérem Centrální banky. Prosazoval opatrnou politiku Československa vůči zahraničním úvěrům. Na konci kariéry po roce 1989 byl propojen s finančníkem Pavlem Tykačem (severočeské hnědouhelné doly)

Ota Šik – hlavní „ekonomická“ postava pražského jara v roce 1968. Ředitel ekonomického ústavu Akademie věd. Pochopil, že centrálně řízené hospodářství orientované na těžbu surovin a těžký průmysl v Československu nefunguje. Byl celoživotní zastánce tzv. „třetí cesty“ odmítající socialistický dirigismus ale i tržní ekonomiku s jejími problémy.

Valtr Komárek – ředitel prognostického ústavu akademie věd, kde vedl tým ekonomů, kteří nejvýznamněji zasáhli do vývoje společnosti po roce 1989.

František Čuba – předseda nejprve ztrátového JZD Slušovice, které proměnil v prosperující podnik, kde se realizovalo mnoho inovativních netradičních „vedlejších“ výrob.

Pavel Kysilka – centrální bankéř, posléze generální ředitel České spořitelny. V ČNB zavedl přísné inflační cílování nezávislé na vládě. V současnosti je Kysilka propagátorem změn ve školství.

Ivo Lukačovič – zakladatel a majitel společnosti Seznam.

Petr Kellner – zakladatel a majitel investiční skupiny PPF.

Závěr

V příspěvku jsme se zabývali vývojem ekonomického myšlení a podnikové praxe v českých zemích za posledních sto let. Na několika málo příkladech jsme popsali vynikající osobnosti z podnikové praxe a teorie, které měly vztah k českým zemím. Tyto osobnosti, a není jich vůbec málo, byly velkými visionáři a snesou srovnání s nejvýznamnějšími světovými osobnostmi. Zmíněné české elity v podnicích se vůbec nebáli rizika, nechali se inspirovat světovými trendy a mnohé jejich přístupy předběhly dobu a jsou dodnes aplikovány ve výrobě a v obchodě. Stejně tak mnozí čeští představitelé ekonomického myšlení se nebáli

konfrontace se soudobým mainstreamovým názorem a teprve po letech se jejich myšlenky ujaly. V určité modifikaci jsou dopady těchto myšlenek pozorovatelné v soudobé moderní evropské hospodářské a sociální politice.

Je velká škoda, že až na výjimky, tato intenzivní tradice ekonomického myšlení a podnikání v Česku není v současnosti rozvíjena. Čelní představitelé spíše „žijí z podstaty“, brání se inovacím a přijímají překonané přístupy a chyby ze zahraničí, spíše než aby předvíдали trendy a byli těmi pravými světovými vizionáři.

Literatura

Bráf, A.: Národohospodářská theorie. Spisy Dr. A. Bráfa, sv. I, nákladem Sborníku věd právních a státních, Praha 1913. 373 s.

Bráf, A.: Finanční věda. Spisy Dr. A. Bráfa, sv. III, nákladem Sborníku věd právních a státních, Praha 1915. 281s.

Džbánková, Z.: Etické a sociální aspekty v dílech českých ekonomů. Acta Oeconomica Pragensia, 2003, roč. 10, č. 8, s. 123–138. ISSN 0572-3043.

Gruber, J., Horáček, C.: Albín Bráf – Život a dílo. sv. II. Praha: Vesmír 1923. 197 s.

Gruber, J., Horáček, C.: Albín Bráf – Život a dílo. sv. III. Praha: Vesmír 1923. 203 s.

Gruber, J., Horáček, C.: Albín Bráf – Život a dílo. sv. IV. Praha: Vesmír 1923. 225 s.

Holman, R.: Dějiny ekonomického myšlení. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001. 541 s. ISBN 80-7179-631-X.

Jurečka, V.: Albín Bráf – doteky s dneškem. Sborník příspěvků ze semináře. 1. vyd. Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava 2001. 82 s. ISBN 80-248-0012-8.

Krameš, J.: Místo Albína Bráfa ve vývoji českého ekonomického myšlení. Politická ekonomie, 1999, roč. 47, č. 3, s. 393 – 399. ISSN 0032-3233.

Sirůček, P., Džbánková, Z.: Racionalita a etická dimenze v ekonomických teoriích (vybrané problémy). Ekonomie a Management, 2006, roč. IX, č. 3, s. 19 - 34.

Šmejkal, M.: Významní čeští národohospodáři. Acta Oeconomica Pragensia. Vědecký sborník VŠE v Praze. Praha 1993, č. 1. s. 9- 40. ISBN 80-7079-195-0.

Sonnenfels, J.: Versuch über die Grundsätze des Stils in privat- und öffentlichen Geschäften 2 svazky. Gerold, Vídeň 1781.

Vencovský, F.: Dějiny českého ekonomického myšlení do r. 1948, Masarykova univerzita, Brno 1997. 433 s. ISBN 80-210-1624-8.

Údaje o autorovi:

Ing. Petr Makovský, Ph.D.

Petr Makovský obhájil disertační práci na téma „ Informační efektivnost devizového trhu“ v oboru ekonomie na VŠE v Praze v roce 2013. Na Vysoké škole obchodní v Brně je

zodpovědný za přednášky ekonomie a financí na katedře ekonomie a ekonomiky. Petr Makovský se zabývá teorií měnových kurzů a finanční ekonomie.

Kontakt:

makovsky@vso-praha.eu
Katedra ekonomie a ekonomiky
Vysoká škola obchodní v Praze

Právo a obchodní školství

Law and business education

Karol Hrádela

Abstrakt: Práce se zabývá propojením práva a obchodního vzdělávání od vzniku obchodního školství na území nynější České republiky do zániku původní vysoké školy obchodní v Praze. Cílem práce je zjistit, zda takovéto propojení existovalo a jaké byly jeho důsledky. Toto propojení a jeho pozitivní dopad na existenci školy a rozvoj národního hospodářství pak dokládá. Uvádí požadavky na znalost práva nejen u absolventů, ale i zaměstnanců vysokých škol v Rakousku-Uhersku a v Československé republice, a to včetně požadovaného rozsahu zkoušek, jejichž složení bylo podmínkou pro působení v administrativě vysoké školy. U studentů pak podrobněji popisuje požadavky kladené na tehdejší technice (nyní České vysoké učení technické) na studenty, kteří chtěli vyučovat na obchodních akademiích za Rakouska-Uherska. Popisuje rozsah výuky práva na vysoké škole obchodní v Praze vzniklé v roce 1919 a podíl právníků na vzniku a zaměření obchodního vzdělávání i na existenci původní vysoké školy obchodní v Praze. Uvádí i pozitivní důsledky, které toto propojení a náročné působení právníků přineslo pro respekt ke škole a pro praxi jejích absolventů. Zmiňuje i nejdůležitější právníky, kteří formovali obsah výuky obchodního vzdělávání. Objasňuje, že výuka práva probíhala i v rámci zdánlivě neprávnických předmětů. Připomíná i existenci vysoké školy obchodní vzniklé v roce 1919 a zaniklé v roce 1953 bez právního nástupce, která většinu své existence působila v rámci nynějšího Českého vysokého učení technického. Práce pak upozorňuje, že se po zániku školy již nepodařilo dosáhnout v našem vysokém školství tak silného propojení výuky právních a dalších předmětů.

Klíčová slova: Právo, obchodní školství a obchodní vzdělávání, vysoká škola obchodní v Praze, Rakousko-Uhersko, Československá republika, profesori vysokých škol, administrativní zaměstnanci vysokých škol, uplatnění absolventů

Abstract: The thesis deals with the interconnection of law and business education since the establishment of business education in the Czech Republic until the closure of the original university of business in Prague. The aim of the thesis is to find out whether such a connection existed and what its consequences were. It then illustrates this connection and its positive impact on the university and the development of the national economy. It lists the requirements for knowledge of law not only for graduates, but also for employees of universities in Austria-Hungary and the Czechoslovak Republic, including the required scope of examinations, whose passing was a prerequisite for working in the administration of the university. For students, it describes in detail the requirements imposed on what is currently the Czech Technical University for students who wanted to teach at business academies during the Austro-Hungarian Empire. It describes the extent of teaching law at the University of Business in Prague, founded in 1919, and the share of lawyers in the establishment and focus of business education and the existence of the original University College of Business

in Prague. It also mentions the positive consequences this connection and the demanding effect the lawyers have had on the respect for the school and the practice of its graduates. It further lists the most important lawyers who shaped the content of business education teaching. It explains that the teaching of law also took place in courses that were seemingly not related to law. It also commemorates the existence of a Business College founded in 1919 which ceased to exist in 1953 without a legal successor, which for the most of its existence operated within the current Czech Technical University. The thesis then points out that since the cessation of the school it was not possible to achieve such a strong interconnection of legal and other subjects in our higher education.

Keywords: Law, business education, University College of Business in Prague, Austria-Hungary, Czechoslovak Republic, university professors, university administrative staff, graduate employment

Obecně k výuce práva v obchodním vzdělávání

Výuka práva stála vždy v popředí obchodního vzdělávání jako bezprostřední odraz zájmu společnosti na jejím hospodářském rozvoji. Obchodní školství nepodceňovalo význam práva nejen za Rakouska-Uherska, ale až do 50 let minulého století.

Zánik Rakouska-Uherska a vznik Československé republiky se projevil i na možnosti rozvoje vysokoškolského obchodního školství,⁵ které do té doby bylo v zásadě omezeno na přípravu učitelů obchodních akademií na nynějším ČVUT. Obchodní vzdělávání bylo ovlivněno nejen celkové situací ve školství nového státu, ale i dosavadním obchodním vzděláváním jako takovým a celkovou politickou situací.

Byli to právě právníci, kdo pomáhal významně vytvářet obchodní vzdělávání. Skutečnost, že již za Rakouska-Uherska prosazoval obchodní vzdělávání právník Albín Bráf⁶, stejně jako právník Josef Kaizl⁷, ale po vzniku Československé republiky i mnozí právníci – ministři včetně ministra Beneše, vedla k tomu, že nejen do vzniku vysoké školy obchodní v Praze v roce 1919, ale ani po vzniku vysoké školy obchodní v Praze nebylo právo v obchodním vzděláváním podceňované. Právníci si velmi dobře uvědomovali význam práva pro ekonomiku a dokázali prosadit jeho dostatečné vyučování, čímž vytvořili důležité podmínky pro to, aby vysoká škola obchodní v Praze, která většinu své existence působila ve svazku nynějšího ČVUT, byla špičkovou vzdělávací institucí. Podcenění, ke kterému došlo po roce 1948 nejen vztahu práva a ekonomiky, ale i významu podpory svobodné ekonomiky, se projevilo logicky

⁵ Srovnej str. 957 in *NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ V PRVNÍM DESÍLETÍ*. Předsednictvo Poslanecké sněmovny a Předsednictvo Senátu, Praha : 1928

⁶ Například Doležalová, A. a kol. *Učíme ekonomii 90 let*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011. 284 s odkazem na Bráf, A. *Národohospodářské potřeby české*. Praha : Svěpomoc, 1909, s. 27, *Národohospodářské potřeby české*. Praha : Svěpomoc, 1908. — 16 s. váz. v Drobné spisy Ústřední jednoty českých hospodářských společenstev

⁷ Kaizl, J. Z mého života; [Díl] 2. Od habilitace dr. Jos. Kaizla r. 1879 až k jeho vstupu do Národní strany svobodomyslné r. 1890 /; vyd. Zdeněk Václav Tobolka, - V Praze : Josef R. Vilímek, [1911]. - 9, 684 s.

i ve zrušení vysoké školy obchodní v Praze bez právního nástupce nedlouho po únoru 1948 v roce 1953 a to na základě zákona z roku 1949⁸. Škodlivé důsledky tohoto podcenění se dodnes nepodařilo překonat.

Mimořádnou pozornost právu věnovala již středoškolská výuka na akademiích, původně tříletých obchodních středních školách za Rakouska-Uherska. Akademie obchodní jest vyšší škola obchodní, která svým učebním plánem podstatně se liší od střední a pokračovací (nižší) školy obchodní či kupecké. V a-ích o-ch směřuje se k tomu, aby akademickými výklady poskytl se posluchačům (akademikům) příležitosti nabýti důkladného odborného vzdělání ve všech odvětvích vědění obchodního, jakož i obecného vzdělání vědeckého, nezbytného pro obchodníka, jenž má vynikati rozhledem. Účelu toho má se dosíci jednotným rázem vzdělávacích prostředků, i mají se akademikové takovým způsobem theoreticky a prakticky připravovati pro obchod ve všech jeho způsobách. ... a vyučuje se těmto předmětům: arithmetice kupecké, algebře a geometrii, účetnictví a pracím kontorním, obchodní korespondenci, směnečnému, obchodnímu a živnostenskému právu, politické oekonomii a statistice, nauce o obchodě, zeměpisu a dějepisu obchodnímu, chemii, fysice a nauce o zboží, jazykům zemskému, něm., angl., franc., po případě rus. a italskému, a kalligrafii.“⁹

Právní úprava vysokých škol byla při vzniku Československé republiky převzata z Rakouska-Uherska. Nové vysoké školy se zřizovaly zákony.¹⁰

Znalost práva u administrativy vysokých škol

Znalost práva byla zásadní nejen u pedagogů a studentů, ale dokonce i u administrativy vysokých škol. Návrh na jmenování konceptních úředníků podával ministerstvu školství a národní osvěty akademický senát nebo profesorský sbor vysoké školy, která neměla akademický senát. Jmenování za konceptního úředníka vysoké školy vyžadovalo absolvování studia na fakultě věd právních a státních, složení všech teoretických právnických státních zkoušek a praktické právnické zkoušky (na př. zkouška soudcovská, advokátní, notářská, politická, finanční). Před jmenováním byla nezbytná alespoň dvouletá administrativní nebo jiná praxe.

V roce 1923 byly stanoveny kvalifikační předpoklady aktuárských úředníků¹¹ ustanovených dle zákona o právním postavení úředníků v kancelářích vysokých škol československých

⁸ Zákon z 14.10.1949 č. 227/1949 Sb., o zřízení vysoké školy politických a hospodářských věd v Praze. Dostupný online na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-227>, publikovaný dne 04. 11. 1949

⁹ Kořán, Josef. *Akadémie*. Ottův slovník naučný. První díl. Praha : J. Otto, 1888. s. 570–607. Dostupné online na <https://archive.org/details/ottvslovnknauni15ottogoo/page/n606>

¹⁰ Zákon č. 28/1922 Sb. z. a n., o zřizování a zařizování vysokých škol. Dostupný online na <http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgizf6mryfuya>

¹¹ Vládní nařízení č. 78/1923 Sb. z. a n., o aktuárské zkoušce aktuárských úředníků v kancelářích vysokých škol Dostupné online na <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/3287/1/2/vladni-narizeni-c-78-1923-sb-o-aktuarske-zkousce-aktuarskych-uredniku-v-kancelarich-vysokych-skol>

z roku 1920. Vládní nařízení vycházelo z upraveného (obecného) nařízení o zkoušce aktuárské z roku 1921. Definitivní ustanovení za aktuárského úředníka vyžadovalo složení zkoušky z agendy vysokých škol, zejména předpisy studijní (obecná ustanovení, taxy, kolejně, resp. školné a jiné poplatky, stipendia, disciplinární předpisy, zkušební řády); předpisy o doktorátu, o habilitaci, o organizaci vysokých škol, právo úřednické (služební pragmatika, zákony a předpisy o vysokoškolských profesorech a jiných osobách učitelských, o adjunktech, asistentech apod.; zákony a předpisy pensijní apod.), právo spolkové, shromažďovací, pojišťovací (úrazové, nemocenské, pensijní), právo policejní, vojenské, předpisy stavovské (advokátní řád, řády pro civilní techniky, předpisy o stavovském označení "inženýr" apod.) a předpisy s vysokoškolskou administrativou související (knihovní řády, inventáře, účtování dotací apod.) (§ 8 cit. nař.).

Příprava středoškolských učitelů obchodního vzdělávání na nezbytné znalosti práva

Již za Rakouska-Uherska se zvlášť z práva zkoušeli studenti dvouletého studia obchodního pro přípravu kandidátů učitelství oboru obchodního pro vyšší školy obchodní.

Zkouška zájemců o zařazení jako učitelů na středních školách zahrnovala zkoušku z obchodního, směnečného a živnostenského práva. Její rozsah závisel na tom, v jaké skupině student studoval. První skupina byla s obchodním zaměřením a druhá s jazykovým.

Pro první skupinu předmětů bylo nezbytné mj. absolvovat povinné dvouleté studium na vysoké škole. Na každý semestr dle tohoto nařízení připadalo průměrně 17 vyučovacích hodin týdně. V obou hlavních předmětech se právo vyučovalo. Vstupní orientaci pak poskytovalo úvodní „kollegium o encyklopedii právních a státních věd“ v rozsahu dvou hodin týdně po dobu jednoho semestru. Tento rozsah odpovídá zhruba výuce předmětů Základy práva na našich školách nyní. S tímto kolegiem však souvisela podrobnější právní výuka.

Již v časově nejvíce dotovaném předmětu Obchodní věda se vyučovaly právní formy obchodního života, podstata a útvary obchodu, osoby a předměty obchodu (například obchodníci a obchodní personál, obchodní pomocníci, firma, obchodní rejstřík, obchodní společnosti a jiné spolčení k obchodním účelům, likvidace, konkursy, poštovní spořitelny, úvěry, směnky, cenné papíry atd.). Vztah obchodníků a obchodního personálu se do značné míry koncepčně blíží nynější pracovněprávní úpravě provedené v zákoníku práce atd. Učila se v něm i problematika obchodních dohodců (tj. nyní zprostředkovatelské smlouvy), dražeb, burz, bank a jiných úvěrních ústavů, mezinárodní obchod, obchodní smlouvy, celní zákonodárství, problematika konzulátů a jejich obchodního významu, obchodních komor, smének atd.

V dalším co do rozsahu výuky druhém z předmětů, tj. v účetnictví, obchodní korespondenci a práci kontorní, se vyučovaly ustanovení obchodního a konkursního práva o vedení (účetních) knih, problematika pohledávek, cenných papírů, úřední korespondence, smluv, plných mocí a právnických otázek s nimi souvisejících.

¹² Nařízení č. 475/1920 Sb. z. a n. k provedení zákona ze dne 16. ledna 1920, č. 39 Sb. z. a n., o právním postavení úředníků v kancelářích vysokých škol č. 475/1920 Sb. z. a n. Dostupné online na <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=2056&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

U rozšiřující zkoušky z obchodního práva se zkoušela podrobná znalost rakouského obchodního zákoníku a směnečného řádu, odchylky uherského práva od rakouského, základy směnečného řízení, hlavní ustanovení konkursního a živnostenského řádu, kolkování smenek, daňové otázky, pojišťovny, hospodářská a výdělková společenství, problematika skladování zboží, patentů, známek, vzorů, různých typů obchodů a postavení osob je realizujících, přepravní řády a samozřejmě občanský zákoník a civilní řád soudní ve vybraných pasážích.

Ve vedlejším předmětu obchodního, směnečného a živnostenského práva se učila nejen teorie, ale zejména schopnost posuzování praktických případů, schopnost orientace v zákonech, jejich vyhledání a používání. V rámci tohoto předmětu se zkoušela i vybraná ustanovení práva občanského a civilního řádu soudního. Pouze ve vedlejším předmětu Politického hospodářství bylo právo probíráno pouze okrajově.

Jedinou kategorií absolventů vysokých škol, která měla výjimku při zkouškách, byli právníci. Doktoři práva a právníci, kteří vykonali všechny tři státní zkoušky, mohli nabýt formální způsobilosti k vyučování národního hospodářství a právnických předmětů, pokud prokázali ústní zkouškou encyklopedické vědomosti obchodní vědy, účetnictví a korespondence a kontorních prací¹³ v rozsahu předepsaném pro učitele cizojazyčné korespondence.

Vznik vysoké školy obchodní v Praze

Nezbytnost znalosti práva byla prosazována i při a po vzniku vysoké školy obchodní v Praze. Vznik vysoké školy obchodní iniciovali hlavně právníci a podnikatelské kruhy, které se později jako například rodina Bařů podílely i na její činnosti. Lze připomenout osobnosti spojené s požadavky na vznik vysoké školy obchodní v Praze -ministra a emeritního děkana pražské právnické fakulty Albína Bráfa (1851-1912), bývalého profesora Československé akademie obchodní v Resslově ulici v Praze a pozdějšího profesora této školy JUDr. Františka Košťála, dále ministra financí Předlitavska JUDr. Josefa Kaizla (1854-1901), který též vyučoval na Československé obchodní akademii v Praze a prvního děkana vysoké školy obchodní v Praze JUDr. Josefa Pazourka (1862-1933). Školu při vzniku jednoznačně podporovala i řada právníků působících v politice.

Návrh zákona o zřízení vysoké školy obchodní¹⁴ též podepsali i advokáti Dr. Josef Černý,¹⁵ Dr. Jaroslav Brabec¹⁶, Dr. Václav Bouček¹⁷. Z vlády lze jmenovat osoby podporující vznik

¹³ Kontor měl význam nauky o pracích pisárenských – blíže Knap, Eugen *Poznámky k Příručnímu slovníku jazyka českého*, Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v.v.i. Dostupné online na <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3476>.

¹⁴ Srovnej Velich, Alois a kol. *Tisk 516. Návrh členů Národního shromáždění československého (Revolučního národního shromáždění) prof. Dra Velicha, prof. Dra Srdínka, prof. Dra F. Krejčího, F. V. Krejčího, Housera, Dra Lukavského a soudruhů, aby byla zřízena československá státní vysoká škola obchodní v Praze*. Praha : Národní shromáždění československé. 1919. Dostupný online na http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0516_00.htm

¹⁵ Údaje o poslanci Černém J. z jmenného rejstříku Národního shromáždění československého 1918-1920. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmennyc.htm>

¹⁶ Údaje o poslanci Brabci J. z jmenného rejstříku Národního shromáždění československého 1918-1920. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmennyybb.htm>

školy - například předsedu vlády Vlastimila Tusara, absolventa obchodní akademie,¹⁸ Dr. Emila Franke, právníka a filosofa, ministra železnic, Dr. Ferdinanda Heidlera, který vystudoval obchodní vědy v Kolíně nad Rýnem a v letech 1906–1909 vyučoval národohospodářství na Československé akademii obchodní v Praze, ministra obchodu, Dr. Cyrila Horáčka, emeritního děkana právnické fakulty, ministra financí, Františka Staňka, absolventa obchodní akademie ve Vídni a Vysoké školy technické v Praze, ministra pošt a telegrafů, a dále i ministra spravedlnosti a dříve advokáta Dr. Františka Veselého, ministra sociální péče advokáta Dr. Wintera Lva a samozřejmě i Edvarda Beneše, který završil roku 1908 na právnické fakultě v Dijonu francouzská studia a v letech 1910 až 1912 učil na Československé obchodní akademii v Praze, a Fedora Houdka, který v letech 1894-97 navštěvoval Československou obchodní akademii v Praze.

Vysoká škola obchodní v Praze vznikla po přijetí zákona, kterým byla dle nadpisu zákona, který zněl: „Zákon ze dne 23. července 1919, kterýmž zřizuje se československá státní „Vysoká škola obchodní v Praze““ zřízena "Vysoká škola obchodní v Praze", když v § 1 se s výrazem „v Praze“ nesetkáme. Tento § 1 zněl: „V Praze zřizuje se československá státní vysoká škola obchodní s tříletou dobou trvání studia a českou řečí vyučovací.“¹⁹

Skutečnost, že řada ministrů měla znalost problematiky obchodu a práva vedla k tomu, že od samého vzniku Československé republiky se i ve výkonné moci chápal význam obchodu a práva a jejich vzájemného propojení a společné výuky. Výuce práva se tak věnovala mimořádná pozornost na nově vysoké škole obchodní v Praze. Výuka práva byla dle vládního nařízení na druhém místě celého obchodního studia a následovala ihned po výuce národního hospodářství. Probíhala ve dvou oddílech. Uplatnění absolventů v praxi bylo zcela mimořádné a jejich znalost práva pak vedla i k respektu ke škole jako takové nejen v podnikatelských kruzích. Prezident republiky se dokonce zúčastnil i prvních doktorských promocií. Význam výuky práva zůstal zachován i při všech dalších v organizaci školy a výuce na ní.

Zaměření výuky práva na vysoké škole obchodní v Praze

Po jistém zevšeobecnění by bylo možno po zahájení činnosti vysoké školy obchodní v Praze výuku na ní rozdělit v obecném oddíle ne při vzniku školy předpokládaných 9 okruhů, ale reálně do 7 okruhů. Okruhy se samozřejmě překrývaly a jejich rozsah a zařazení tak není zcela přesné. To dokládá například problematika kupní smlouvy. Ta byla upravena v právních předpisech, takže by se dala očekávat její výuka v rámci výuky práva. Základem obchodu je ale uzavírání kupních smluv. Při jejich uzavírání se musí zohledňovat nejen právní stránka, ale i stránka ekonomická, časová atd. Kupní smlouva tak byla přednášena samostatně s přihlédnutím k právním i neprávním aspektům v rámci soukromé ekonomiky, kam dle svého charakteru obsahově především náleží. Podobné lze uvést o organizaci obchodu. Zde též

¹⁷ Údaje o poslanci Boučkovi z jmenného rejstříku Národního shromáždění československého 1918-1920. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenný/ba.htm>

¹⁸ Další členové vlády jsou řazeni abecedně s tím, že tituly jsou uvedené, pokud byly uvedené u podpisu nařízení

¹⁹ Zákon č. 461/1919 Sb. z. a n., kterýmž se zřizuje samostatná československá státní "Vysoká škola obchodní v Praze", dostupný online na <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/093-1919.pdf> a <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1362&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

převažují obsahově praktické otázky nad samotnou právní úpravou obchodních korporací atd., takže podstatná část výuky probíhala mimo rámec čistě právní výuky. Do výuky práva jako takového tak byla zařazena pouze vlastní výuka práva, která nebyla výrazně modifikována jinými aspekty a právní úprava výrazněji zohledňující i další aspekty se přednášela i v rámci zdánlivě neprávních předmětů.

Na právo v nejužším slova smyslu (obchodní, dopravní, živnostenské, podnikové a daňové) připadalo ve specializovaném studiu trvajícím jeden rok po obecném studiu v oddíle I. pro organizaci a správě podniků obchodních 10 hodin, tj. 15,87 % nejazykové výuky, když další právní výuka probíhala například v rámci sociální politiky, celnictví atd., v oddíle II. pro podniky bankovním přímá výuka práva (bankovní a daňové právo) odpovídala 9,52 % nejazykové výuky, ale další právní problematika se přednášela v rámci sociální politiky, bankovního praktika atd., v oddíle III. pro podniky dopravní a zasílatelské přímá výuka práva odpovídala v rámci práva obchodního, dopravního a daňového 6 hodinám, tj. 10,91 % nejazykové výuky, další právní výuka byla zahrnuta například do sociální politiky, celnictví atd.

Do specializovaného studia se pro podrobnější potřebu studia práva přesouvaly i přednášky související s právem z obecného studia ze zdánlivě neprávních předmětů. „Z těchto důvodů budou některé národohospodářské partie všeobecného rázu (z obchodního práva a techniky) přesunuty do odborného studia druhých dvou let. Tak se i prvním dvěma rokem uleví a nastane lepší vyrovnání v podávané látce.“²⁰

Je zcela samozřejmé, že právo bylo předmětem státní zkoušky, a to v obecném oddíle jako právní věda či později nauka právní a ve specializovaném studiu jako právní nauka.

Právu se věnovala značná pozornost i po reorganizaci studia v roce 1929. V nově zavedeném IV. specializovaném studiu se právo zkoušelo u státní zkoušky nejen v rámci jiných předmětů, ale zejména při zkoušce z hospodářského práva. Stejně tak mělo právo své místo i u disertačních zkoušek.

Právníci a pedagogický sbor vysoké školy obchodní

Právníci se významně podíleli nejen na vzniku vysokoškolského obchodního vzdělávání a na tvorbě obsahu výuka, ale navíc zaujímali významné místo v profesorském sboru školy. Prvním děkanem byl právník JUDr. Pazourek, prvním poválečným děkanem byl právník profesor Horna, posledním demokraticky zvoleným byl právník profesor Švamberg. Na škole vyučovali i další pedagogové, kteří absolvovali právnickou fakultu. Právníci si uvědomovali, že chyby život často trestá velmi vážně. Vyžadovali tak vysokou znalost vyučované problematiky, aby se případná neznalost zbytečně nevyplatila nejen studentům, ale zejména podnikům, v kterých později absolventi působili. To vedlo i k tomu, že většina studentů úspěšně neukončila studium této vysoce náročné školy. V důsledku kvalitní znalosti práva u

²⁰ Beneš, Alois. Stenoprotokol z 25. 4. 1929 ze 194. schůze Poslanecké sněmovny Národního shromáždění dne 26. 4. 1929 o projednávání Zprávy výboru kulturního k vládnímu návrhu (tisk 490) zákona o reorganizaci vysoké školy obchodní v Praze (tisk 524). Praha : Národní shromáždění československé, 1929. Dostupný online <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/194schuz/s194004.htm>

pedagogů pak i absolventi školy znali velmi dobře právní aspekty rozvoje národního hospodářství a soukromé ekonomiky, což z jedné strany vedlo k jejich mimořádné úspěšnosti v praxi a vysoké reputaci školy, ale z druhé k problémům s naplňováním profesorského sboru. „Jedna z příčin nedostatku profesorů, která jest speciální naší škole, jest přímým důsledkem shora uvedeného požadavku, vynikajícího uplatnění v praxi. Vynikající odborník bankovní — a jiného nemůžeme potřebovat — dostane v soukromé službě tak vysoký plat, že jest na něm lidsky těžko žádat, aby jej zaměnil s platem vysokoškolského profesora, po převratě o jednu platovou stupnici sníženým. Muž, který má v soukromé službě půl milionu ročně, těžko se odhodlá k profesuře, spojené sotva s desetinou této částky, i když si jistě velmi cení pocty s takovou nabídkou spojené.²¹ Mimořádné nároky kladené na pedagogy této školy se projevovaly i v značném zatížení pedagogů, předčasných úmrtích, ale i v mimořádném zájmu o školu nejen před první světovou válkou, ale i po ní. „*Zájem o studium byl obrovský, ve stud. roce 1945/46 se zapsalo 5 536 posluchačů. Ani celá budova v Horské ul. nestačila, přednášelo se i večer a také v blízkých biografech. Profesory byli jmenováni mj. K. Žlábek (soukromá ekonomika), L. Šauer (statistika a národní hospodářství) a K. Dobiáš (národní hospodářství).*“²²

Závěr

Právo zaujímalo mimořádnou pozornost v obchodním vzdělávání. Vysoká škola obchodní v Praze byla kvalitní školou v důsledku propojení právní výuky a ekonomiky v nejširším slova smyslu. Tak rozsáhlého propojení se po násilném zrušení této školy po Únoru 1948 nepodařilo dosáhnout na žádné škole v České republice. Toto propojení bylo základem úspěchu této školy a lze jen doufat, že časem na některé naší škole dojde k nápravě a skutečné, a nejen proklamativní propojení se opět obnoví.

Použitá literatura

Bráf, A. *Národohospodářské potřeby české*. Praha : Svěpomoc, 1909, s. 27,
Národohospodářské potřeby české. Praha : Svěpomoc, 1908. — 16 s. váz. v Drobné spisy
Ústřední jednoty českých hospodářských společenstev

Beneš, A. *Stenoprotokol z 25. 4. 1929 ze 194. schůze Poslanecké sněmovny Národního shromáždění dne 26. 4. 1929 o projednávání Zprávy výboru kulturního k vládnímu návrhu (tisk 490) zákona o reorganizaci vysoké školy obchodní v Praze (tisk 524)*. Praha : Národní shromáždění československé, 1929. Dostupný online
<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/194schuz/s194004.htm>

Doležalová, A. a kol. *Učíme ekonomii 90 let*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011. 284 s

²¹ Novotný Jan M. *Vysoká škola obchodní. Několik kapitol o tom, jak se vyvíjela, čeho dosáhla a čeho potřebuje*. Praha : V. Linhart. 1938. str. 68, dostupné online na https://kramerius.vse.cz/sear/i.jsp?pid=uuid:d82c1f35-0cf3-4f84-ae89-baf382afe142#monograph-page_uuid:4206d93f-8340-11e7-b1d2-005056a54372

²² Závodský, Prokop. *Proč jsme vlastně inženýři II*. Zprávy ze školy. 1999. iLIST.cz, informační a zpravodajský server studentů Vysoké školy ekonomické. ISSN 1213-8568. Dostupné online na <http://www.ilist.cz/clanky/proc-jsme-vlastne-inzenyri-2>

Kaizl, J. *Z mého života; [Díl] 2. Od habilitace dr. Jos. Kaizla r. 1879 až k jeho vstupu do Národní strany svobodomyslné r. 1890.* vyd. Zdeněk Václav Tobolka, - V Praze : Josef R. Vilímek, [1911]. rozsah 9, 684 s.

Knap, E. *Poznámky k Příručnímu slovníku jazyka českého*, Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v.v.i. Dostupné online na <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3476>.

Kořán, J. *Akadémie. Ottův slovník naučný. První díl.* Praha : J. Otto, 1888. s. 570–607. Dostupné online na <https://archive.org/details/ottvslovnknauni15ottogoog/page/n606>

Novotný J. M. *Vysoká škola obchodní. Několik kapitol o tom, jak se vyvíjela, čeho dosáhla a čeho potřebuje.* Praha : V. Linhart. 1938. str. 68, dostupné online na https://kramerius.vse.cz/sear/i.jsp?pid=uuid:d82c1f35-0cf3-4f84-ae89-baf382afe142#monograph-page_uuid:4206d93f-8340-11e7-b1d2-005056a54372

Velich, A. a kol. *Tisk 516. Návrh členů Národního shromáždění československého (Revolučního národního shromáždění) prof. Dra Velicha, prof. Dra Srdínka, prof. Dra F. Krejčího, F. V. Krejčího, Houseera, Dra Lukavského a soudruhů, aby byla zřízena československá státní vysoká škola obchodní v Praze.* Praha : Národní shromáždění československé. 1919. Dostupný online na http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0516_00.htm

Závodský, P. *Proč jsme vlastně inženýři II.* Zprávy ze školy. 1999. iLIST.cz, informační a zpravodajský server studentů Vysoké školy ekonomické. ISSN 1213-8568. Dostupné online na <http://www.ilist.cz/clanky/proc-jsme-vlastne-inzenyri-2>

Předpisy

Zákon č. 461/1919 Sb. z. a n., kterýmž se zřizuje samostatná československá státní "Vysoká škola obchodní v Praze", dostupný online na <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/093-1919.pdf> a <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1362&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Nařízení č. 475/1920 Sb. z. a n. k provedení zákona ze dne 16. ledna 1920, č. 39 Sb. z. a n., o právním postavení úředníků v kancelářích vysokých škol č. 475/1920 Sb. z. a n. Dostupné online na <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=2056&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Zákon č. 28/1922 Sb. z. a n., o zřizování a zařizování vysokých škol. Dostupný online na <http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgizf6mryfuya>

Vládní nařízení č. 78/1923 Sb. z. a n., o aktuáрске zkoušce aktuárských úředníků v kancelářích vysokých škol Dostupné online na <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/3287/1/2/vladni-narizeni-c-78-1923-sb-o-aktuarske-zkousce-aktuarskych-uredniku-v-kancelarich-vysokych-skol>

Zákon č. 227/1949 Sb., o zřízení vysoké školy politických a hospodářských věd v Praze. Dostupný online na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-227>

Ostatní

Jmenný rejstřík Národního shromáždění československého 1918-1920. Dostupné v návaznosti na písmeno příjmení online například na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenný/c.htm>

NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ V PRVNÍM DESÍLETÍ. Předsednictvo Poslanecké sněmovny a Předsednictvo Senátu, Praha : 1928

Údaje o autorovi:

JUDr. Karol Hrádela

Pracoviště: Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s.

Autor v letech 1982-1989 působil jako odborný asistent se specializací na pracovní právo a sociální politiku; v letech 1989–1990 jako samostatný výzkumný pracovník TES – Technicko-ekonomický ústav těžkého strojírenství, od 1990 až dosud v AK JUDr. Karola Hrádely, od roku 2011 dosud vyučuje na Vysoké škole obchodní v Praze, o.p.s. V letech 1990–1996 předseda Dozorčí rady Komory komerčních právníků ČR, 1996–2009 ČAK, člen/předseda Kontrolní rady České advokátní komory; od 2003 dosud předseda Kontrolní komise Jednoty českých právníků atd.

První dáma československého národního hospodářství

The first lady of the Czechoslovak Economic Policy

Hana Lipovská

Abstrakt: Vznik Vysoké školy obchodní v Praze je spojen také s vůbec první československou národohospodářkou a první inženýrkou ekonomie Dr. Ing. Ludmilou Zlesákovou-Nosilovou-Mužikovou. Přestože patřila k nejbližším spolupracovnícím Dr. Milady Horákové, prof. Růženy Vackové a senátorky Františky F. Plamínkové, byla tato žačka profesora Macka v uplynulých letech takřka zapomenuta. Cílem příspěvku je proto na základě doposud nezveřejněných archivních materiálů představit studium „komerční inženýrky“ Zlesákové na VŠO v letech 1919–1921 a nastínit její přístup k základním otázkám národního hospodářství ČSR během Velké hospodářské krize s důrazem na ekonomii práce.

Klíčová slova: Komerční inženýrka, první československá ekonomka, Velká hospodářská krize, Vysoká škola obchodní.

Abstract: Foundation of the VŠO in Prague is connected to the life and work of the very first Czechoslovak economist and the first Economic Engineer Dr. Ing. Ludmila Zlesáková-Nosilová-Mužiková. Despite being one of the closest co-workers of Dr. Milada Horáková, prof. Růžena Vacková or Sen. Františka F. Plamínková and despite being the student of prof. Macek, she had been forgotten in the 20th and early 21st century. The aim of this contribution is to present the university studies of Ludmila Zlesáková based on the unique, not yet published, archival materials and to explain her approach to fundamental problems of the national economy of the Czechoslovak Republic during the Great depression with emphasis on the Labour Economics.

Key words: Commerce engineer, the first Czechoslovak economist, Great Depression, University College of Business in Prague.

Úvod

„...když jsem studovala po středoškolské maturitě abiturientský kurs, už tehdy mne lákalo, poznati hlouběji příčiny a následky veškerého hospodářského dění, jak se ze sebe vyvíjí, jak spolu souvisí. A tak jsem se dostala na Vysokou školu obchodní. A tam mne nejvíce těšilo zase totéž — odkrývat, jak kolečka matematiky, účetnictví, soukromé ekonomiky i národního hospodářství do sebe zapadají a jak tvoří život hospodářský a jak jest tento život mnohotvárný a logický. Bylo mnoho radosti v tomto studiu.“ Ludmila Zlesáková, 1928.²³

John Maynard Keynes do knihy *Essays in Biography* (1933) zařadil pouze jednu ekonomku – Mary Paley Marshallovou (1850–1944), první lektorku ekonomie na Cambridge a manželku Keynesova učitele, zakladatele neoklasické ekonomie, Alfreda Marshalla (Cicarelli a Cicarelli, 2003). Mezi nejvýznamnější Keynesovy *epigony* (jak John Maynard Keynes své žáky sám nazval v rozhovoru s von Hayekem, srov. Hayek 2002) patřila postkeynesiánka Joan Robinsonová (1903–1983). Naopak patrně nejznámější ekonomkou monetaristické školy

²³ Veškeré citace v tomto příspěvku ponechávají dobový pravopis.

byla Anna Jacobson Schwartzová (1915–2012), blízká spolupracovnice Miltona Friedmana. Ekonomky se začaly výrazněji prosazovat až na počátku 21. století: Elinor Ostromová (1933–2012) obdržela jako první žena Nobelovu cenu za ekonomii v roce 2009, Anne Osborn Kruegerová (nar. 1934) byla jmenována hlavní ekonomkou Světové banky v roce 1982 (Wayne 2011), a Janet Yellenová (nar. 1946) vystřídala Bena Bernankeho v čele Federálního rezervního systému v únoru 2014.

Česká ekonomická věda je oproti anglosaské či germánské větvi výrazně mladší. Jedním z prvních českých národohospodářů – a také jedním z prvních autorů ryze české učebnice ekonomie – byl dnes už dávno zapomenutý první řádný český profesor politické ekonomie Eberhard Jonák (1820–1879). Jeho nejslavnější žák profesor Albín Bráf (1851–1912) byl ostatně vrstevníkem Mary Paley Marshallové. Mezi Bráfovými studenty, v první výrazné generaci českých ekonomů, nalezneme Aloise Rašína, Cyrila Horáčka, Josefa Grubera, Jaroslava Preisse, Josefa Macka či Karla Engliše, avšak žádnou významnou národohospodářku. Ekonomie v tom jen mírně zaostávala za ostatními vědami: první doktorka filosofie v českých zemích Marie Zdeňka Baborová-Čiháková promovala v roce 1901, tedy stejně jako první česká doktorka v matematice Marie Fabiánová (Bečvařová 2019). První česká lékařka Anna Honzáková promovala až v roce 1902 (Wagnerová 2003) a první česká právnička i první evropská notářka Anděla Kozáková-Jírová dokonce až roku 1922 (Uhrová 2012). Zřetelný zlom ve vysokoškolském (především technickém) vzdělávání žen pak nastal se vznikem samostatné Československé republiky: už v roce 1921 byly promovány první inženýrka architektury Milada Petříková-Pavlíková, první doktorka technických věd Marie Tumlířová-Kuklová, a především první komerční inženýrka, a tedy první graduovaná česká ekonomka, Ludmila Zlesáková-Nosilová-Mužíková (Acta Universitatis Carolinae 1983).

Výsledky pátrání v archivu Českého vysokého učení technického, Archivu hl. města Prahy a dobového tisku prokazují, že Ludmila Zlesáková ekonomie pouze nevystudovala, ale také se národnímu hospodářství, zejména v době Velké hospodářské krize, aktivně věnovala. Nebyla tedy ekonomkou pouze formálně, vzděláním, nebyla pouze účetní či lektorkou ekonomie, ale skutečnou makroekonomkou své doby. Cílem tohoto příspěvku je představit první českou národohospodářku, absolventku Vysoké školy obchodní v Praze, komerční inženýrku Ludmilu Zlesákovou. První část příspěvku stručně shrnuje její životopisné údaje, které doposud nebyly nikdy uceleně publikovány. Druhá, stěžejní, část je věnována jejímu studiu na Vysoké škole obchodní. Ve třetí části pak nastíníme její národohospodářské názory, se kterými se pokusila ovlivňovat československou hospodářskou politiku ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století.

Druhá světová válka a zejména rok 1948 vytěsnily celou jednu generaci prvorepublikových ekonomů v čele s Karlem Englišem a Josefem Mackem na samý okraj veřejného působení. Na rozdíl od svých kolegů a učitelů však první česká národohospodářka Ludmila Zlesáková-Nosilová upadla v naprosté zapomnění. Je proto více než symbolické, že tato stručná připomínka jejího života a práce vychází nejen v roce stého výročí založení její alma mater Vysoké školy obchodní v Praze, ale také v době padesátého výročí jejího úmrtí.

1. Ludmila Zlesáková-Nosilová-Mužíková: tři životy

Ludmila Zlesáková se narodila 11. ledna 1900 v Praze na Královských Vinohradech č. 239²⁴ starším manželům Marii a Antonínu Zlesákovým.²⁵ Otec, původem z Východních Čech,

²⁴ Ulice Erbanova 3, od roku 1926 Bruselská.

²⁵ Matce Marii bylo v době Ludmilina narození 44 a otci 50 let.

zemřel, když bylo Ludmile sedm let, jejím opatrovníkem byl určen příbuzný z matčiny strany, vrchní úředník Zajišťovací banky, Karel Nevole. Malá Ludmila byla pokřtěna ve vinohradském kostele Sv. Ludmily, za kmotry rodiče zvolili Terezii Šoltovou, vdovu po magisterském kontroloru, a dalšího matčina příbuzného, mlynář z Nových Mlýnů na Chrudimsku, František Nevole. Ve stejném kostele byla o dva roky později pokřtěna také jistá Milada Králová,²⁶ která se narodila v domě vzdáleném necelých tři sta metrů od Ludmilina bydliště. Obě spolu budou mnohem později – již jako Dr. Milada Horáková a Dr. Ludmila Nosilová – úzce spolupracovat.²⁷

Osmnáctiletá Ludmila maturovala ještě během první světové války 4. července 1918 na Reálce Král. Vinohrad (Na Smetánce 1). Krátce poté nastoupila do prvního ročníku abiturientského kurzu na obchodní akademii a ještě v den uzavření Příměří z Compiègne, vystoupila z římskokatolické církve. Poprvé se vdávala teprve ve 29 letech, kdy si na vinohradské radnici vzala pozdějšího „definitivního profesora veřejné obchodní školy“ o čtyři roky staršího Jaroslava Nosila. Téměř přesně o deset let později byli manželé Okresním soudem civilním pro Prahu východ rozvedeni a za další rok, 13. 8. 1940, bylo manželství Krajským civilním soudem v Praze také rozloučeno.²⁸ Po druhé světové válce se Ludmila Zlesáková-Nosilová provdala znovu, tentokrát za rozvedeného profesora Ladislava Mužíka. Profesor Mužík měl z prvního manželství jednoho syna Radoslava, obě manželství Ludmiliny však zůstala bezdětná.

Dva sňatky a paralelní používání různých variant příjmení později významně ztížily pátrání po Ludmile jako autorce, národohospodářce i veřejné osobě. Až do prvního sňatku signovala své texty jako *L. Zlesáková*, existuje však i chybná varianta *L. Zlešáková*. Po svatbě se podepisovala buď *L. Zlesáková-Nosilová* nebo *L. Nosilová*, známé jsou ovšem také texty signované *Dr. Z. Nosilová*. Po roce 1946 začala používat variantu *Dr. Ing. Ludmila Nosilová-Mužíková* případně *Dr. L. Mužíková*. Jen díky tomuto občasnému psaní dvojitych příjmení tak lze prokázat totožnost osob *L. Zlesáková*, *L. Zlešáková*, *L. Nosilová*, *Z. Nosilová* a *L. Mužíková*. V tomto příspěvku používáme ty verze jména, které odpovídají příslušnému časovému období.

Po absolvování Vysoké školy obchodní v Praze (kterému se věnuje následující kapitola) studovala v letech 1922–1926 na Přírodovědecké fakultě University Karlovy. Její disertaci na téma *Sociologické prvky v přírodovědě Darwinově a jejich vliv na sociální vědy koncem XIX. a začátkem XX. století se zvláštním zřetelem k Německu* oponovali prof. Emanuel Rádl²⁹ a prof. Jindřich Matiega. Promována doktorem přírodních věd byla následně 29. dubna 1927 ve

²⁶ Matrika VIN N9, 1901–1903, str. 168–16. Milada Králová–Horáková se narodila na Král. Vinohradech č. p. 28, roh dnešních ulic Bělohorská a Rumunská.

²⁷ Nemáme plně zdokumentovanou spolupráci obou vinohradských rodaček, dochovalo se však zásadní tvrzení o postojích Dr. Horákové z poválečných let: „*M. Horáková ztrácela důvěru v sebe, ve svou práci a ve svůj šťastný osud. Některým spolupracovníkům neúměrně důvěřovala (prezidentu Benešovi, P. Drtinovi, H. Ripkovi), věřila svým spolupracovnícům v ŽNR (Z. Patschové, L. Nosilové),*“ (Bednářová 1991:236).

²⁸ Jaroslav Nosil se narodil v Babylonu, okr. Domažlice, 6. 2. 1986, zemřel v Praze 17. 5. 1945.

²⁹ Pozoruhodné je, že již jako doktorka vedla Ludmila Nosilová ostrou polemiku se svým oponentem profesorem Rádlem ve věci ženského hnutí (Nosilová 1934).

velké aule na základě hlavní rigorózní zkoušky z přírodní filosofie a antropologie a vedlejší ze zeměpisu.³⁰

V roce 1929 se Ludmila stala členkou Ženské národní rady, už o rok později byla zvolena jednatelkou výboru, kterému předsedala senátorka Františka Plamínková s místopředsedkyní (tehdy ještě soukromou docentkou, později teprve druhou jmenovanou českou vysokoškolskou profesorkou) Růženu Vackovou. O tři roky později zakládá spolu s Dr. Miladou Horákovou, senátorkou Plamínkovou, profesorem Pražákem či Dr. Honzákovou – a s podporou prezidenta Masaryka – *Společnost Boženy Němcové*.

Během války, 26. listopadu 1940, jí udělila Vědecká rada České akademie technické cenu spojenou s odměnou ve výši 1000 K za práci na téma *Domácká práce, její podstata, organisace a hospodářské využití* (Národní listy 1940). V té době byla také profesorkou na Obchodní akademii Resslova v Praze, jako středoškolská profesorka ostatně strávila většinu profesního života - do důchodu odcházela z funkce ředitelky jedenáctileté školy v Karlíně. O pedagogické práci na obchodních akademiích v roce 1928 napsala:

„Vykládati 16iletým dívkám obchodní nauky není jistě tak vděčné, jako unést jejich duše do abstrakčních sfér poesie neb do hloubky historie, ale představí-li si člověk strážlivě často prostředí jejich budoucího života, jest třeba právě zde, upoutati jejich zájem a logiku obchodu ztepliti nadšením. Obchodní školství je moje láska a mluvím nejdříve o této práci komerční inženýrky.“ (Zlesáková 1928).

Své žákyně podle jejich vzpomínek dokázala silně ovlivnit – jedna z nich ještě po téměř osmdesáti letech vzpomínala, jak pod jejím vlivem vstoupila celá dívčí třída do masarykovsky laděné organizace Obrodného hnutí československých mladých žen (tedy československé větve známé organizace YWCA - Young Women's Christian Association).³¹

Okamžitě po druhé světové válce obnovila Ludmila Mužíková svou publikační i spolkovou činnost. Nevstoupila však do komunistické strany a jakkoli se snažila uhájit svoji roli v Československém svazu žen (transformované organizaci původní Ženské národní rady), byla podle pozdějších vzpomínek spolu „postavena na vedlejší kolej“ (Vlasta 1968). Opětovně začala publikovat až v době pražského jara, patrně poslední text, v časopise Vlasta, publikovala necelý měsíc před smrtí (Mužíková 1969).

Ludmila Zlesáková-Nosilová-Mužíková zemřela 24. 11. 1969 v žižkovské nemocnici na selhání srdce, kremace se konala o čtyři dny později ve strašnické obřadní síni. Její manžel Ladislav Mužík po ní snubní prsten, dámské hodinky značky Ruhla a několik kousků drobné bižuterie, celková pozůstalost měla hodnotu stěží dvojnásobku jejího měsíčního důchodu. Nepatrné dědictví po někdejší vůdčí osobnosti prvorepublikových žen.

2. První československá komerční inženýrka

³⁰ Ekonomové mohli dostávat doktorskou hodnost RCDr. (*rerum commercialium doctor*, tedy doktor věd obchodních až ve 30. letech, titul se uděloval pouze do roku 1953. Srov. Nařízení vlády ze dne 27. dubna 1934, č. 84/1934 Sb., kterým se vydává řád pro dosažení doktorátu věd obchodních a Vládní nařízení ze dne 23. června 1953, č. 60/1953 Sb., o vědeckých hodnostech a o označení absolventů vysokých škol, viz např. Mlčoch (2013:39).

³¹ Z rozhovoru s pamětníci vystupující pod iniciálami C. Ch. cituje Michala Appeltova ve své kvalifikační práci *Ve víru událostí: YWCA a spolkový život v roce 1948* (2008): „...paní profesorka naše, doktorka Nosilová-Zlesáková, nám začala vyprávět o YWCA a že my jsme takový patnáctiletý kůzlata, který bychom potřebovaly něco taky vědět o světě a tam že máme možnost.“

„V ženě je často organizační talent a právě ten by se uplatnil v praxi komerční inženýrky. Osobně bych ženy raději viděla jako samostatné podnikatelky než zaměstnané úřednice. Myslím, že s vývojem doby dojde i k tomu. Zatím by se pro Vysokou školu obchodní, kteréžto studium jest ostatně velmi těžké i po stránce cizojazyčné, měly rozhodovati ženy jen opravdu vážné, a ty, věřím, že by se uplatnily. Podotýkám, že si stále ještě musí raziti samy cestu. Ale vždyť právě ve vývoji je život.“ (Zlesáková 1928)

První rok samostatné existence Československé republiky byl pro vysoké školství zlomovým. Kromě tří vysokých škol v Brně (Masarykova univerzita, Vysoká škola zvěrolékařská a Vysoká škola zemědělská) založilo Národní shromáždění také Vysokou školu obchodní v Praze. Rozhodnutí materializované zákonem č. 461/1919 Sb., ze dne 23. července 1919, kterýmž zřizuje se československá státní „Vysoká škola obchodní v Praze“ ovlivnilo celou další odbornou dráhu i devatenáctileté Ludmily Zlesákové. Ta v létě 1919 právě ukončovala takzvaný *jednoroční abiturientský kurs*, který obchodní akademie pořádaly coby nástavbu pro absolventy středních škol. Nový zákon jejímu dalšímu, vysokoškolskému, vzdělávání překážky nekladl: „*Za řádné posluchače bud'těž přijímání abiturienti středních škol, reálných a gymnasijských bez rozdílu pohlaví*“ (Tisk 1366).

Jména studentů, kteří ve středu 15. října poprvé zasedli do poslucháren, dnes téměř upadly v zapomnění ekonomické vědy i praktické politiky. Víme, že mezi nimi bylo mnoho cizinců, zejména z Balkánu, a jen velmi málo dívek. V pozdějších letech z tohoto ročníku nejvýrazněji vynikl Eduard Outrata, pozdější generální ředitel brněnské Zbrojovky a ministr financí londýnské exilové vlády.

Zajímavý je pohled do matrik studentů, ze kterých vyčteme skladbu absolvovaných předmětů i dosažená hodnocení. V akademickém roce 1919/1920 absolvovala Ludmila Zlesáková celkem jedenáct předmětů, nejlepších výsledků dosáhla v *němčině* a v *právu obchodním a směnečném*, naopak její výsledky v *účetnictví* byly toliko „dobré“ (tabulka 1). Mezi její přednášející pak patřil profesor Josef Macek, zakladatel české antropogeografie Vladimír Dvorský, emeritní předlitavský ministr průmyslu profesor František Fiedler, nebo národohospodář a poslanec profesor Jan Koloušek.

Tabulka č. 1. Studijní výsledky Ludmily Zlesákové v akademickém roce 1919/1920

Předměty učení	Prospěch
Bankovníctví a bursovníctví	vel. dobrý
Právo obchodní a směnečné	výborný
Právo soukromé	vel. dobrý
Celnictví	vel. dobrý
Zeměpis hospodářský a obchodní	vel. dobrý
Tarifní politika a technika	výborný
Právo veřejné	vel. dobrý
Finanční věda	vel. dobrý
Vodní doprava a námoř. právo soukromé	vel. dobrý
Účetnictví (pro kand. učit. na vyš. šk. bbch.)	dobrý
Jazyk německý	výborný

Zdroj: Archiv ČVUT. Vlastní zpracování.

Zachovalo se též vysvědčení o „*prvné (obecné) státní zkoušce*“, které svědčí o celkové náročnosti studia. O celkové nepřipravenosti na studium ženy svědčí i samotný formulář vysvědčení s větou „*Pan kandidát byl zkoušen...*“ (srov. tabulka 2).

Tabulka č. 2. Vysvědčení o prvné (obecné) státní zkoušce ze dne 16. 10. 1920

Byla uznána dobře způsobilou většinou hlasů	
Předseda komise Pazourek	
Výsledek zkoušek předběžných	
Předmět	Prospěch
Mathematika (politická aritmetika)	dostatečný
Obchodní zeměpis	velmi dobrý
Chemie a chemická technologie	dostatečný
Výsledek zkoušek klausurních	
Předmět	Prospěch
Francouzština	dobry
Ruština	dostatečný
Podrobný výsledek zkoušky ústní	
Předmět	Prospěch
Národní hospodářství (nauka, politika, finanční věda, statistika)	dobry
Nauka právní	dobry
Soukromá ekonomika (včetně kupeckých počtů, bankovníctví a bursovnictví, pojišťovatelství, dopravnictví)	dostatečný
Účetnictví	dobry
Francouzština	velmi dobrý
Ruština	dobry

Zdroj: Archiv ČVUT. Vlastní zpracování.

Komerční inženýrkou byla jako vůbec první žena v Československu prohlášena s prospěchem „vyhověla dostatečně“ po složení dalších dílčích zkoušek dne 21. 12. 1921.

3. Národohospodářka

„Byla jsem ještě zcela mladou profesorkou, ale měla jsem ráda své povolání, které bylo mým uvědoměným cílem od studentských let. V době, kdy jsem se chtěla provdati a vyřešiti i svůj soukromý život způsobem, který by mu dával plné lidské naplnění, v letech 1927—28, byla jsem zneklidňována hlasy o znovuzavedení celibátu. Ty mne vlastně přivedly na jaře 1929 do ŽNR.“³² (Nosilová–Zlesáková 1940)

V anketě časopisu Ženská rada odpovídaly na začátku druhé světové války členky ŽNR na otázku „*Jak jsem se stala feministkou?*“ Mnohé odpovědi sice používaly argumenty hospodářské, pouze Dr. Nosilová však ve své odpovědi naznačila své velké ekonomické téma: ekonomii práce.

³² Ženská národní rada.

Důsledkem válek 19. století bylo mimo jiné zavedení celibátu učitelek (srov. Lipovská 2018). Československé Národní shromáždění proto již v květnu 1919 schválilo *zákon č. 455/1919 Sb., kterým se zrušuje celibát literních a industriálních učitelek na školách obecných a občanských /měšťanských/ v republice Československé*, předkladatelé přitom mimo jiné podávali argumenty ekonomické:

- „Pak-li jsou učitelky nuceny, aby se po sňatku vzdávaly svého povolání, ztrácí tím stát řadu zkoušených a kvalifikovaných sil a zároveň i značná část kapitálu, investovaného v odborné vzdělání těchto žen, přichází tak na zmar.
- Námitka, že by provdaná učitelka měla dvojí zaopatření, nemůže býti vážným důvodem proti zrušení celibátu učitelek. Dnes téměř všichni učitelé mají své vedlejší zaměstnání, poněvadž svým platem nemohou uhájit života svých rodin a nikdo se nad jejich "dvojím zaopatřením" nepozastavuje. Konečně moderní žena nemá vůbec ve sňatku hledati a viděti své zaopatření, nýbrž úkol a smysl svého života“ (Tisk 1439).

Celibát primárně sloužil k **omezení strany nabídky** na trhu práce. Zejména během recesí poslanci pravidelně požadovali, aby ženy zaopatřené (tedy zejména vdané) nechaly svá zaměstnání mužům jako živitelům rodin. Ženy na počátku 20. století na trhu práce vystupovaly ve třech rolích:

1. jako ženy v domácnosti zůstávaly ekonomicky neaktivní;
2. zejména dělnice pracovaly na nejnižších pozicích a za nízkou mzdu z čistě existenčních důvodů;
3. takzvané *pin-money workers*, tedy ženy, které pracovaly na částečný úvazek, aby získaly drobný důchod nad rámec svých běžných potřeb. Anglický termín *pin money*³³ ostatně vystihuje, že se jednalo o příjmy určené na nákup broží a dalších zbytných drobností (Trafler 2008).

Právě *pin-money* podle některých ekonomů a politiků své doby umožňovaly zaměstnancům vyplácet ženám nižší mzdy, neboť ženy na tomto tržním segmentu nepožadovaly mzdy pokrývající náklady na pokrytí životních potřeb. Těmito *dumpingovými mzdami* pak ženy pracující na částečný úvazek získávaly podle dobových autorů nekale konkurenční výhodu nad ženami pracujícími na plný úvazek a částečně také nad muži. Americká ministryně práce a sociálních věcí v Rooseveltově administrativě Frances Perkinsonová (1933–1945) například o ženách pobírajících *pin-money* hovořila jako o „*sobeckých, krátkozrakých stvořeních, které by se za sebe měly stydět*“, neboť „*dokud nebude každá žena dostávat minimální mzdu – čímž v New Yorku myslím ne méně než 20 dolarů týdně – dokud nemáme pevně ustanovený zvyk zkrácených úvazků a nějaké formy starobního zajištění, nepodpořím ty, kdo bez jakékoli ekonomické potřeby konkurují svým šarmem a vzděláním, jejich výhodou nadřazenosti, dělnickým dívkám, které mají jen své dvě ruce.*“ Zajištěným ženám dále doporučila, ať se raději věnují architektuře, malování, hudbě, politice, charitě, právu, lékařství a učitelství, neboť tím ostatní poškodí méně (Perkinsonová 1930). Ještě před Velkou hospodářskou krizí existovaly zákony zakazující placenou práci vdaných žen v devíti státech Spojených států amerických, do roku 1940 však jejich počet vzrostl na 26 (McDonald Way 2018).

³³ Lidové noviny (1927) překládaly výraz *pin-money* jako *jehelné*: „*Jehelné říkají Angličané penězům, které dává manžel ženě na volná vydání. Zajímavý je původ tohoto názvu. Anglické slovo pinmoney znamená vlastně peníze na špendlíky a vzniklo za krále Karla I., který zakázal dovoz špendlíků z ciziny. Za tuto výsadu musili špendlíkáři platiti do královské pokladny ročně 500 liber šterlinků a král přiřkl tyto peníze své choti Henriettě Marii jako pin-money pro její soukromá vydání.*“

Nižší mzdy žen byly v meziválečném období charakteristické i pro československou ekonomiku. Nosilová proto v roce 1937 psala:

„Průměrné střední mzdy žen jsou stále o více nežli 1/3 nižší nežli průměrné mzdy mužů. Ve veřejných službách mají sice ženy teoreticky stejné platy jako muži, nedostávají se však postupně do vyšších platových tříd nikde, kde není přímo automatika. Ženina práce jest tedy hodnocena a placena hůře nežli práce mužů. A tato její nevýhoda jest další zbraní proti ní. Muži vidí v ženě tak trochu zrádce, stávkokaze, který, přijímaje práci za nižší mzdu, poškozují i jejich mzdové posice. Vytýkají jí, že konkuruje způsobem, který není tak zplna fair play. Jsou přesvědčeni, že kdyby ženy pracovaly jen za stejné mzdy s nimi, přestaly by jim býti nebezpečné, neboť by pak nedostaly práci vůbec. A tak tu ženy stojí na strašném rozcestí. Z důvodů existenčních i mravních pracovatí musí, pracují tedy za to, co vůbec mohou dostat. Jest přirozené, že se ve svém celku snaží získati stejné platy s muži za stejnou práci.“

Do diskuse o tzv. propouštění vdaných žen ze státních služeb vstoupila jako ekonomka argumenty národohospodářskými, když upozorňovala, že propuštěním vdaných žen se nezaměstnanosti nezamezí, nýbrž se pouze přesune – například proto, že vdaná žena v domácnosti již nebude potřebovat (nebo si nebude moci dovolit) pomocnou sílu, kuchařky, hospodyně nebo vychovatelky proto budou propouštěny (Nosilová 1932):

„V těchto rodinách by se začlo neodborně šítí doma, dražší techniky domácnostních strojů by se odhodily (neboť provoz stojí peníze) neb prodaly, eventuelní splátky nábytku neb rodinných domků by se neplatily atd. Následky nedožrnné, ve velké procentu rodin nejradikálnější – totiž rozvod. (V Rumunsku po návrhu podobného zákona bylo okamžitě podáno asi 3000 žádostí o rozvod, takže bylo státní správě jasno, že zákon nemůže býti proveden.)“

Makroekonomické důvody pak používá, cituje-li z rezoluce Ženské národní rady:

„Poruchy výroby a oběhu statků těžká krise hospodářská a z ní vyplývající nezaměstnanost stávají se záminkou útoků na rovnoprávnost žen, na její hospodářskou, ale tím i osobní svobodu. Připomínáme, že společnost musí a může nalézt jiné prostředky, aby zmenšila nezaměstnanost“ (ibidem).

Navzdory úsilí Dr. Nosilové i dalších členek ŽNR bylo propouštění vdaných žen z veřejné služby nakonec prosazeno vládním nařízením č. 379/1938 o úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě. Podle § 16 nařízení „provdané ženy nemohou býti platně ustanoveny ve státní ani v jiné veřejné službě.“ Smyslem nařízení bylo získat po německém náboru českého pohraničí volná pracovní místa pro české uprchlíky (srov. Rákosník 2008:27). Přechod na válečnou ekonomiku v rámci německého pokusu o vybudování *Großraumwirtschaft* ovšem přinesl zcela nové hospodářské problémy, které širší diskusi role žen na trhu práce ukončily bezmála na dalších padesát let.

Závěr

První století českého národohospodářství postrádalo výrazné ženské osobnosti. Záhy po založení Vysoké školy obchodní v Praze se však objevily první české komerční inženýrky. Většina z nich se ovšem orientovala na oblast účetnictví, obchodu či ekonomického vzdělávání, doposud naopak není známa žádná ekonomka, která by v období první republiky působila na akademické půdě. Jedinou komerční inženýrkou, která se dokázala v oblasti národního hospodářství – zejména pak veřejné diskuse hospodářské politiky – skutečně prosadit, byla doktorka Ludmila Zlesáková-Nosilová-Mužíková. Zatímco dvě její blízké spolupracovnice z Ženské národní rady byly popraveny (senátorka Františka Plamínková roku 1942 během heydrichiády a doktorka Milada Horáková roku 1950 v rámci procesu s „dr.

Miladou Horákovou a spol. “) a jedna odsouzena k 22 letům vězení (prof. Růžena Vacková v procesu „Mádr a spol. “), Ludmila Zlesáková-Nosilová „pouze“ upadla, navzdory svému výraznému působení ve veřejné diskusi i rozsáhlé publikační činnosti, v zapomnění. Snad jedinou připomínkou její práce zůstal útlý spisek *Naše ženy v historii a výstavbě* státu, který vydala bezprostředně po druhé světové válce (Mužíková-Nosilová 1946).

Jakkoli její ekonomický přínos nesnese srovnání s dílem jejích vrstevníků, jednalo se o první pokus ekonomicky vzdělané ženy ovlivňovat hospodářskou politiku: nikoli na základě ideologie či stranického programu, nýbrž výlučně pomocí argumentů ekonomické vědy.

Tento příspěvek představuje v roce 50. výročí jejího úmrtí pouze prvotní nástin života a práce první české komerční inženýrky. Podrobnější reflexe bude vyžadovat hlubší archivní pátrání zejména v osobní korespondenci z pozůstalostí členek Ženské národní rady, kronikách obchodních akademií, na kterých během svého profesního života působila, i v podkladových materiálech jednání Národního shromáždění. Samostatnou otázkou pro další výzkum pak zůstává její působení v 50. a 60. letech 20. století či její ekonomické komentáře k přechodu na centrálně-administrovanou ekonomiku. Jakkoli nelze ekonomii jako vědu ani hospodářskou politiku jako její aplikaci rozdělovat na „mužskou“ a „ženskou“, osud první české ekonomky z počátku „českého století“ si zaslouží být uchován alespoň jako poznámka na okraji dějin českého ekonomického myšlení.

Poděkování

Za cennou pomoc s vyhledáváním archiválií spjatých se životem první české národohospodářky děkuji Mgr. Kristýně Janečkové a PhDr. Kamile Mádrové, Ph.D., pracovnícím Archivu ČVUT, PhDr. Marku Brčákovi, pracovníku Ústavu dějin Univerzity Karlovy a archivnímu Univerzity Karlovy, PhDr. Jakubu Kunertovi, hlavnímu archiváři České národní banky a Mgr. Vojtěchu Šustekovi, Ph.D., Mgr. Veronice Knotkové, Vlastě Měšťánkové a Radku Slunečkovi z Archivu hlavního města Prahy.

Literatura

Acta Universitatis Carolinae: Philosophica et historica. 1983. Univerzita Karlova.

Appeltová, Michaela. 2008. *Ve víru událostí: YWCA a spolkový život v roce 1948*. Diplomová práce, Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova v Praze.

Bečvařová, Martina. 2019. *Doktorky matematiky na univerzitách v Praze 1900–1945*. Karolinum Press.

Bednářová, Věta. 1991. *České ženské hnutí do roku 1948*. Český časopis historický = The Czech Historical Review / Praha : Historický ústav ČSAV 89, č. 2, (1991,) s. 232–238.

Cicarelli, James, Cicarelli, Julianne. 2003. *Distinguished Women Economists*. Greenwood Publishing Group.

Hayek, Friedrich August von. 2002. *Autobiografické rozhovory*. Barrister & Principal.

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 30. 8. 1927, 35(437, odpolední vydání).

Lipovská, Hana. 2018. *Kdo chce naše peníze? Ekonomie bez politické korektnosti*. Grada.

McDonald Way, Megan. 2018. *Family Economics and Public Policy, 1800s–Present: How Laws, Incentives and Social Progras Drive Family Decision-Making and the US Economy*. Springer.

Mlčoch, Lubomír. 2013. *Soudobá ekonomie očima tří generací*. Karolinum Press.

Mužiková-Nosilová, Ludmila. 1946. *Naše ženy v historii a výstavbě státu*. Ministerstvo informací.

Mužiková, Ludmila. 1969. *Svět se netočí jen kolem nás*. Vlasta, 29. 10. 1969.

Národní listy. 3. 12. 1940. Ceny České akademie technické. Roč. 80 (330).

Nařízení vlády ze dne 27. dubna 1934, č. 84/1934 Sb., kterým se vydává řád pro dosažení doktorátu věd obchodních.

Nosilová-Zlesáková, Ludmila. 1932. *A ještě ta dvojí pravda*. Národní listy, 4. 12. 1932, 72(335).

Nosilová-Zlesáková, Ludmila. 1934. *Jsme kritisovány!* Eva: časopis moderní ženy. Praha: Melantrich, 01.01.1934, 6(5). s. 28.

Nosilová, Z. Ludmila. 1937. *Žena pracuje*. Eva–časopis moderní ženy, 15. 9. 1937, 9(20), str. 12.

Nosilová-Zlesáková, Ludmila. 1940. *Jak jsem se stala feministkou?* Ženská rada, 29. 2. 1940, str. 30–33.

Perkinsonová, Frances. 1930. In *Should Women Earn Pin Money?* MacLean's Magazine.

Rákosník, Jakub. 2008. *Odvracená tvář meziválečné prosperity. Nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938*. Karolinum Press.

Tisk 1366. *Zpráva školského výboru o návrhu poslance dra Velicha, dra Srdínka, dra Krejčího, Houseru, dra Lukavského a soudruhů, (čís. tisku 516) aby byla zřízena československá státní vysoká škola obchodní v Praze*. Praha, 26. 5. 1919.

Tisk 1439. 1919. *Zpráva kulturního výboru o návrhu členů N. S. Aloise Konečného, Fr. Houseru, Josefa Smrčky, Fr. Zeminové a společníků (tisk č. 828), aby zrušen byl celibát učitelek*. Praha, 15. 7. 1919.

Trafler, Janice. 2008. *Gendered Dollars: Pin Money, Mad Money, and Changing Notions of a Woman's Proper Place*. Essays in Economic & Business History – Vol XXVI, s. 189–202.

Uhrová, Eva. 2012. *Anna Honzáková a jiné dámy*.

Vládní nařízení č. 379/1938 o úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě.

Vládní nařízení ze dne 23. června 1953, č. 60/1953 Sb., o vědeckých hodnostech a o označení absolventů vysokých škol.

Vlasta. 1968. *Nestačí mít jen pravdu*. 20. 3. 1968, 22(12), str. 2.

Wagnerová, Alena, K. 2003. *České ženy*. Fragment.

Wayne, Tiffany, K. 2011. *American Women of Science Since 1900, svazek 1*. ABC–CLIO.

Zákon č. 455/1919 Sb., kterým se zrušuje celibát literárních a industriálních učitelek na školách obecných a občanských /měšťanských/ v republice Československé.

Zákon č. 461/1919 Sb., ze dne 23. července 1919, kterýmž zřizuje se československá státní „Vysoká škola obchodní v Praze.

Zlesáková, Ludmila. 1928. *Eva – Časopis moderní ženy*. Anketa. 15. 12. 1928. Roč. 1(3), str. 15.

Údaje o autorce:

Ing. Hana Lipovská

Členka katedry ekonomie Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity. Ve své odborné práci se zabývá hospodářskou politikou a politickou ekonomikou konfliktu. Jako analytička spolupracovala s ČSÚ a MŠMT ČR, dnes spolupracuje s 1. lékařskou fakultou University Karlovy či Českým rozhlasem. Působí v celorepublikovém představenstvu České společnosti ekonomické a je řádnou členkou The American Economic Association.

Právo a obchodní školství

Law and business education

Karol Hrádela

Abstrakt: Práce se zabývá propojením práva a obchodního vzdělávání od vzniku obchodního školství na území nynější České republiky do zániku původní vysoké školy obchodní v Praze. Cílem práce je zjistit, zda takovéto propojení existovalo a jaké byly jeho důsledky. Toto propojení a jeho pozitivní dopad na existenci školy a rozvoj národního hospodářství pak dokládá. Uvádí požadavky na znalost práva nejen u absolventů, ale i zaměstnanců vysokých škol v Rakousku-Uhersku a v Československé republice, a to včetně požadovaného rozsahu zkoušek, jejichž složení bylo podmínkou pro působení v administrativě vysoké školy. U studentů pak podrobněji popisuje požadavky kladené na tehdejší technice (nyní České vysoké učení technické) na studenty, kteří chtěli vyučovat na obchodních akademiích za Rakouska-Uherska. Popisuje rozsah výuky práva na vysoké škole obchodní v Praze vzniklé v roce 1919 a podíl právníků na vzniku a zaměření obchodního vzdělávání i na existenci původní vysoké školy obchodní v Praze. Uvádí i pozitivní důsledky, které toto propojení a náročné působení právníků přineslo pro respekt ke škole a pro praxi jejích absolventů. Zmiňuje i nejdůležitější právníky, kteří formovali obsah výuky obchodního vzdělávání. Objasňuje, že výuka práva probíhala i v rámci zdánlivě neprávnických předmětů. Připomíná i existenci vysoké školy obchodní vzniklé v roce 1919 a zaniklé v roce 1953 bez právního nástupce, která většinu své existence působila v rámci nynějšího Českého vysokého učení technického. Práce pak upozorňuje, že se po zániku školy již nepodařilo dosáhnout v našem vysokém školství tak silného propojení výuky právních a dalších předmětů.

Klíčová slova: Právo, obchodní školství a obchodní vzdělávání, vysoká škola obchodní v Praze, Rakousko-Uhersko, Československá republika, profesori vysokých škol, administrativní zaměstnanci vysokých škol, uplatnění absolventů

Abstract

The thesis deals with the interconnection of law and business education since the establishment of business education in the Czech Republic until the closure of the original university of business in Prague. The aim of the thesis is to find out whether such a connection existed and what its consequences were. It then illustrates this connection and its positive impact on the university and the development of the national economy. It lists the requirements for knowledge of law not only for graduates, but also for employees of universities in Austria-Hungary and the Czechoslovak Republic, including the required scope of examinations, whose passing was a prerequisite for working in the administration of the university. For students, it describes in detail the requirements imposed on what is currently the Czech Technical University for students who wanted to teach at business academies during the Austro-Hungarian Empire. It describes the extent of teaching law at the University of Business in Prague, founded in 1919, and the share of lawyers in the establishment and focus of business education and the existence of the original University College of Business in Prague. It also mentions the positive consequences this connection and the demanding effect the lawyers have had on the respect for the school and the practice of its graduates. It further lists the most important lawyers who shaped the content of business education teaching. It explains that the teaching of law also took place in courses that were seemingly not related to law. It also commemorates the existence of a Business College founded in 1919 which ceased to exist in 1953 without a legal successor, which for the most of its existence

operated within the current Czech Technical University. The thesis then points out that since the cessation of the school it was not possible to achieve such a strong interconnection of legal and other subjects in our higher education.

Keywords: Law, business education, University College of Business in Prague, Austria-Hungary, Czechoslovak Republic, university professors, university administrative staff, graduate employment

Obecně k výuce práva v obchodním vzdělávání

Výuka práva stála vždy v popředí obchodního vzdělávání jako bezprostřední odraz zájmu společnosti na jejím hospodářském rozvoji. Obchodní školství nepodceňovalo význam práva nejen za Rakouska-Uherska, ale až do 50 let minulého století.

Zánik Rakouska-Uherska a vznik Československé republiky se projevil i na možnosti rozvoje vysokoškolského obchodního školství,³⁴ které do té doby bylo v zásadě omezeno na přípravu učitelů obchodních akademií na nynějším ČVUT. Obchodní vzdělávání bylo ovlivněno nejen celkové situací ve školství nového státu, ale i dosavadním obchodním vzděláváním jako takovým a celkovou politickou situací.

Byli to právě právníci, kdo pomáhal významně vytvářet obchodní vzdělávání. Skutečnost, že již za Rakouska-Uherska prosazoval obchodní vzdělávání právník Albín Bráf³⁵, stejně jako právník Josef Kaizl³⁶, ale po vzniku Československé republiky i mnozí právníci – ministři včetně ministra Beneše, vedla k tomu, že nejen do vzniku vysoké školy obchodní v Praze v roce 1919, ale ani po vzniku vysoké školy obchodní v Praze nebylo právo v obchodním vzděláváním podceňované. Právníci si velmi dobře uvědomovali význam práva pro ekonomiku a dokázali prosadit jeho dostatečné vyučování, čímž vytvořili důležité podmínky pro to, aby vysoká škola obchodní v Praze, která většinu své existence působila ve svazku nynějšího ČVUT, byla špičkovou vzdělávací institucí. Podcenění, ke kterému došlo po roce 1948 nejen vztahu práva a ekonomiky, ale i významu podpory svobodné ekonomiky, se projevilo logicky i ve zrušení vysoké školy obchodní v Praze bez právního nástupce nedlouho po únoru 1948 v roce 1953 a to na základě zákona z roku 1949³⁷. Škodlivé důsledky tohoto podcenění se dodnes nepodařilo překonat.

Mimořádnou pozornost právu věnovala již středoškolská výuka na akademiích, původně tříletých obchodních středních školách za Rakouska-Uherska. *Akademie obchodní jest vyšší*

³⁴ Srovnej str. 957 in *NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ V PRVNÍM DESÍTILETÍ*. Předsednictvo Poslanecké sněmovny a Předsednictvo Senátu, Praha : 1928

³⁵ Například Doležalová, A. a kol. *Učíme ekonomii 90 let*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011. 284 s odkazem na Bráf, A. *Národohospodářské potřeby české*. Praha : Svěpomoc, 1909, s. 27, *Národohospodářské potřeby české*. Praha : Svěpomoc, 1908. — 16 s. váz. v Drobné spisy Ústřední jednoty českých hospodářských společenstev

³⁶ Kaizl, J. Z mého života; [Díl] 2. Od habilitace dr. Jos. Kaizla r. 1879 až k jeho vstupu do Národní strany svobodomyslné r. 1890 /; vyd. Zdeněk Václav Tobolka, - V Praze : Josef R. Vilímek, [1911]. - 9, 684 s.

³⁷ Zákon z 14.10.1949 č. 227/1949 Sb., o zřízení vysoké školy politických a hospodářských věd v Praze. Dostupný online na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-227>, publikovaný dne 04. 11. 1949

*škola obchodní, která svým učebním plánem podstatně se liší od střední a pokračovací (nižší) školy obchodní či kupecké. V a-iích o-ch směřuje se k tomu, aby akademickými výklady poskytl se posluchačům (akademikům) příležitosti nabytí důkladného odborného vzdělání ve všech odvětvích vědění obchodního, jakož i obecného vzdělání vědeckého, nezbytného pro obchodníka, jenž má vynikati rozhledem. Účelu toho má se dosíci jednotným rázem vzdělávacích prostředků, i mají se akademikové takovým způsobem theoreticky a prakticky připravovati pro obchod ve všech jeho způsobách. ... a vyučuje se těmto předmětům: arithmetice kupecké, algebře a geometrii, účetnictví a pracím kontorním, obchodní korespondenci, směnečnému, obchodnímu a živnostenskému právu, politické oekonomii a statistice, nauce o obchodě, zeměpisu a dějepisu obchodnímu, chemii, fysice a nauce o zboží, jazykům zemskému, něm., angl., franc., po případě rus. a italskému, a kalligrafii.*³⁸

Právní úprava vysokých škol byla při vzniku Československé republiky převzata z Rakouska-Uherska. Nové vysoké školy se zřizovaly zákony.³⁹

Znalost práva u administrativy vysokých škol

Znalost práva byla zásadní nejen u pedagogů a studentů, ale dokonce i u administrativy vysokých škol. Návrh na jmenování konceptních úředníků podával ministerstvu školství a národní osvěty akademický senát nebo profesorský sbor vysoké školy, která neměla akademický senát. Jmenování za konceptního úředníka vysoké školy vyžadovalo absolvování studia na fakultě věd právních a státních, složení všech teoretických právnických státních zkoušek a praktické právnické zkoušky (na př. zkouška soudcovská, advokátní, notářská, politická, finanční). Před jmenováním byla nezbytná alespoň dvouletá administrativní nebo jiná praxe.

V roce 1923 byly stanoveny kvalifikační předpoklady aktuárských úředníků⁴⁰ ustanovených dle zákona o právním postavení úředníků v kancelářích vysokých škol československých z roku 1920⁴¹. Vládní nařízení vycházelo z upraveného (obecného) nařízení o zkoušce aktuárské z roku 1921. Definitivní ustanovení za aktuárského úředníka vyžadovalo složení zkoušky z agendy vysokých škol, zejména předpisy studijní (obecná ustanovení, taxy, kolejné, resp. školné a jiné poplatky, stipendia, disciplinární předpisy, zkušební řády); předpisy o doktorátu, o habilitaci, o organizaci vysokých škol, právo úřednické (služební pragmatika, zákony a předpisy o vysokoškolských profesorech a jiných osobách učitelských, o adjunktech, asistentech apod.; zákony a předpisy pensijní apod.), právo spolkové, shromažďovací, pojišťovací (úrazové, nemocenské, pensijní), právo policejní, vojenské, předpisy stavovské (advokátní řád, řády pro civilní techniky, předpisy o stavovském označení

³⁸ Kořán, Josef. *Akadémie*. Ottův slovník naučný. První díl. Praha : J. Otto, 1888. s. 570–607. Dostupné online na <https://archive.org/details/ottvslovnknauni15ottogoog/page/n606>

³⁹ Zákon č. 28/1922 Sb. z. a n., o zřizování a zařizování vysokých škol. Dostupný online na <http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgizf6mryfuya>

⁴⁰ Vládní nařízení č. 78/1923 Sb. z. a n., o aktuárské zkoušce aktuárských úředníků v kancelářích vysokých škol Dostupné online na <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/3287/1/2/vladni-narizeni-c-78-1923-sb-o-aktuarske-zkousce-aktuarskych-uredniku-v-kancelarich-vysokych-skol>

⁴¹ Nařízení č. 475/1920 Sb. z. a n. k provedení zákona ze dne 16. ledna 1920, č. 39 Sb. z. a n., o právním postavení úředníků v kancelářích vysokých škol č. 475/1920 Sb. z. a n. Dostupné online na <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=2056&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

"inženýr" apod.) a předpisy s vysokoškolskou administrativou související (knihovní řády, inventáře, účtování dotací apod.) (§ 8 cit. nař.).

Příprava středoškolských učitelů obchodního vzdělávání na nezbytné znalosti práva

Již za Rakouska-Uherska se zvláště z práva zkoušeli studenti dvouletého studia obchodního pro přípravu kandidátů učitelství oboru obchodního pro vyšší školy obchodní.

Zkouška zájemců o zařazení jako učitelů na středních školách zahrnovala zkoušku z obchodního, směnečného a živnostenského práva. Její rozsah závisel na tom, v jaké skupině student studoval. První skupina byla s obchodním zaměřením a druhá s jazykovým.

Pro první skupinu předmětů bylo nezbytné mj. absolvovat povinné dvouleté studium na vysoké škole. Na každý semestr dle tohoto nařízení připadalo průměrně 17 vyučovacích hodin týdně. V obou hlavních předmětech se právo vyučovalo. Vstupní orientaci pak poskytovalo úvodní „kollegium o encyklopedii právních a státních věd“ v rozsahu dvou hodin týdně po dobu jednoho semestru. Tento rozsah odpovídá zhruba výuce předmětů Základy práva na našich školách nyní. S tímto kolegiem však souvisela podrobnější právní výuka.

Již v časově nejvíce dotovaném předmětu Obchodní věda se vyučovaly právní formy obchodního života, podstata a útvary obchodu, osoby a předměty obchodu (například obchodníci a obchodní personál, obchodní pomocníci, firma, obchodní rejstřík, obchodní společnosti a jiné spolčení k obchodním účelům, likvidace, konkursy, poštovní spořitelny, úvěry, směnky, cenné papíry atd.). Vztah obchodníků a obchodního personálu se do značné míry koncepčně blíží nynější pracovněprávní úpravě provedené v zákoníku práce atd. Učila se v něm i problematika obchodních dohodců (tj. nyní zprostředkovatelské smlouvy), dražeb, burz, bank a jiných úvěrních ústavů, mezinárodní obchod, obchodní smlouvy, celní zákonodárství, problematika konzulátů a jejich obchodního významu, obchodních komor, směnek atd.

V dalším co do rozsahu výuky druhém z předmětů, tj. v účetnictví, obchodní korespondenci a práci kontorní, se vyučovaly ustanovení obchodního a konkursního práva o vedení (účetních) knih, problematika pohledávek, cenných papírů, úřední korespondence, smluv, plných mocí a právnických otázek s nimi souvisejících.

U rozšiřující zkoušky z obchodního práva se zkoušela podrobná znalost rakouského obchodního zákoníku a směnečného řádu, odchylky uherského práva od rakouského, základy směnečného řízení, hlavní ustanovení konkursního a živnostenského řádu, kolkování směnek, daňové otázky, pojišťovny, hospodářská a výdělková společenství, problematika skladování zboží, patentů, známek, vzorů, různých typů obchodů a postavení osob je realizujících, přepravní řády a samozřejmě občanský zákoník a civilní řád soudní ve vybraných pasážích.

Ve vedlejším předmětu obchodního, směnečného a živnostenského práva se učila nejen teorie, ale zejména schopnost posuzování praktických případů, schopnost orientace v zákonech, jejich vyhledání a používání. V rámci tohoto předmětu se zkoušela i vybraná ustanovení práva občanského a civilního řádu soudního. Pouze ve vedlejším předmětu Politického hospodářství bylo právo probíráno pouze okrajově.

Jedinou kategorií absolventů vysokých škol, která měla výjimku při zkouškách, byli právníci. Doktoři práva a právníci, kteří vykonali všechny tři státní zkoušky, mohli nabýt formální způsobilosti k vyučování národního hospodářství a právnických předmětů, pokud prokázali

ústní zkouškou encyklopedické vědomosti obchodní vědy, účetnictví a korespondence a kontorních prací⁴² v rozsahu předepsaném pro učitele cizojazyčné korespondence.

Vznik vysoké školy obchodní v Praze

Nezbytnost znalosti práva byla prosazována i při a po vzniku vysoké školy obchodní v Praze. Vznik vysoké školy obchodní iniciovali hlavně právníci a podnikatelské kruhy, které se později jako například rodina Baťů podílely i na její činnosti. Lze připomenout osobnosti spojené s požadavky na vznik vysoké školy obchodní v Praze -ministra a emeritního děkana pražské právnické fakulty Albína Bráfa (1851-1912), bývalého profesora Československé akademie obchodní v Resslově ulici v Praze a pozdějšího profesora této školy JUDr. Františka Košťála, dále ministra financí Předlitavska JUDr. Josefa Kaizla (1854-1901), který též vyučoval na Československé obchodní akademii v Praze a prvního děkana vysoké školy obchodní v Praze JUDr. Josefa Pazourka (1862-1933). Školu při vzniku jednoznačně podporovala i řada právníků působících v politice.

Návrh zákona o zřízení vysoké školy obchodní⁴³ též podepsali i advokáti Dr. Josef Černý,⁴⁴ Dr. Jaroslav Brabec⁴⁵, Dr. Václav Bouček⁴⁶. Z vlády lze jmenovat osoby podporující vznik školy - například předsedu vlády Vlastimila Tusara, absolventa obchodní akademie,⁴⁷ Dr. Emila Franke, právníka a filosofa, ministra železnic, Dr. Ferdinanda Heidlera, který vystudoval obchodní vědy v Kolíně nad Rýnem a v letech 1906–1909 vyučoval národohospodářství na Československé akademii obchodní v Praze, ministra obchodu, Dr. Cyrila Horáčka, emeritního děkana právnické fakulty, ministra financí, Františka Staňka, absolventa obchodní akademie ve Vídni a Vysoké školy technické v Praze, ministra pošt a telegrafů, a dále i ministra spravedlnosti a dříve advokáta Dr. Františka Veselého, ministra sociální péče advokáta Dr. Wintera Lva a samozřejmě i Edvarda Beneše, který završil roku 1908 na právnické fakultě v Dijonu francouzská studia a v letech 1910 až 1912 učil na Československé obchodní akademii v Praze, a Fedora Houdka, který v letech 1894-97 navštěvoval Československou obchodní akademii v Praze.

Vysoká škola obchodní v Praze vznikla po přijetí zákona, kterým byla dle nadpisu zákona, který zněl: „*Zákon ze dne 23. července 1919, kterýmž zřizuje se československá státní „Vysoká škola obchodní v Praze““*“ zřízena "Vysoká škola obchodní v Praze", když v § 1 se

⁴² Kontor měl význam nauky o pracích pisárenských – blíže Knap, Eugen *Poznámky k Příručnímu slovníku jazyka českého*, Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v.v.i. Dostupné online na <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3476>.

⁴³ Srovnej Velich, Alois a kol. *Tisk 516. Návrh členů Národního shromáždění československého (Revolučního národního shromáždění) prof. Dra Velicha, prof. Dra Srdínka, prof. Dra F. Krejčího, F. V. Krejčího, Housera, Dra Lukavského a soudruhů, aby byla zřízena československá státní vysoká škola obchodní v Praze*. Praha : Národní shromáždění československé. 1919. Dostupný online na http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0516_00.htm

⁴⁴ Údaje o poslanci Černém J. z jmenného rejstříku Národního shromáždění československého 1918-1920. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenný/c.htm>

⁴⁵ Údaje o poslanci Brabci J. z jmenného rejstříku Národního shromáždění československého 1918-1920. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenný/bb.htm>

⁴⁶ Údaje o poslanci Boučkovi z jmenného rejstříku Národního shromáždění československého 1918-1920. Dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenný/ba.htm>

⁴⁷ Další členové vlády jsou řazeni abecedně s tím, že tituly jsou uvedené, pokud byly uvedené u podpisu nařízení

s výrazem „v Praze“ nesetkáme. Tento § 1 zněl: „*V Praze zřizuje se československá státní vysoká škola obchodní s tříletou dobou trvání studia a českou řečí vyučovací.*“⁴⁸

Skutečnost, že řada ministrů měla znalost problematiky obchodu a práva vedla k tomu, že od samého vzniku Československé republiky se i ve výkonné moci chápal význam obchodu a práva a jejich vzájemného propojení a společné výuky. Výuce práva se tak věnovala mimořádná pozornost na nově vysoké škole obchodní v Praze. Výuka práva byla dle vládního nařízení na druhém místě celého obchodního studia a následovala ihned po výuce národního hospodářství. Probíhala ve dvou oddílech. Uplatnění absolventů v praxi bylo zcela mimořádné a jejich znalost práva pak vedla i k respektu ke škole jako takové nejen v podnikatelských kruzích. Prezident republiky se dokonce zúčastnil i prvních doktorských promocií. Význam výuky práva zůstal zachován i při všech dalších v organizaci školy a výuce na ní.

Zaměření výuky práva na vysoké škole obchodní v Praze

Po jistém zevšeobecnění by bylo možno po zahájení činnosti vysoké školy obchodní v Praze výuku na ní rozdělit v obecném oddíle ne při vzniku školy předpokládaných 9 okruhů, ale reálně do 7 okruhů. Okruhy se samozřejmě překrývaly a jejich rozsah a zařazení tak není zcela přesné. To dokládá například problematika kupní smlouvy. Ta byla upravena v právních předpisech, takže by se dala očekávat její výuka v rámci výuky práva. Základem obchodu je ale uzavírání kupních smluv. Při jejich uzavírání se musí zohledňovat nejen právní stránka, ale i stránka ekonomická, časová atd. Kupní smlouva tak byla přednášena samostatně s přihlédnutím k právním i neprávním aspektům v rámci soukromé ekonomiky, kam dle svého charakteru obsahově především náleží. Podobné lze uvést o organizaci obchodu. Zde též převažují obsahově praktické otázky nad samotnou právní úpravou obchodních korporací atd., takže podstatná část výuky probíhala mimo rámec čistě právní výuky. Do výuky práva jako takového tak byla zařazena pouze vlastní výuka práva, která nebyla výrazně modifikována jinými aspekty a právní úprava výrazněji zohledňující i další aspekty se přednášela i v rámci zdánlivě neprávních předmětů.

Na právo v nejužším slova smyslu (obchodní, dopravní, živnostenské, podnikové a daňové) připadalo ve specializovaném studiu trvajícím jeden rok po obecném studiu v oddíle I. pro organizaci a správě podniků obchodních 10 hodin, tj. 15,87 % nejazykové výuky, když další právní výuka probíhala například v rámci sociální politiky, celnictví atd., v oddíle II. pro podniky bankovním přímá výuka práva (bankovní a daňové právo) odpovídala 9,52 % nejazykové výuky, ale další právní problematika se přednášela v rámci sociální politiky, bankovního praktika atd., v oddíle III. pro podniky dopravní a zasílatelské přímá výuka práva odpovídala v rámci práva obchodního, dopravního a daňového 6 hodinám, tj. 10,91 % nejazykové výuky, další právní výuka byla zahrnuta například do sociální politiky, celnictví atd.

Do specializovaného studia se pro podrobnější potřebu studia práva přesouvaly i přednášky související s právem z obecného studia ze zdánlivě neprávních předmětů. „*Z těchže důvodů budou některé národohospodářské partie všeobecného rázu (z obchodního práva a techniky) přesunuty do odborného studia druhých dvou let. Tak se i prvním dvěma rokem uleví a nastane lepší vyrovnaní v podávané látce.*“⁴⁹

⁴⁸ Zákon č. 461/1919 Sb. z. a n., kterýmž se zřizuje samostatná československá státní "Vysoká škola obchodní v Praze", dostupný online na <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/093-1919.pdf> a <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1362&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

⁴⁹ Beneš, Alois. Stenoprotokol z 25. 4. 1929 ze 194. schůze Poslanecké sněmovny Národního shromáždění dne 26. 4. 1929 o projednávání Zprávy výboru kulturního k vládnímu návrhu

Je zcela samozřejmé, že právo bylo předmětem státní zkoušky, a to v obecném oddíle jako právní věda či později nauka právní a ve specializovaném studiu jako právní nauka.

Právu se věnovala značná pozornost i po reorganizaci studia v roce 1929. V nově zavedeném IV. specializovaném studiu se právo zkoušelo u státní zkoušky nejen v rámci jiných předmětů, ale zejména při zkoušce z hospodářského práva. Stejně tak mělo právo své místo i u disertačních zkoušek.

Právníci a pedagogický sbor vysoké školy obchodní

Právníci se významně podíleli nejen na vzniku vysokoškolského obchodního vzdělávání a na tvorbě obsahu výuka, ale navíc zaujímali významné místo v profesorském sboru školy. Prvním děkanem byl právník JUDr. Pazourek, prvním poválečným děkanem byl právník profesor Horna, posledním demokraticky zvoleným byl právník profesor Švamberg. Na škole vyučovali i další pedagogové, kteří absolvovali právnickou fakultu. Právníci si uvědomovali, že chyby život často trestá velmi vážně. Vyžadovali tak vysokou znalost vyučované problematiky, aby se případná neznalost zbytečně nevyplatila nejen studentům, ale zejména podnikům, v kterých později absolventi působili. To vedlo i k tomu, že většina studentů úspěšně neukončila studium této vysoce náročné školy. V důsledku kvalitní znalosti práva u pedagogů pak i absolventi školy znali velmi dobře právní aspekty rozvoje národního hospodářství a soukromé ekonomiky, což z jedné strany vedlo k jejich mimořádné úspěšnosti v praxi a vysoké reputaci školy, ale z druhé k problémům s naplňováním profesorského sboru. „Jedna z příčin nedostatku profesorů, která jest speciální naší škole, jest přímým důsledkem shora uvedeného požadavku, vynikajícího uplatnění v praxi. Vynikající odborník bankovní — a jiného nemůžeme potřebovat — dostane v soukromé službě tak vysoký plat, že jest na něm lidsky těžko žádat, aby jej zaměnil s platem vysokoškolského profesora, po převratě o jednu platovou stupnici sníženým. Muž, který má v soukromé službě půl milionu ročně, těžko se odhodlá k profesuře, spojené sotva s desetinou této částky, i když si jistě velmi cení pocty s takovou nabídkou spojené.⁵⁰ Mimořádné nároky kladené na pedagogy této školy se projevovaly i v značném zatížení pedagogů, předčasných úmrtích, ale i v mimořádném zájmu o školu nejen před první světovou válkou, ale i po ní. „*Zájem o studium byl obrovský, ve stud. roce 1945/46 se zapsalo 5 536 posluchačů. Ani celá budova v Horské ul. nestačila, přednášelo se i večer a také v blízkých biografech. Profesory byli jmenováni mj. K. Žlábek (soukromá ekonomika), L. Šauer (statistika a národní hospodářství) a K. Dobiáš (národní hospodářství).*“⁵¹

Závěr

Právo zaujímalo mimořádnou pozornost v obchodním vzdělávání. Vysoká škola obchodní v Praze byla kvalitní školou v důsledku propojení právní výuky a ekonomiky v nejširším slova smyslu. Tak rozsáhlého propojení se po násilném zrušení této školy po Únoru 1948

(tisk 490) zákona o reorganizaci vysoké školy obchodní v Praze (tisk 524). Praha : Národní shromáždění československé, 1929. Dostupný online

<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/194schuz/s194004.htm>

⁵⁰ Novotný Jan M. *Vysoká škola obchodní. Několik kapitol o tom, jak se vyvíjela, čeho dosáhla a čeho potřebuje*. Praha : V. Linhart. 1938. str. 68, dostupné online na

https://kramerius.vse.cz/sear/i.jsp?pid=uuid:d82c1f35-0cf3-4f84-ae89-baf382afe142#monograph-page_uuid:4206d93f-8340-11e7-b1d2-005056a54372

⁵¹ Závodský, Prokop. *Proč jsme vlastně inženýři II*. Zprávy ze školy. 1999. iLIST.cz, informační a zpravodajský server studentů Vysoké školy ekonomické. ISSN 1213-8568. Dostupné online na <http://www.ilist.cz/clanky/proc-jsme-vlastne-inzenyri-2>

nepodařilo dosáhnout na žádné škole v České republice. Toto propojení bylo základem úspěchu této školy a lze jen doufat, že časem na některé naší školy dojde k nápravě a skutečné, a nejen proklamativní propojení se opět obnoví.

Použitá literatura

Autoři

Bráf, A. *Národohospodářské potřeby české*. Praha : Svěpomoc, 1909, s. 27,
Národohospodářské potřeby české. Praha : Svěpomoc, 1908. — 16 s. váz. v Drobné spisy
Ústřední jednoty českých hospodářských společenstev

Beneš, A. *Stenoprotokol z 25. 4. 1929 ze 194. schůze Poslanecké sněmovny Národního shromáždění dne 26. 4. 1929 o projednávání Zprávy výboru kulturního k vládnímu návrhu (tisk 490) zákona o reorganizaci vysoké školy obchodní v Praze (tisk 524)*. Praha : Národní shromáždění československé, 1929. Dostupný online
<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/194schuz/s194004.htm>

Doležalová, A. a kol. *Učíme ekonomii 90 let*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011. 284 s

Kaizl, J. *Z mého života; [Díl] 2. Od habilitace dr. Jos. Kaizla r. 1879 až k jeho vstupu do Národní strany svobodomyslné r. 1890*. vyd. Zdeněk Václav Tobolka, - V Praze : Josef R. Vilímek, [1911]. rozsah 9, 684 s.

Knap, E. *Poznámky k Příručnímu slovníku jazyka českého*, Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v.v.i. Dostupné online na <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3476> .

Kořán, J. *Akadémie*. Ottův slovník naučný. První díl. Praha : J. Otto, 1888. s. 570–607. Dostupné online na <https://archive.org/details/ottvslvknknauni15ottogoog/page/n606>

Novotný J. M. *Vysoká škola obchodní. Několik kapitol o tom, jak se vyvíjela, čeho dosáhla a čeho potřebuje*. Praha : V. Linhart. 1938. str. 68, dostupné online na <https://kramerius.vse.cz/sear/i.jsp?pid=uuid:d82c1f35-0cf3-4f84-ae89-baf382afe142#monograph-page uuid:4206d93f-8340-11e7-b1d2-005056a54372>

Velich, A. a kol. *Tisk 516. Návrh členů Národního shromáždění československého (Revolučního národního shromáždění) prof. Dra Velicha, prof. Dra Srdínka, prof. Dra F. Krejčího, F. V. Krejčího, Housera, Dra Lukavského a soudruhů, aby byla zřízena československá státní vysoká škola obchodní v Praze*. Praha : Národní shromáždění československé. 1919. Dostupný online na http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0516_00.htm

Závodský, P. *Proč jsme vlastně inženýři II*. Zprávy ze školy.1999. iLIST.cz, informační a zpravodajský server studentů Vysoké školy ekonomické. ISSN 1213-8568. Dostupné online na <http://www.ilist.cz/clanky/proc-jsme-vlastne-inzenyri-2>

Předpisy

Zákon č. 461/1919 Sb. z. a n., kterýmž se zřizuje samostatná československá státní "Vysoká škola obchodní v Praze", dostupný online na <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/093-1919.pdf> a <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1362&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Nařízení č. 475/1920 Sb. z. a n. k provedení zákona ze dne 16. ledna 1920, č. 39 Sb. z. a n., o právním postavení úředníků v kancelářích vysokých škol č. 475/1920 Sb. z. a n. Dostupné online na <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=2056&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Zákon č. 28/1922 Sb. z. a n., o zřizování a zařizování vysokých škol. Dostupný online na <http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgizf6mryfuya>

Vládní nařízení č. 78/1923 Sb. z. a n., o aktuáрске zkoušce aktuárských úředníků v kancelářích vysokých škol Dostupné online na <https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/3287/1/2/vladni-narizeni-c-78-1923-sb-o-aktuarske-zkousce-aktuarskych-uredniku-v-kancelarich-vysokych-skol>

Zákon č. 227/1949 Sb., o zřízení vysoké školy politických a hospodářských věd v Praze. Dostupný online na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-227>

Ostatní

Jmenný rejstřík Národního shromáždění československého 1918-1920. Dostupné v návaznosti na písmeno příjmení online například na <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmennyc.htm>

NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ V PRVNÍM DESÍLETÍ.
Předsednictvo Poslanecké sněmovny a Předsednictvo Senátu, Praha : 1928

Údaje o autorovi

Hrádela, Karol, JUDr.

Právo a obchodní školství

Praha 2019

Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s.

Autor v letech 1982-1989 působil jako odborný asistent se specializací na pracovní právo a sociální politiku; v letech 1989–1990 jako samostatný výzkumný pracovník TES – Technicko-ekonomický ústav těžkého strojírenství, od 1990 až dosud v AK JUDr. Karola Hrádely, od roku 2011 dosud vyučuje na Vysoké škole obchodní v Praze, o.p.s. V letech 1990–1996 předseda Dozorčí rady Komory komerčních právníků ČR, 1996–2009 ČAK, člen/předseda Kontrolní rady České advokátní komory; od 2003 dosud předseda Kontrolní komise Jednoty českých právníků atd.

Komparace ekonomického vývoje v České republice (ČR) a ve Spolkové republice Německo (SRN) po roce 1989

Comparison of the economic development in the Czech republic and in Germany after the year 1989

Lucie Mohrová

Abstrakt: Příspěvek porovnává ekonomický vývoj v České republice a ve Spolkové republice Německo po roce 1989. Ke zhodnocení a srovnání vývoje jsou použity tři základní makroekonomické ukazatele, vývoj HDP, míra inflace a míra nezaměstnanosti. Údaje z obou zemí jsou zaznamenány do tabulek a následně do grafů, aby byl vývoj lépe srovnatelný.

Klíčová slova: hospodářský vývoj, HDP, míra inflace, míra nezaměstnanosti, srovnání

Abstract: This article compares economic development after 1989 in the Czech Republic and Germany. Three basic macroeconomic indicators were used to evaluate and compare their economic growth: the GDP development, inflation rate and unemployment rate. Data related to both countries were recorded to tables and consequently to charts so as to better show their comparison.

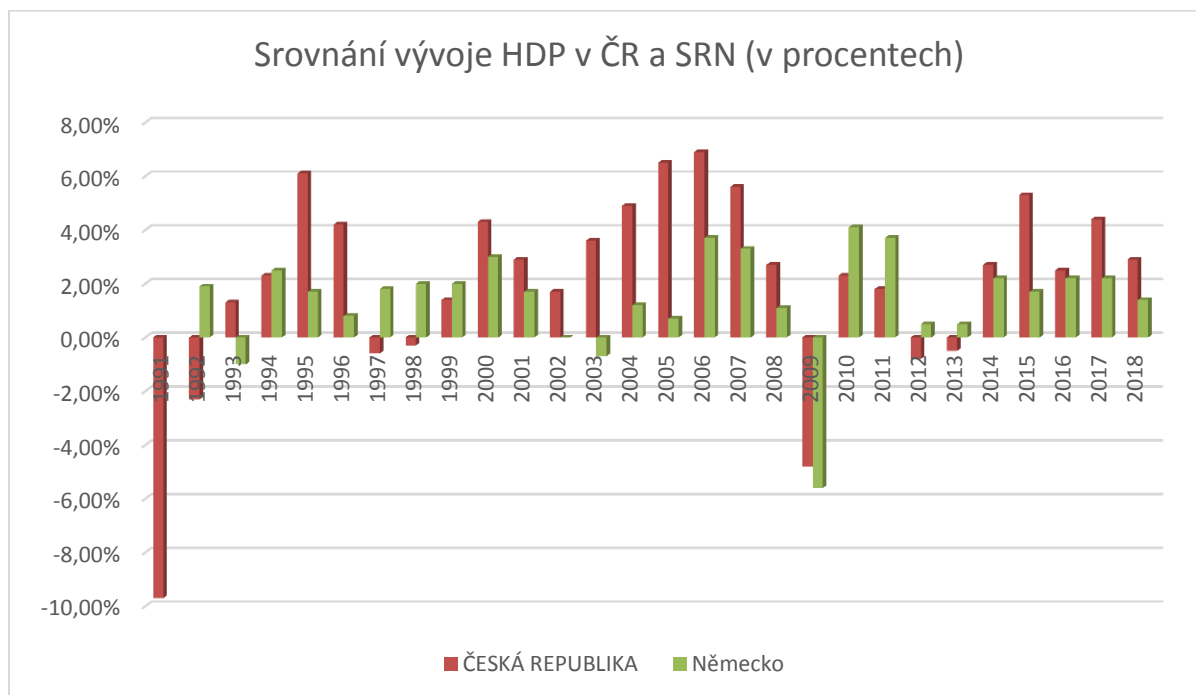
Key words: economic development, GDP, inflation rate, unemployment rate, comparison

Úvod

Pád komunistického režimu v listopadu roku 1989 znamenal pro Československou republiku převrat od totalitního režimu k demokracii. Tato změna rozpohybovala transformaci celé ekonomiky. Nejprve došlo ke změně ekonomického systému, a to od centrálně plánované ekonomiky k tržní ekonomice, dále pak k navrácení majetku původním vlastníkům a zprivatizování státních podniků. Transformačním procesem procházely i ostatní země východního bloku jako např. Maďarsko, Polsko a došlo i k znovusjednocení Německa, které do té doby bylo rozdělené na východní komunistické a západní demokratické.

30 let po sjednocení Německa stále existují v určitých oblastech velké rozdíly mezi východem a západem. Výsledek studie Berlínského Institutu pro obyvatelstvo a vývoj (Berlin – Institut für Bevölkerung und Entwicklung) ukazuje, že se životní poměry ve „starých“ a „nových“ spolkových zemích v mnoha oblastech přibližují, jako např. konzumní zvyklosti, dosažené vzdělání, délka života nebo počet dětí, ale zároveň jsou v některých oblastech stále patrné rozdíly jako např. masivní úbytek obyvatelstva v 5 zemích bývalého východního Německa, zatímco na západě došlo k jeho nárůstu. Většina velkých firem má své sídlo na území západního Německa, díky tomu je zde silnější ekonomika, obyvatelé jsou bohatší a také je zde více rozvinuté zemědělství.

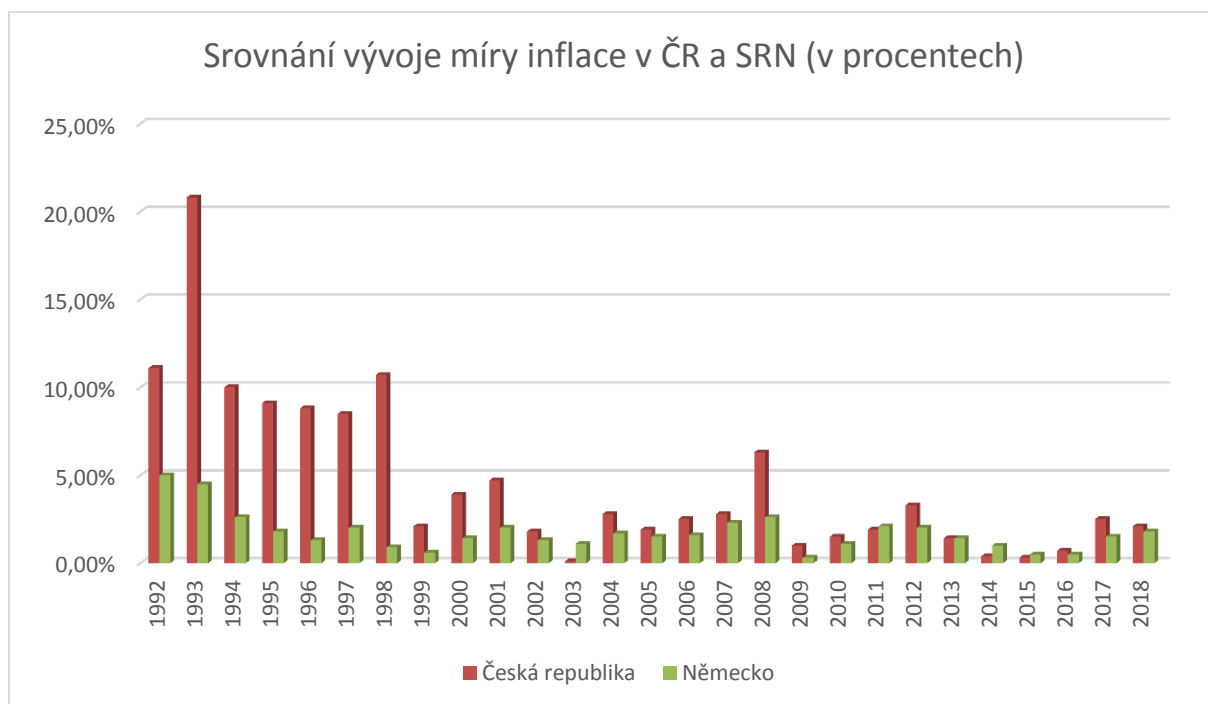
Ke zhodnocení a srovnání vývoje byly použity tři základní makroekonomické ukazatele, vývoj HDP, míra inflace a míra nezaměstnanosti. Údaje z obou zemí jsou zaznamenány do tabulek a následně do grafů, aby byl vývoj lépe srovnatelný. Nelze opomenout fakt, že vývoj ekonomiky ČR je velmi závislý na německé ekonomice, díky silné provázanosti zahraničního obchodu, změny v SRN se výrazně promítají do české ekonomiky.

Obr. 1: Srovnání vývoje HDP v ČR a SRN, zdroj: Český statistický úřad, Statistisches Bundesamt (Spolkový statistický úřad), úprava: vlastní

Hrubý domácí produkt udává výkon dané ekonomiky. Po roce 1989 byla země ve špatném ekonomickém stavu. Z grafu (Obr. 1) je zřejmé, že v roce 1991 dosahovalo HDP svého dna. Důvodem byla cenová liberalizace a s tím spojený propad příjmů domácností, který vedl ke snížení spotřeby domácností. Také stát snižoval objem investic a vládní výdaje. Po roce 1993 se zvyšovala poptávka na trhu, investice narostly, spotřeba stoupala a také mzdy se zvedaly, díky tomu všemu rostlo HDP. Od roku 1997 následovalo období recese, kdy opět došlo ke snížení spotřeby domácností, byla zavedena měnová restrikce. Po roce 2000 dochází k významnému růstu ekonomiky. V roce 2002, kdy zasáhly Českou republiku povodně, se růst zpomalil a v následujících letech opět ekonomika rostla, pozitivní vliv na růst o 4,9 % v roce 2004 a ještě výraznější růst v následujících letech (6,5 % a 6,9%) měl vstup České republiky do hospodářského prostoru EU, který znamenal velký příliv přímých investic. Krach hypotečních úvěrů ve Spojených státech amerických způsobil celosvětovou krizi, která se projevila prudkým propadem HDP v roce 2009. I v letech 2012 a 2013 můžeme zaznamenat záporné hodnoty růstu HDP, od roku 2014 se hrubý domácí produkt pohybuje v kladných hodnotách v rozmezí 3–5% růstu.

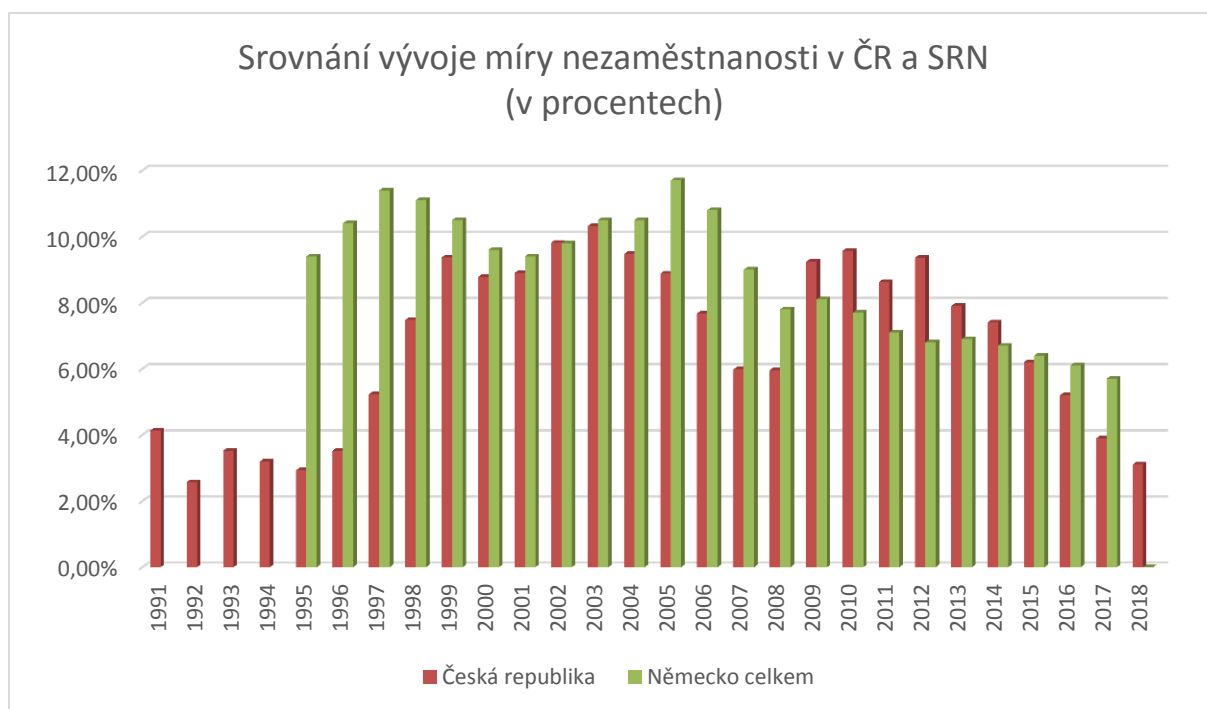
V Německu dosahovalo HDP kladných hodnot (1–3 %), výjimkou jsou malé recese v roce 1993 a na začátku nového tisíciletí, kdy střední Evropu zasáhly velké povodně, které zapříčinily ekonomický propad i v České republice. V roce 2009 je zřetelný dopad světové hospodářské a finanční krize, HDP meziročně kleslo v Německu o 5,6 % a v České republice o 4,8 %. SRN již v následujícím roce vykazovala výrazný nárůst HDP o 4,1 %. Pro Českou republiku byl dopad krize větší, HDP v roce 2010 a 2011 dosahovalo kladných hodnot, ale ne tak vysokých jako v sousedním Německu, které krizi překonalo v porovnání s ostatními státy Evropské unie velice dobře. Při bližším srovnání posledních 27 let (1992–2018) můžeme konstatovat, že meziroční nárůsty HDP v České republice byly v letech 1995–1996 a 2003–2007 o 3–4 % vyšší. Naopak v letech 2010 až 2013 byl vyšší meziroční nárůst HDP o 1–2 % ve Spolkové republice. V posledních pěti letech rychleji rostlo české hospodářství.

Obr. 2: Srovnání vývoje míry inflace v ČR a SRN, zdroj: Český statistický úřad, Statistisches Bundesamt (Spolkový statistický úřad), úprava: vlastní

Inflace zrcadlí růst celkové cenové hladiny. Na začátku devadesátých let proběhla liberalizace většiny cen, která způsobila prudký nárůst inflace, v roce 1991 byla 56,6 %. Další výrazný růst lze vidět v roce 1993. Vznik České republiky s sebou nesl změnu v daňové soustavě v podobě zavedení daně z přidané hodnoty, která zvýšila cenu statků a služeb. V následujících letech až do roku 1998 se inflace pohybovala okolo 10 %. Po roce 1999 došlo k výraznému snížení inflace, která se pohybovala v rozmezí mezi 3-5%. Celosvětová finanční krize způsobila zpomalení ekonomiky a také nárůst inflace na 6,3 % v roce 2008. Od roku 2009 se míra inflace pohybuje v rozmezí od 0,5-3%, nárůst cenové hladiny je velice pozvolný.

V Německu je míra inflace velice stálá, od roku 1994 se pohybuje v rozmezí od 0,5–2,6 %, zatímco v České republice se až do roku 1998 pohybovala okolo 10 % a poté začala klesat. Z grafu (Obr. 2) je patrné, že míra inflace byla v SRN vždy nižší, pouze v 2003, 2014 a 2015 to bylo naopak, ale zároveň v obou zemích dosahovala téměř absolutního minima, rozdíl byl tedy zanedbatelný.

Obr. 3: Srovnání vývoje míry nezaměstnanosti v ČR a SRN, zdroj: Český statistický úřad, Statistisches Bundesamt (Spolkový statistický úřad), úprava: vlastní

Nezaměstnanost zobrazuje nerovnováhu na trhu práce, kdy poptávka po pracovních místech převyšuje jejich nabídku. Nezaměstnanost se měří pomocí míry nezaměstnanosti, která udává podíl nezaměstnaných ke všem osobám schopným pracovat. Před rokem 1989 nezaměstnanost formálně neexistuje, v centrálně plánovaném hospodářství musel každý pracovat, což naopak způsobovalo přezaměstnanost a neefektivitu využívání lidských zdrojů. Po převratu statistiky nezaměstnanost již uvádějí, do roku 1996 se míra nezaměstnanosti pohybovala do 3 %. Bylo tomu tak díky přechodu pracovních sil do sektoru služeb a díky rozvíjejícímu se soukromému podnikání. Určitý podíl také přineslo prodloužení mateřské dovolené a dřívější odchod lidí do důchodu, čímž se snížil počet ekonomicky aktivního obyvatelstva. Od roku 1997 stoupala míra nezaměstnanosti, a to až do roku 2004, kdy dosáhla svého vrcholu tj. 10,33 % (v tomto roce se začala používat nová metoda pro výpočet míry nezaměstnanosti, podle této metody byla míra nezaměstnanosti 9,47 %). V následujících letech začala pomalu klesat díky zahraničním investicím, nadnárodní společnosti zde budují svá sídla po vstupu ČR do Evropské unie. V roce 2009 se míra nezaměstnanosti opět zvýšila nad 9 % a to vlivem světové finanční krize. Po roce 2014 se opět snižuje a nyní v roce 2019 se míra nezaměstnanosti pohybuje pod 3 %.

V SRN byla nezaměstnanost od roku 1995 do roku 2018 téměř vždy vyšší, výjimku tvořily roky 2009–2014, ve kterých byla míra nezaměstnanosti o 1–1,5 % vyšší než v České republice. Země pocítila dopady celosvětové finanční krize jak ve zpomaleném (v prvním roce dokonce záporném) vývoji HDP, a to mělo i dopad na nezaměstnanost, která vzrostla z 6 % na 9 %, zatímco v Německu došlo jen k minimálnímu nárůstu o 0,3 %. V roce 2009 a v ostatních letech míra nezaměstnanosti klesala až do roku 2018 na 5,2 % a její pokles pokračuje dál, stejně jako je tomu v ČR. Vyšší míra nezaměstnanosti v Německu je způsobena rozdíly mezi východem a západem. V roce 1993 byl rozdíl téměř dvojnásobný (14,8 % východní Německo a 7,7 % západní Německo). Do roku 2005 se mluví o propasti, tento rok se stává zlomovým, kdy nezaměstnanost započala v obou částech klesat až do roku 2014, kdy byl rozdíl už jen 1,8 % a větší nezaměstnanost se projevuje v severním Německu. 25 let po převratu je rozdíl mezi severem a jihem větší než mezi východem a západem. Také

struktura nezaměstnanosti ukazuje stírání rozdílů mezi východním a západním Německem, podíl dlouhodobě nezaměstnaných a průměrná doba nezaměstnaných je momentálně ve všech spolkových zemích srovnatelná, větší rozdíly nejsou markantní.

Použitá literatura:

Elektronické zdroje:

Český statistický úřad [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-2018-2doclnafyq#03> [cit. 10.6.2019]

Destatis – Statistisches Bundesamt [online]. Dostupné z: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Wirtschaft/Konjunkturindikatoren/inhalt.html> [cit.12.6.2019]

Eurostat – Statistický úřad Evropské unie [online]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/home> [cit. 10.6.2019]

AUTOŘI. Název příspěvku. *IAB – FORUM: Das neue Onlinemagazin des Instituts für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung* [online]. Německo: IBA-Forum 1/2015 [cit. 10.6.2019]. Dostupné z: http://doku.iab.de/forum/2015/Forum1_2015_Fuchs_Ludewig_Weyh.pdf

Statista – das Statistik – Portal: Statistiken, Marktdaten & Studien [online]. Dostupné z: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/2112/umfrage/veraenderung-des-bruttoinlandprodukts-im-vergleich-zum-vorjahr/> [cit. 11.6.2019]

Šotolová Markéta, Transformace české ekonomiky po roce 1989. Bakalářská práce [online]. Praha 2016 [cit. 8.6.2019]. Dostupné z: https://is.ambis.cz/th/phnyt/Marketa_Sotolova.pdf

Údaje o autorce:

Ing. Lucie Mohrová, Ph.D.

V roce 2008 ukončila magisterské studium v oboru Podniková ekonomika a management na VŠE v Praze. V roce 2012 obhájila disertační práci na téma Komparace výuky ekonomických předmětů na odborných ekonomických středních školách v České republice a Německu.

Kontakt:

Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s.
Katedra cizích jazyků
Spálená 14
Praha 1, 110 00
mohrova@vso-praha.eu

Vysoké školství v Československu v období po roce 1918 a založení první české vysoké ekonomické školy - Vysoké školy obchodní

University education after 1918 in Czechoslovakia and foundation of the first Czech business university - Vysoká škola obchodní

Miroslava Nováková

Abstrakt: Článek se zabývá historií českého vysokého ekonomického školství. Po rozpadu Rakouska-Uherska a vytvoření samostatného Československého státu bylo potřeba vytvořit zcela nové české instituce. V oblasti vysokého školství to byly zejména školy, které dosud v zemi chyběly nebo byly pouze německé. V roce 1919 vznikla Vysoká škola obchodní jako první česká vysoká ekonomická škola. Položila základ moderní výuky ekonomických předmětů, jak je známe dnes. Po roce 1948 byla její činnost utlumena a byla přejmenována. Vyučovala do školního roku 1951/52, kdy byla zrušena.

Klíčová slova: vysoké školství, vzdělávací politika, historie českého vysokého školství, výkonové ukazatele, financování vysokého školství, Vysoká škola obchodní,

Abstract: Article is dedicated to the history of the Czech economic university education. After the end of Austrian-Hungarian Empire and foundation of the independent Czechoslovakia, there was a need to found new Czech institutions. Particularly those which did not exist within the frame of the then educational system or those which were taught in the German language only. In 1919 Vysoká škola obchodní was founded, as the first university-level school, providing education in the Czech language. It gave foundation of teaching economic disciplines as we know them nowadays. After 1948, the school was renamed. It existed until the school year 1951/52 when it was closed.

Key words: university education, educational policy, history of university education, students, Vysoká škola obchodní

Vysoké školství v Československu v období po roce 1918

Dne 28. října 1918 byl vydán klíčový dokument v českých a slovenských dějinách: „Provolání Národního výboru československého o samostatnosti československého státu“. Tento dokument považujeme za formální vyhlášení vzniku nového samostatného státu. Slavnostní vyhlášení republiky proběhlo až 14. listopadu 1918 na první schůzi Revolučního národního shromáždění. Již v listopadu 1918 se začala budovat státní správa včetně ministerstev a ministerských resortů. Bylo vytvořeno Ministerstvo školství a národní osvěty (MŠANO), které převzalo od vídeňského a budapešťského ministerstva kultury a vyučování agendu a ústřední správu školství v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi tedy na všech územích, která byla součástí nově vzniklého československého státu. Resort školství byl ustaven spolu s dalšími 11 resorty zákonem č. 2 ze dne 2. listopadu 1918 jako nejvyšší správní úřad pro správu vyučování a národní osvětu. Správa vysokoškolského vzdělávání byla svěřena samostatnému vysokoškolskému odboru. Vzhledem k nově vznikajícímu státu a správním úřadům bylo nutné přijmout řadu legislativních dokumentů, které měly změnit původní rakouské a uherské normy a nařízení v oblasti školství. Většina těchto nových dokumentů se dotýkala měšťanských, obecních a

středních škol. Ani oblast vysokého školství nebyla opomenuta. V první dekádě existence Československé republiky, tj. do roku 1928 publikovalo MŠANO 61 zákonů, 76 vládních nařízení a 12 vyhlášek. Oblasti školství se dotýkalo celkem 48 zákonů, 22 z toho vysokého školství. Z vládních nařízení se dotýkalo vysokého školství 31 nařízení z celkových 70 dokumentů týkajících se školství. Z výše uvedeného vyplývá, že oblasti školství byla v počátcích samostatného československého státu věnována velká pozornost. (Skřivan,Tóth, 2014, s.35)

Základní struktura československého vysokého školství se ustálila hned po vzniku republiky, v letech 1918 až 1919. Během prvních 12 měsíců existence nového státu se rozšířila síť vysokých škol v Československu a ustálila se její národnostní struktura. V zemi bylo celkem 15 vysokých škol z nich 11 českých. Tento stav přetrvával po dalších 20 let. V roce 1937 byla založena technická univerzita v Košicích jako druhá univerzita na Slovensku, fungovat začala až v době Slovenského štátu.

Dalším úkolem nového státu bylo kromě národnostní reorganizace sítě vysokých škol i zpřístupnění vysokoškolského studia vyššímu počtu uchazečů, a tím i odstranění elitářského charakteru vysokoškolského vzdělání. V letech 1920 až 1921 byla vydána řada norem, které například upravovaly materiální podmínky studia na vysokých školách, výši školného a poplatků za zkoušky. Hlavním poplatkem za studium na univerzitě bylo tzv. Kolejné (školné), které bylo stanoveno na 8 korun za každou týdenní hodinu příslušného semestru, při nástupu na univerzitu byl každý student povinen zaplatit 30 korun a cizinci 60 korun zápisného. Při vstupu do dalšího semestru zaplatil student 10 korun a cizinci 20 korun. Hrubý výnos z těchto poplatků plynul univerzitní knihovně na nákup knih. Poplatky byly vybírány za vydání absolutoria, které opravňovalo studenta ke složení závěrečných zkoušek, za udílení akademických titulů. Poplatky se lišily podle oborů, zvlášť se platilo za rigorózní zkoušky, tzv. rigorózum, a promoci. V případě doktorátu z katolické teologie byl stanoven i poplatek za posouzení vědecké práce 140 korun. Za promoci v souvislosti s udělením akademického titulu doktora práv byl stanoven poplatek 300 korun. Studenti, kteří měli dobrý prospěch, mohli být od některých poplatků osvobozeni, například platili pouze část kolejného (čtvrt, půl, tři čtvrtiny, případně neplatili vůbec).

Tyto poplatky za studium nepředstavovaly velké sumy, samozřejmě záleželo na sociálním původu studentů. Např. asistentský plat na vysokých školách se v prvních dvou letech pohyboval mezi 12 600 až 17 400 korun ročně, v šestém až osmém roce 16 200 korun, řádní profesori brali roční plat v rozmezí 39 až 66 tisíc, státní úředníci na systematizovaných služebních místech v platových stupnicích mezi 18 a 72 tisíci korunami. (Skřivan,Tóth, 2014, s. 47)

Počet vysokoškolských studentů postupně narůstal, ve školním roce 1913/14 byl 12 733, 1918/19 15 916 a vrcholu dosáhl v roce 1927/28 29 642 studentů. V následujících letech se počet studentů již dramaticky neměnil, např. v roce 1937 studovalo v zimním semestru 29 558 studentů.

Prvorepubliková vláda věnovala vysokému školství velkou pozornost a byly investovány velké finanční prostředky na stavbu budov vysokých škol a vědeckých institucí. V roce 1919 tvořily stavebně investiční náklady 4,5 milionů korun, v roce 1921 dosáhly 53 milionů a v roce 1924 72 milionů korun. V rozmezí let 1919 a 1928 proinvestoval stát na stavby vysokých škol a vědeckých institucí 460 milionů korun. Celkové rozpočtové kapitoly vysokého školství byly také vysoké – např. v roce 1920 byl celkový rozpočet 56,5 mil korun, 1921 již 162 milionů. Celkově za prvních deset let existence samostatného státu byl součet ročních rozpočtů vysokých škol přes jednu miliardu korun.

Založení Vysoké školy obchodní v roce 1919

„Otázka vysoké školy obchodní počíná soustavněji býti řešena, když posluchači obchodního oddělení na vysoké škole technické v Praze, zřízeného roku 1907 pro přípravu učitelů na školy obchodní, pocítili potřebu se stavovsky organisovati a jich spolek pak otázku tuto vzal za svůj cíl. Impulsem k oběmu byla demonstrační deputace posluchačstva na české technice, která dne 24. října 1913 požádala: “prof. dra Jos. Pazourka, aby přerušil svoje přednášky v místnosti N u Müllerů, ježto místnost tato byla přeplněna více než 100 posluchači, ač je vykazána jen 42. Posluchačstvo odebralo se ze své místnosti v plném počtu do rektorátní síně, kde očekávalo příchod rektora a komise ministerské, která právě toho dne dopoledne měla zjistiť aféru spadnutého stropu...(Nár. Politika).” (Fuksa, 1920-1921, s. 9)

Prvopočátky vysokoškolského vzdělávání v ekonomických oborech spadají ještě do Rakouska-Uherska, kdy ve školním roce 1907/08 byly při České technice zřízeny dvouleté kurzy pro přípravu učitelů na obchodních školách. Z dobových zdrojů vyplývá, že se studenti i učitelé potýkali s řadou problémů, jako byla například přeplněnost místností, špatný technický stav budov, nedostatek finančních prostředků. Tyto kurzy probíhaly na Ústavu obchodních věd pod vedením prof. Josefa Pazourka, zakladatele pozdější československé státní Vysoké školy obchodní v Praze. Počet posluchačů kurzů se rok od roku zvyšoval, v roce 1918/19 dosáhl celkového počtu 800 absolventů. Všechny tyto okolnosti vedly k tlakům na vytvoření samostatné vysoké školy, která se bude zabývat výukou ekonomických oborů na vysokoškolské úrovni.

Vysoká škola obchodní v Praze byla založena 23. července 1919 na základě zákona č. 461/1919 Sb. Vznikla jako samostatná část tehdejší České vysoké školy technické v Praze (od roku 1920 ČVUT), ještě nerozdělené na fakulty. Slavnostní otevření nové školy se konalo 15. října 1919 v Horské ulici, kde škola získala několik místností. Prvním děkanem školy se stal profesor Josef Pazourek, který byl zároveň jediným profesorem na škole. V březnu 1920 byli jmenováni profesory František Košťál (1881-1929) a Jaroslav Šlemr (1881-1937) v oboru soukromé ekonomiky a Gustav Švamberg (1880-1958) v oboru soukromého práva. (Szobi, 2015, s. 11)

„Vysoká škola obchodní má poskytnouti posluchačům vyššího vzdělání obchodního, aby mohli se státi vedoucími, obchodními činiteli a samostatnými podnikateli velkozávodů obchodních, průmyslových, bankovních a pojišťovacích, zvláště v tržebních jejich stycích s cizinou, má ústavy svými poskytovat těmto podnikům vědeckých i praktických pramenů informačních a zachovávajíc stálý styk s praxí prováděním jednotlivých cyklů zvláštních přednášek o praktických otázkách obchodu a průmyslu. Přístupných i širším kruhům (hlavně jako večerní kurzy), má působiti k rozvoji národního hospodářského života. Má mimo to vychovávat učitele obchodních nauk na nižších i vyšších školách obchodních.” (Fuksa, 1920-21, s. 24)

Úkolem nově zřízené vysoké školy bylo především pozdvihnout vzdělání v ekonomických a příbuzných vědách na vysokoškolskou úroveň, zároveň byl kladen důraz na spojení teoretické a praktické přípravy, organizaci kurzů dalšího vzdělávání a v neposlední řadě přípravu budoucích učitelů ekonomických předmětů zejména pro vyšší odborné a střední školy.

V době zřízení (do roku 1929) bylo studium na Vysoké škole obchodní tříleté, rozdělené na dvě části. První (dvouletý oddíl) byla věnována obecnému obchodnímu vzdělání, druhá část (jednoroční oddíl) byla rozdělena na tři obory: velkoobchod se zbožím, bankovní a průmyslový. Studium bylo zakončeno dvěma státními zkouškami. První byla obecná na konci druhého ročníku a podmiňovala zápis do třetího ročníku, druhá byla odborná a následovala po absolvování studií. Od roku 1921 byla první státní zkouška rozdělena na dvě části, odbornou a jazykovou.

Jazykové výuce se věnovala velká pozornost, v prvních dvou letech studia měl student celkem 9 hodin cizího jazyka Franština a korespondence (3 hod.), Angličtina a korespondence (3 hod.), Ruština a korespondence (3 hod. pouze v prvním ročníku, v ročníku druhém byla ruština nahrazena dalším jazykem s výukovou dotací 3 hod. týdně).

„Při studiu jazykovém jest těžko zvláště u méně nadaného poukazovati na soukromé studium, a proto nutno se zde vázati na konverzaci a zavedenou učebnici a metodu svého učitele a četbu novin.” (Fuksa, 1920-21, s. 94) Škola vydala seznam doporučené literatury ke každému předmětu, aby i méně nadaní žáci měli dostatek možností jazyk se doučit. Jako hlavní učební text sloužila učebnice profesora Pazourka *Třicet obchodních dopisů česky, francouzsky, anglicky, rusky a německy* vydaná VŠO.

V průběhu dvacátých let minulého století docházelo k rušení a slučování vysokých škol, začíná se diskutovat o reorganizaci VŠO. V roce 1929 se Vysoká škola obchodní stala zákonem z roku 1926 součástí ČVUT a doba studia se prodloužila na čtyři roky. Formální řízení o reorganizaci VŠO probíhalo od roku 1924, na jaře 1926 došlo k věcnému projednání, k přijetí zákona až v roce 1929. V roce 1929 měl profesorský sbor celkem šest řádných profesorů, působilo zde deset docentů, habilitovaných v letech 1920-27 a 64 externistů.

Vysoká škola obchodní byla členěna na dva ústavy: Ústav soukromé ekonomiky obchodní a průmyslové (v čele se vystřídal František Košťál a Jaroslav Šlemr), Ústav soukromého práva (ředitel Gustav Švamberg). Vyučovaly se předměty jako soukromá ekonomika, účetnictví, korespondence a práce kontrolní, právo obchodní a živnostenské, právo směnečné a šekové, kupecké počty a další.

Od roku 1925 užívali absolventi titulu Ing., od roku 1934 udělovala Vysoká škola obchodní akademický titul doktor obchodních věd RCDr. (rerum commercialium doctor) jako jediná instituce v zemi. Do roku 1939 obdrželo titul doktor obchodních věd 30 kandidátů, pouze mužů.

V červnu 1939 se škola přestěhovala z Horské ulice do nově budovaného areálu ČVUT v Dejvicích. Prostory, které škola využívala od svého založení, tak uvolnila pro německou techniku. Zimní semestr začal v nových prostorách, ale záhy byl ukončen, když 17. listopadu 1939 byly na rozkaz říšského protektora Konstantina von Neuratha uzavřeny a obsazeny české vysoké školy. Po uzavření českých vysokých škol se pedagogové Vysoké školy obchodní zapojovali do osvětové a přednáškové činnosti v rámci Spolku komerčních inženýrů České společnosti soukromo-ekonomické.

Vysoká škola obchodní v období po roce 1945

Po osvobození v roce 1945 začala výuka mimořádným letním semestrem, který trval od června do září a probíhal v budově v Horské ulici. Vysoké škole obchodní připadla po zrušení německé techniky celá budova. V poválečném období vyučovala Vysoká škola obchodní na celkem čtyřech oborech školy: na obchodním, bankovním, průmyslovém a hospodářsko-politickém. Nejvíce studentů měl v tomto období obor hospodářsko-politický. Vysoká škola obchodní navázala na výuku soukromé ekonomiky/podniko-hospodářství/podnikové ekonomiky předválečného období.

V poválečném období došlo k mnoha změnám v hospodářském a společenském životě. Na tyto změny reagovala VŠO plánováním reformy studia, která již nebyla schválena. 25. února 1948 byla budova Vysoké školy obchodní zajištěna příslušníky Lidových milicí a do vedení školy se dostává Vilém Šáda, pověřený ministerstvem školství. Název školy se změnil na

VŠVH (Vysoká škola věd hospodářských) a děkan Gustav Švamberg byl poslán podle směrnice o očištění akci prováděné akčními výbory Národní fronty na dovolenou. VŠVH vyučovala do školního roku 1951/52, poslední druhé státní zkoušky se konaly 10. července a poslední promoce doktorů obchodních věd 30. července. Škola byla zrušena zákonem již ve školním roce 1949/50, dobíhající studium bylo reformováno tak, aby profil absolventa odpovídal změnám v požadavcích na absolventy. (Szobi, 2015, s.46)

Vysoká škola obchodní byla klíčovou institucí pro výuku ekonomických předmětů od počátku 20. století. I přes veškeré snahy se přizpůsobit nově vzniklým podmínkám po druhé světové válce byla nejprve škola přejmenována a později zrušena. Vedení KSČ rozhodlo, že od roku 1948/49 se nově budou ekonomické předměty vyučovat na zcela nové instituci Vysoké škole politických a hospodářských věd (od roku 1953 VŠE).

Závěrem lze říci, že založení samostatné české vysokoškolské instituce zabývající se obchodní a ekonomickou problematikou již v roce 1919 je důkazem toho, že ekonomická věda již tehdy hrála významnou úlohu ve společnosti a při formování samostatného státu. Také si musíme připomenout, jakým způsobem se s ní nakládalo po druhé světové válce a zejména v období 1948–1989. V dnešní době je naší povinností navazovat na dlouhou tradici výuky ekonomických předmětů a výuku samotnou směřovat k potřebám dnešní doby a dnešních studentů.

Seznam literatury

FUKSA, Josef. *Vysoká škola obchodní: Úvahy o vyhlídkách, povaze a způsobu vysokoškolského studia a zkoušek z věd obchodních a odborů příbuzných u nás i v cizině*. Praha-Vinohrady: nákl. vlastním: Akademické knihkupectví, 1920-21.

KRAMEŠ, J. Prvních sto třicet let vysokoškolské výuky ekonomie v českých zemích. In *Politická ekonomie*, 2002, roč. 50, č. 1.

LOMIČ, V.; HORSKÁ, P.; JÍLEK, F. *Dějiny Českého vysokého učení technického v Praze*. 2. sv. Praha, 1973.

Sborník prací jazykových kateder VŠE. Sv. 2 / Red. Josef Dubský- 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1969.

Sborník prací jazykových kateder VŠE. Sv. 3 / Red. Josef Dubský- 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1971.

SKŘIVAN, Aleš; TÓTH, Andrej. *Dějiny VŠE v Praze I., Cesta ke vzniku VŠE v Praze: historie vyššího ekonomického školství v českých zemích v situačním kontextu ve vybraných oblastech střední Evropy*. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2014–240 s.

STELLNER, František; SOBĚHART, Radek; SZOBI, Pavel; VOCHOZKA, Marek; VOKOUN, Marek. *Vývoj českého vysokého ekonomického školství v letech 1945–1953*. Praha: Setoutbooks.cz, 2015.

SZOBI, Pavel a kol. *Ekonomické, politické a sociální okolnosti založení VŠE v Praze*. Praha: Setoutbooks.cz, 2015.

ŠVAMBERG, Gustav. *Vysoká škola obchodní a její problémy v prvním desetiletí*. Praha: Vysoká škola obchodní, 1930.

URBÁŠEK, Pavel – PULEC, Jiří. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945-1969*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012.

VELFLÍK, A. *Dějiny technického učení v Praze*. 3. sv. Praha, 1906-1925.

ZÁVODSKÝ, P. Přehled vývoje vysokého ekonomického školství na našem území. In Acta Oeconomica Pragensia. Vědecký sborník Vysoké školy ekonomické v Praze, 1999, 5, 80 let vysokého ekonomického školství na území České republiky, s. 22-86.

Údaje o autorce

Mgr. Miroslava Nováková, Ph.D. vystudovala Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze a doktorský studijní program zaměřený na didaktiku ekonomických předmětů na VŠE v Praze. Vyučovala na Katedře anglického jazyka VŠE a na Katedře cizích jazyků VŠO. Zabývá se výukou obchodní a profesní angličtiny.

Zážitkový turismus

Adventure tourism

Rostislav Tomeš

Abstrakt: Zážitkový turismus vznikl jako marketingový nástroj. Nové formy prezentace, kdy jsou pro návštěvníky připraveny zážitky, a díky interaktivnosti i mnohem zajímavější informace k posouzení než jen pasivní dívání se a případně poslech průvodce, se staly natolik populární, že vznikl samostatný obor, zážitkový cestovní ruch. Zážitkový turismus představuje v českých podmínkách nový trend cestovního ruchu. V příspěvku bude uvedeno srovnání tří dotazníkových šetření provedených na Vysoké škole obchodní v Praze, o.p.s. se zaměřením na Zážitkový turismus

Klíčová slova: Turismus, zážitkový turismus, datová analýza, preference.

Abstract: Originally, adventure tourism was created as a marketing tool. A new products is prepared for visitors – experiences is much more interesting than passive watching or guide listening. These new forms of presentation have become popular and a new separate branch or adventure tourism was created. Adventure tourism is in Czech conditions a new trend in tourism.

Key words: Tourism, adventure tourism, data analysis, preferences.

Úvod

Produkt turismu je nehmotný. Hmotná jsou jen zařízení spojená s poskytováním služeb spojených s turismem, ubytovací zařízení nebo dopravní prostředky. Po skončení zájezdu nebo pobytu zůstávají jen vzpomínky, zážitky. Zážitky podpořené pořízenými fotografiemi nebo videozáznamy. Vše negativní je ve vzpomínkách postupně upozaděno, vše kladné ve vzpomínkách zůstává. Jak zážitky z cestování upřednostnit? Zážitek akcentovat jako cíl turismu. V příspěvku bude uvedeno srovnání tří dotazníkových šetření provedených na Vysoké škole obchodní v Praze, o.p.s. se zaměřením na Zážitkový turismus.

Zážitkový turismus vznikl jako marketingový nástroj. Nové formy prezentace, kdy jsou pro návštěvníky připraveny zážitky, a díky interaktivnosti i mnohem zajímavější vjemy než jen pasivní dívání se a případně poslech průvodce, se staly natolik populární, že vznikl samostatný obor, zážitkový turismus. Zážitkový turismus představuje v českých podmínkách nový trend cestovního ruchu.

Zážitkový turismus

Zážitkový turismus (dále jen ZT) je jednoznačně osobním, subjektivním zážitkem: je nereálné si myslet, že se podaří vytvořit produkt, který u každého turisty vyvolá požadovaný zážitek. Je však možné vytvořit základní předběžné podmínky pro rozvoj ZT. ZT je multisenzorický, pozitivní a zevrubný (obsáhlý) emotivní zážitek, který může v příjemci zážitku vyvolat osobní pocit proměny. [2]

ZT je nová forma cestovního ruchu, „jejíž účastníci jsou motivováni vyhledáváním zážitků odlišných od všedního života, vzrušení. Má dva krajní přístupy - vyhledávání a prožívání

sociálních kontaktů a kontaktů s přírodou a kulturním prostředím destinace (genius loci) nebo vyhledávání zážitků v rámci atrakcí.“ (4)

Na které elementy turistického produktu se zaměřit aby byl cílený zážitek úspěšný? Každý turista má jistě jiný práh nebezpečí, jiné vnímání zážitku, který mu má produkt přinést. Co dnes nabízí specializované cestovní kanceláře nebo zážitkové agentury?

Zážitkový cestovní ruch jako nová forma cestovního ruchu

Pobyt na zámku, wellnes pobyt, motýlí louka, safari, koupele v čokoládě, pivní lázně, tandemový seskok padákem, bungee jumping, exkurze v pivovaru nebo výrobně doutníků. Takové a jiné názvy produktů cestovních kanceláří nebo zážitkových agentur bychom dříve v nabídkách nenašli. Nové a rychle se rozvíjející odvětví turistického ruchu láká nové subjekty cestovního ruchu i turisty.

Druhy zážitkového turismu

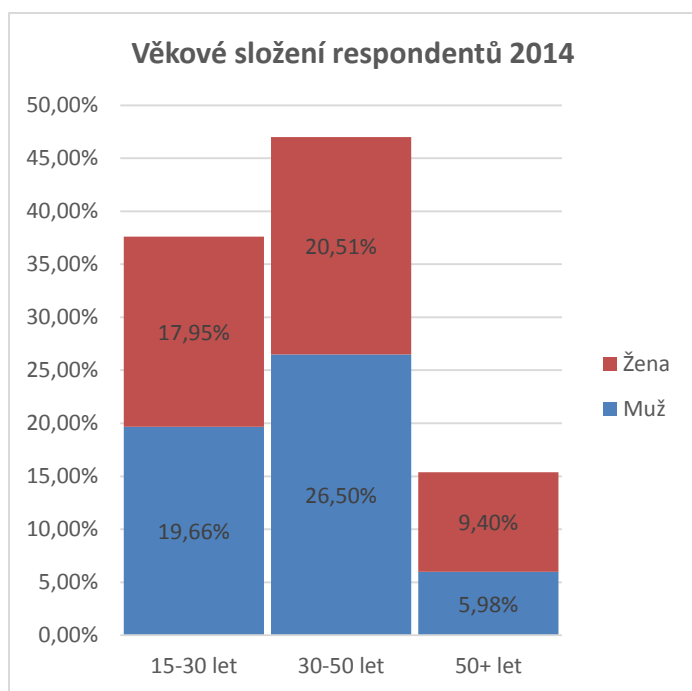
Gurmánský ZT – zážitkem je pro účastníky požitky z konzumace a z poznávání cizí kultury stolování. Rybářské lodní výlety, návštěvy restaurací či výroben potravin jsou produkty gurmánského ZT [3]. **Adrenalinový ZT** – zážitkové aktivity spojené se vzrušením a nebezpečím. Turisté otestují svoje schopnosti, často musejí překonávat strach. Mezi adrenalinový ZT patří např. tandemové seskoky padákem, bungee jumping, paintball a další. **Gamblerský ZT** – návštěvy nebo organizované zájezdy do amerického Las Vegas nebo evropského Monte Carla, můžeme zařadit mezi gamblerský ZT. Zážitkem je riskování ale i očekávání velkého zisku. **Meditační ZT** – typické destinace tohoto druhu ZT jsou Tibet, Bhútán nebo Thajsko. Účastníci zkoušejí meditační techniky v odlehlých a klidných lokalitách. **Sportovní ZT** – má dvě formy. První je aktivní cestování za sportovním zážitkem, typická je pro tento druh ZT tzv. maratónská turistika. Druhá je navštěvování masových sportovních akcí jako jsou olympijské hry, mistrovství světa, apod. **Drogový ZT** – zejména do zemí Latinské Ameriky nebo Indie cestují turisté, kteří experimentují s lehkými drogami. V těchto zemích očekávají lehčí získání drog. Často bývá tento druh ZT spojován s meditačním ZT. **Virtuální ZT** – ne příliš typický druh ZT. Cestování ve virtuálním prostoru, v prostředí virtuální reality, nebývá organizováno zážitkovými agenturami, ale je osobním zážitkem každého uživatele virtuální reality. **Sexuální ZT** – vyhledávání zemí, kde jsou dostupné, společensky přijatelné a za výrazně nižší cenu dostupné sexuální zážitky. Cílové země jsou pro tento druh ZT Thajsko, Filipíny nebo Keňa. [3] Podle Páskové (4) se některé formy ZT (např. gamblerský, drogový, sexuální) částečně prolínají s pseudo-cestovním ruchem, tj. turismem, jehož motivace souvisí se sociálně patologickými jevy.

Metody a výzkumný vzorek

Dotazníky byly zpracovávány pro bakalářské práce na Vysoké škole obchodní v Praze, o.p.s. v akademickém roce 2014/2015, 2016/2017 a 2018/2019. Data od respondentů jsme získali osobním sběrem dat z vyplněného tištěného dotazníku a přes dotazníky na internetu. Data byla dále zpracována v Microsoft Excelu.

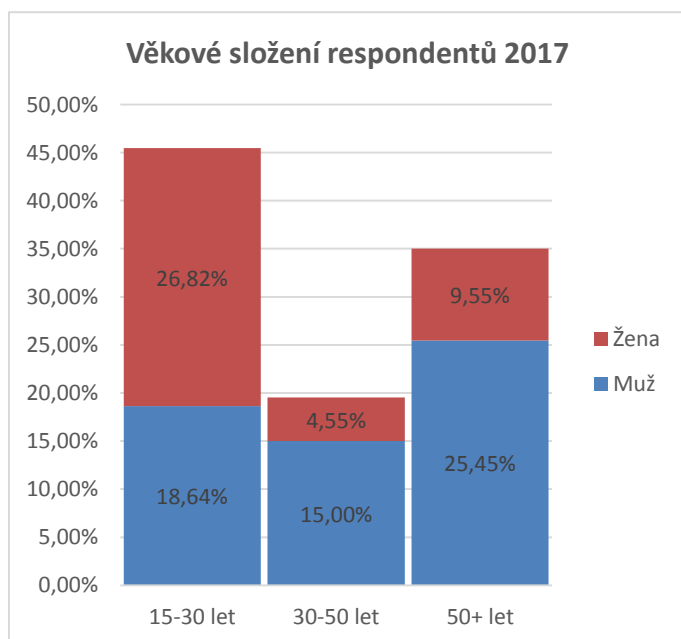
Většina otázek dotazníku byla zaměřena na získání názoru respondentů na typ dovolené, který upřednostňují, a na povědomí respondentů o zážitkové turistice resp. adrenalinových sportech.

V roce 2014 bylo celkově 118 respondentů, 52,5 % žen a 47,5 % mužů. Věkové složení respondentů v roce 2014 znázorňuje Obrázek 1. V našem příspěvku se budeme věnovat hlavně těm otázkám, které byly zaměřeny na sportovní ZT.

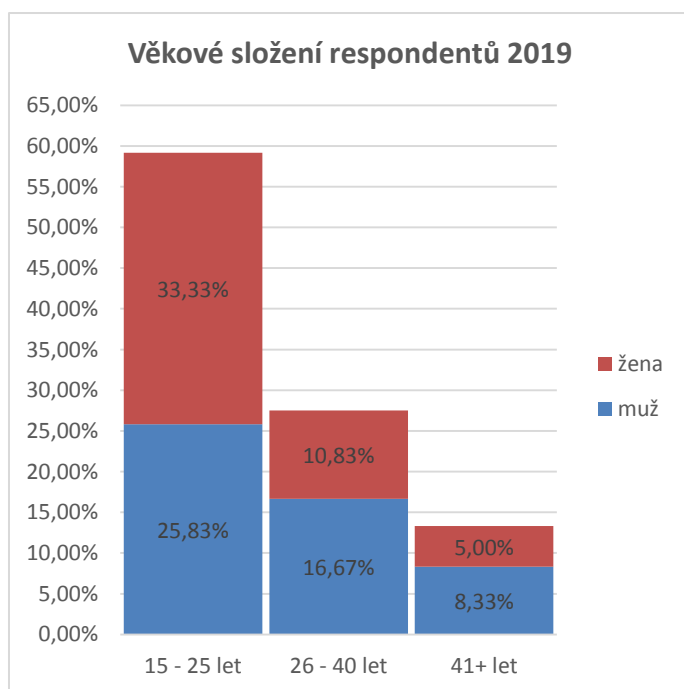
Obrázek 2

V roce 2017 bylo celkově 220 respondentů, 40,9 % žen a 59,1 % mužů. Věkové složení respondentů v roce 2017 znázorňuje Obrázek 2.

Obrázek 3

V roce 2019 bylo celkově 120 respondentů, 49,2 % žen a 50,8 % mužů. Věkové složení respondentů v roce 2019 znázorňuje Obrázek 3.

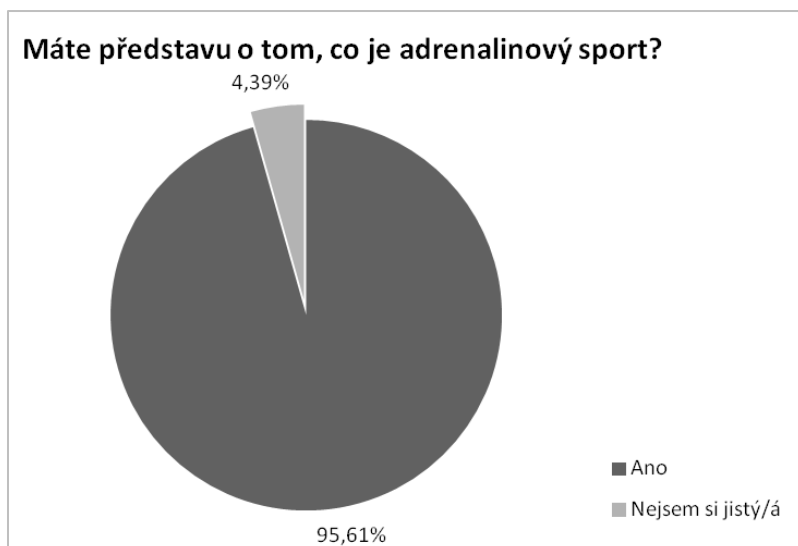
Obrázek 4

Prezentace výsledků

První otázkou zaměřenou na zjištění názoru respondentů na typ dovolené, který upřednostňují, byla v dotazníku 2014 otázka „*Jakému způsobu trávení dovolené byste dal/a přednost?*“. Více než 60 % respondentů odpovědělo buď *Sportovní aktivita*, *Zážitky* nebo *Vzdělání*, to jasně vypovídá o změně názoru trávení dovolené oproti zavedenému názoru, že na dovolené má člověk jen odpočívat a relaxovat.

	četnosti	%četn.	k četn.
Relaxace	26	22,0%	22,0%
Kultura	18	15,3%	37,3%
Sportovní aktivita	32	27,1%	64,4%
Zážitky	15	12,7%	77,1%
Vzdělání	16	13,6%	90,7%
Kombinace uvedených	11	9,3%	100,0%

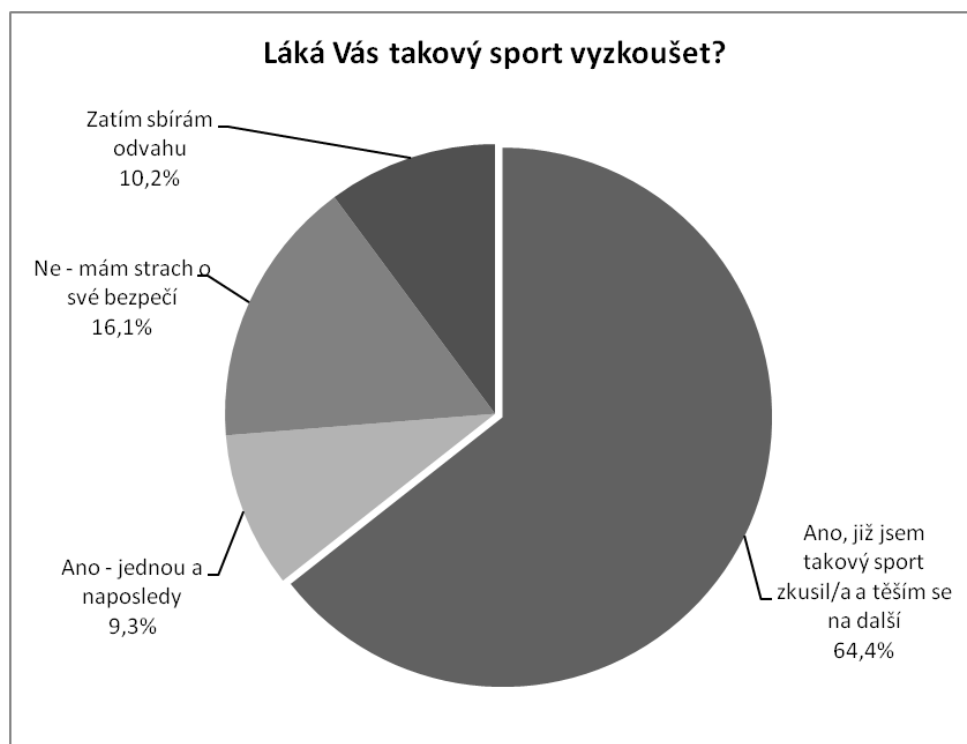
Tabulka 1 (2014): Otázka „*Jakému způsobu trávení dovolené byste dal/a přednost?*“.

Graf 1

Další otázkou zaměřenou na zjištění názoru respondentů na typ dovolené byla v dotazníku 2014 otázka č. 3 „Máte představu o tom, co je adrenalinový sport?“. Většina respondentů odpověděla *Ano*, lidé dnes již pojem adrenalinový sport znají a to napříč věkovými skupinami. Výsledky znázorňuje Graf 1. Většina respondentů zná tuto formu cestovního.

Odpovědi respondentů na další otázku týkající se adrenalinového sportu byla otázka č. 4 „Láká Vás takový sport vyzkoušet?“. Výsledky byly překvapující, více než 60 % respondentů zvolila odpověď „Ano, již jsem takový sport zkusil/a a těším se na další“. Proto jsme se rozhodli ověřit vztah mezi věkovou kategorií respondentů a odpovědí na tuto otázku. Ověřovali jsme hypotézu H_{10} : odpověď respondenta, že adrenalinový sport již vyzkoušel, závisí na jeho věkové kategorii. Použili jsme test nezávislosti v kontingenční tabulce.

Graf 2

Otázka č.4: Láká Vás takový sport vyzkoušet?

odpověď

- a** Ano, již jsem takový sport zkusil a těším se na další
b Ano – jednou a naposledy
c Ne – mám strach o své bezpečí
d Zatím sbírám odvahu

Tabulka 2: odpovědi na otázku č. 4

věk/odpověď	a	b	c	d	celkem
15-30 let	37	5	2	0	44
30-50 let	30	6	11	8	55
50+ let	8	0	6	4	18
celkem	75	11	19	12	117

Tabulka 3: kontingenční tabulka pozorovaných četností

věk/odpověď	a	b	c	d
15-30 let	28,21	4,14	7,15	4,51
30-50 let	35,26	5,17	8,93	5,64
50+ let	11,54	1,69	2,92	1,85

Tabulka 4: teoretické četnosti

věk/odpověď	a	b	c	d	celkem
15-30 let	37	5	2	0	44
30+ let	38	6	17	12	73
celkem	75	11	19	12	117

Tabulka 5: pozorované četnosti po sloučení kategorií 30-50 let a 50+ let

Pearsonova statistika chí-kvadrát vychází pro Tabulku 5 $G = 17,8553$ a signifikace chí-kvadrát testu $p = 0,000471$. Výsledek, tedy dosažená hladina, byla porovnána s hodnotou 0,05. Je-li dosažená hladina statistické významnosti menší než 0,05 je možné nulovou hypotézu H_{10} zamítnout, v opačném případě nulovou hypotézu zamítnout nelze. V případě odpovědí na otázku č.4 můžeme učinit závěr, že odpověď respondenta, zda adrenalinový sport již vyzkoušel, nezávisí na jeho věkové kategorii.

Dále jsme ověřovali vztah mezi věkovou kategorií respondentů a odpovědí na otázku č. 11 „*Jakého z uvedených zážitků byste se zúčastnil/a*“. Ověřovali jsme hypotézu H_{20} : odpověď

respondenta na to kterého z uvedených zážitků by se zúčastnil závisí na jeho věkové kategorii. Použili jsme test nezávislosti v kontingenční tabulce.

Otázka č.11: Jakého z uvedených zážitků byste se zúčastnil/a?

odpověď	
a	Lanové centrum
b	Paintball
c	Tandemový seskok padákem
d	Bungee jumping
e	Krmení tygrů
f	Raději žádného

Tabulka 6: odpovědi na otázku č. 11

Pearsonova statistika chí-kvadrát testu vyšla $G = 49,8459$ a signifikace chí-kvadrát testu $p = 0,000000285$. Výsledek, tedy dosažená hladina, byla porovnána s hodnotou 0,05. Nulovou hypotézu H_0 zamítáme, odpověď respondenta, jakého adrenalinového zážitku by se zúčastnil, závisí na jeho věkové kategorii.

Z průzkumů v akademických rocích 2016/2017 a 2018/2019 jsme pro tento příspěvek vybrali otázku podobnou otázce 11 z akademického roku 2014/2015 a v následujících tabulkách porovnáváme odpovědi respondentů ve dvou různých výzkumech.

	četnosti	% četn.	k četn.
Poznávání nových věcí a míst	96	43,6%	43,6%
Adrenalinový zážitek	49	22,3%	65,9%
Odpočinek u pláže	12	5,5%	71,4%
Procházky v přírodě	26	11,8%	83,2%
Netradiční výlet do zahraničí	37	16,8%	100,0%

Tabulka 7 (2017): otázka „Co vám nejvíce připomíná pojem zážitková turistika“?

	četnosti	% četn.	k četn.
Poznávání nových věcí a míst	24	20,2%	20,2%
Adrenalinový zážitek	28	23,5%	43,7%
Odpočinek u pláže	1	0,8%	44,5%
Procházky v přírodě	63	52,9%	97,5%
Netradiční výlet do zahraničí	3	2,5%	100,0%

Tabulka 8 (2019): otázka „Co z níže uvedených slovních spojení Vám nejvíce připomíná pojem „zážitková turistika““?

Zde již výsledky tak jednoznačné nejsou. Stejně jako v předešlém výzkumu jsme ověřovali vztah mezi věkovou kategorií respondentů a odpovědí na otázku „Co vám nejvíce připomíná pojem zážitková turistika“. Ověřovali jsme hypotézu H_{30} : odpověď respondenta na to, co mu nejvíce připomíná pojem zážitková turistika závisí na jeho věkové kategorii. Stejně jako v roce 2014 jsme hypotézu H_{30} zamítli, odpověď respondenta, co mu nejvíce připomíná pojem zážitková turistika nezávisí na jeho věkové kategorii.

Závěr

Výzkum prokázal, že zážitkový turismus je již dnes pevně zastoupen v povědomí občanů České republiky. Většina respondentů zná tuto formu cestovního ruchu a chce ji opakovaně vyhledávat. Shrnutí výzkumných vzorků tří dotazníkových šetření je uvedeno v příspěvku. Ověření hypotéz v tomto příspěvku prokázalo, že zážitkový turismus již dnes není záležitostí jen mladší generace.

Zdroje

- (1) ATTIL, P., NEJDLE K. *Turismus I*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola hotelová v Praze 8, 2004. ISBN 80-865-7837-2.
- (2) HESKOVÁ, M. *Cestovní ruch*. Praha: Fortuna, 2006. ISBN 80-1308-06.
- (3) HESKOVÁ, M. *Základní problémy cestovního ruchu*. Praha: VŠE 1999. ISBN, 80-7079-047-4.
- (4) PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2002. ISBN: 978-80-7201-880-2.
- (5) TOMEŠ, R. *Zážitková turistika*. Prešov: Bookman, s.r.o. 2015. Turizmus ako výnimočná multidisciplinárna sféra, zborník vedeckých príspevkov. ISBN 978-80-8165-101-4.

[1] SKALICKÁ, J. Zážitková turistika zaměstnává všech pět smyslů. [online] 17. 2. 2007 [cit. 2015-3-25]. Skalická, J. Dostupné z WWW:
http://www.cestovni-ruch.cz/results/zobraz_prispevek.php?id_prispevek=5658.

[2] www.mmr.cz [online]. 2008 [cit. 2015-3-25]. Kolektiv autorů. Destinační management a vytváření produktů v cestovním ruchu: Zážitkový cestovní ruch. Dostupné z WWW:
http://www.mmr.cz/getmedia/f00fb5f5-0898-44fc-b88e-3c58d682908b/GetFile_3.pdf?ext=.pdf

[3] www.mmr.cz [online]. 2011 [cit. 2015-3-25]. Gurmánská turistika. Dostupné z WWW:
<http://www.mmr.cz/getmedia/d19bf6a3-41b5-4cf3-9f24-4276e8aa1e60/GetFile6>

Kontakt

Ing. Rostislav Tomeš
Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s.
Katedra informačních technologií a analytických metod
Spálená 14, Praha 1, Česká republika
Rostislav.Tomes@vso-praha.eu

Importance of Intercultural Language Competence in Hospitality Industry

Význam interkulturních jazykových kompetencí pracovníků v cestovním ruchu

Zuzana Misková

Abstract

The paper studies the impact of intercultural language competence of workers in hospitality on the quality of services offered and thus on the success of the business. It explains the difference between language knowledge and language competence. Specifics of teaching professional language for tourism are described. Attention should be paid to some problems given by the difference between Czech and English already during language courses for Czech students. A lack of language competence or its intercultural dimension may lead to confusing, misunderstanding and low satisfaction of customers. Front-line workers at all levels of the organizational structure may spoil the effort of other members of a delivery chain if they are not able to use a foreign language properly. Nevertheless, little or no attention is often paid to language competence of workers when the quality of the service is being assessed. Intercultural language competence should be emphasized already in language courses for hospitality students particularly in “task-oriented” cultures where a more direct communication style prevails.

Key Words: Language knowledge, language competence, communication style, task-oriented culture, person-oriented culture, service quality, guest satisfaction

Abstrakt

Článek se zabývá dopadem interkulturních jazykových kompetencí pracovníků v cestovním ruchu na kvalitu služeb a tím i úspěšnost podnikání. V článku je vysvětlen rozdíl mezi jazykovými znalostmi a jazykovými kompetencemi. Jsou popsána specifika výuky odborného jazyka pro cestovní ruch a nastíněny některé problémy dané rozdílností češtiny a angličtiny, kterým je nutné věnovat při výuce českých studentů zvýšenou pozornost. Nedostatek jazykových kompetencí může vést k nedorozumění a nízké spokojenosti zákazníků. Jednotliví pracovníci, kteří přicházejí do styku se zákazníkem, mohou zmařit úsilí ostatních pracovníků v řetězci, pokud nejsou schopni správně komunikovat cizím jazykem. Nicméně je při hodnocení úrovně poskytovaných služeb posuzován vliv jazykových kompetencí pracovníků jen velmi zřídka, a to i přes to, že spokojenost zákazníka je přímo závislá na úrovni poskytovaných služeb. Důraz na interkulturní jazykové kompetence by měl být kladen již při jazykové přípravě budoucích pracovníků v cestovním ruchu, a to zejména v kulturách zaměřených na úkoly, kde převládá přímý komunikační styl.

Klíčová slova: interkulturní kompetence, jazykové znalosti, jazykové dovednosti, přístup orientovaný na úkoly, přístup orientovaný na člověka, kvalita služeb, spokojenost zákazníka

Introduction

The tourism industry belongs to the fastest growing industries in most countries. Even in the times of economic crises it usually grows, especially food and beverage services. It is also one of the major job-generating industries with a high percentage of human labour. For example, in the Czech Republic tourist services are provided to about 9,5 foreign tourists and about 230

thousand people are employed in the tourism industry. A huge and hardly countable number of potential visitors read promotional texts for tourists provided by destination management agencies and travel agencies to help them decide which destination to choose. When travelling or preparing for travel or negotiating with business partners in the tourism industry, most people use English to make themselves understood. English has become the world's number one language in tourism, or *lingua franca*, spoken by over 1.1 billion people worldwide. This situation sets a very important task for educational institutions in charge of preparing future professionals for their careers in the hospitality industry.

In the tourism industry as well as in other industries the importance of quality management is stressed. Quality management and all similar strategies require the highest quality possible at all stages of production or service provision. To take a simple example, a chef can prepare a delicious salad only if the employer in charge of purchasing buys fresh ingredients. However, to turn the effort of these two employees into a success and profit of the restaurant, the waiters must have enough language and communication skills to present the salad to a guest in such a way that the guest decides to order it even though at the beginning he didn't intend to do so. In case that the waiter lacks foreign language competence, which means his knowledge of English is enough only to inform the guest about the possibility of having a salad, but it is not enough to persuade the guest to order it, all the effort of the previous members of the chain (a purchaser, chef) and the costs of producing the salad are wasted. The same applies to any activity and service provided in tourism. And yet, the importance of language competence of employees at all levels is often underestimated, or even neglected. In the past teaching languages, e.g. in the Czech Republic, was oriented mainly at the knowledge and language competence as we understand it nowadays often used to be neglected. The process of changing this approach is very slow. To a certain extent, this results from a lack of communication between language teachers and people working in the industry. However, particularly when teaching a professional language, cooperation between these two parties is crucial. If teachers are not familiar with the industry for which they prepare the future workers, they usually stress the knowledge of grammar, then some terminology but functional language showing real language competence and respecting intercultural differences often plays only a minor role. In the daily routine at work, as showed above, negotiation skills of contact persons at all organizational levels are crucial for business success. Using the example of Czech students, this paper studies the needs of future workers in the industry from the view of language and communication skills and the impact of intercultural language competence on the quality of a service provided. Whereas native English speakers need to acquire communication and particularly negotiation skills only, for non-native speakers it means to master the language first, become language competent and acquire negotiation skills including all intercultural competences. This is a big challenge for educational institutions as this requires finding a balance between teaching "language knowledge" and "language competences".

Language knowledge

The basic issue of teaching business English for special purposes (ESP), called technical English by some authors, is grammar and terminology. Tourism is changing very fast; these changes go hand in hand with changes in our lifestyle and the industry must anticipate these changes very quickly. New equipment in hospitality facilities, new technologies used in distribution systems, new methods in soft activities of hospitality service providers all lead to fast changes and development in terminology, which needs to be acquired by the professionals to make international cooperation easier. In contrast to other industries, contact persons (or front-line persons) on all organizational levels representing the service providers

often play the most decisive role in satisfying the clients. Apart from speaking English fluently, they must be able to switch from professional terminology to more general English (or even basic English) used by the non-native English-speaking general public (e.g. a bus versus a coach, etc.). The use of a wrong word or grammar structure may be misleading, or it may even cause accidents. Teaching tourism terminology is therefore very challenging and without the teacher's readiness to study simultaneously the on-going development in all fields of the tourism industry, the goal can't be met.

Terminology

The challenge for language teachers teaching terminology of tourism results from the following features (Sanning, 2010, see also Miskova, 2000):

- 1) A lot of people travel, and they make themselves understood quite easily. Therefore, they are convinced they don't need any terminology. The teacher must persuade them, that the opposite is true.
- 2) one item is known from general English, however, it is used differently in professional language (bus, coach)
- 3) the usage of a term was shifted ("apartment" not used in traditional hotel accommodation anymore, but typically used for self-catering stays)
- 4) one word has different meanings in different fields (to upgrade a passenger – to upgrade a facility)
- 5) the meaning of words is felt synonymous to non-native speakers (brochure – catalogue not used in tourism, food and beverage service – catering service, to leave the room – to vacate the room)
- 6) there is an interference of native language caused by expressions called "bad friends" – a catalogue used by travel agencies in the Czech Republic, but a brochure used in English, whereas the word catalogue is used in English for promoting or presenting products)
- 7) a term doesn't have equivalents of a similar length in Czech (dvoulůžkový pokoj – double-bedded room/twin-bedded room).
- 8) a term is not used in one language because of different connotation (special offer – e.g. zlevněné zájezdy in Czech (not as a student might expect "discounted"))
- 9) English absorbs expressions from another language which the student doesn't know (siesta)
- 10) a new expression is so fresh, that it has not found its place in dictionaries yet (hold luggage)
- 11) a term is used metaphorically (carving paradise)
- 12) phrasal compounds (go-as-you like ticket)

"When foreign language speakers use a foreign language, they have to process conceptual models that might be different from their own language. Thus, even in this case they are constantly dealing with more than one single conceptual knowledge" (Chung, 2012, p.129). The ability of students to understand especially expressions characterized under 7), 9) and 10) often depends of their general background cultural knowledge. The role of a teacher here is to

show, how to understand expressions, which are often formed “ad hoc”. There is always a way, how to find its meaning, may it reflect local geography, culture, traditions etc. Students must understand that tourism is an interdisciplinary field where knowledge and experience from other areas of life must be applied.

Grammar

Grammar of each language is very important. However, learning the grammar – the structure of a language - is not enough for quality service. A hospitality service provider should master the grammar to feel more relaxed. This feeling is essential for providing high quality service as people working in the hospitality industry face new situations every time, meeting different people who turn each situation, even a daily one, into an individual case. Moreover, they often deal with stressed customers or under time pressure.

Some difficult grammar topics to Czech students of today are the following:

- 1) Passive voice which is very common especially in formal and written English, which is very often the case in tourism. Some of commonly used passive structures sound very strange to Czech students (e.g. Guests are asked to vacate the room before 10.a.m).
- 2) Modal verbs and their adequate use. As little attention is paid to translation from English into Czech and only understanding the “overall” meaning of the text is usually enough in general English courses, students often do not distinguish modal verbs properly. However, the difference between “You shouldn’t go there” and “you mustn’t go there” might be highly important when instructions in tourism are given, since using modal verbs correctly may avoid dangerous or risky situations.
- 3) Conditionals. Students must master the use of conditionals, as, again, the sentence “You would pay less, if you paid in cash” describes a different situation than “You would have paid less, if you had paid in cash”.
- 4) Tenses, of course.

Even a profound knowledge may not be enough, if it is not used adequately. Particularly in person-oriented cultures politeness is highly valued. Communication with clients has the same features as business English in general and so it is usually formal. Therefore, students must be aware of the following differences (for example):

- 1) Instead of asking “do you want” it is necessary to use “would you like”.
- 2) May I have your passport, please? is a polite form which is not a mere translation of the structure used in Czech in the same situation.
- 3) Indirect questions with a regular word order are used to ask questions in a more polite way.
- 4) Using the phrase “I am afraid” to announce some bad news. (I am afraid, you will have to pay a cancellation fee.)
- 5) Different structures used, e.g. recommending a holiday package have different level of emotional strength and creditability.

Written materials

Employees in the tourism industry must be able to formulate the information. Very often they have to prepare instructions in writing, again using a formal language. A written message plays a key role in promotional materials. People working in destination management should be aware of some specifics, which should be taken into consideration, when translating e.g. a brochure and they should insist, that translators must consider these specifics too. According to He Sanning (2010) translation of tourist texts is a kind of publicity activity. The translated material should have the same effect on the foreign reader, as it has on a native speaker. It must not only transmit the information about the facility or destination, but it should make the reader decide for the destination. It can be said that a good, persuasive language of a brochure can turn an unknown place into the reader's holiday destination, or a well written menu, as well as a well offered meal by a language competent waiter, may change an unknown dish into a gourmet experience.

Intercultural language competence

Language competence should be understood as an ability to use the knowledge of a language in the most appropriate way (Zelenkova, 2009). That requires not only excellent knowledge of the language structure, but also the situations in which a particular structure is used and the way how it is perceived by a listener. Understanding the concept of language competence in this broader sense facilitates understanding of the above-raised thesis that front-line staff in the tourism industry lacking enough language competence can spoil the effort of all other stakeholders in the delivery chain. Customer service is intangible, personal and thus difficult to pre-organize or control; service providers are steadily in the interaction with the customers, who differ a lot, have different experience, needs, wishes, mood, behaviour and verbal skills. Nevertheless, all customers need to feel understood, welcomed, respected, comfortable and important and only then they are satisfied. A satisfied customer is a best reward for every hospitality business and a criterion for assessment of service quality.

Tourists come from all parts of the world. That means that services of the tourism industry are mostly negotiated and provided in an intercultural environment and so intercultural language competence is crucial and must be considered when assessing the quality of the service. An assumption that if people speak the same language, in this case English, they think in the same way and share the same values and approach to life is false. A lack of awareness of cross-cultural dimension of each communication, or its ignorance leads to confusion, disappointment or even misunderstanding. From a philosophical point of view a language itself is like a top of a glacier as it represents a verbal expression of one's attitudes, experience, thoughts, values, etc. which means factors, that are hidden, however, they play a key role in the way how a customer assesses the performance of a service provider. Hence the key to a successful communication is the ability to find out quickly where English speaking customers actually comes from, which type of communication style and body language they are used to in their native language as they might tend to assess the performance of a service provider through this perspective. This would help to choose a language structure and phrases which will make the customer feel comfortable and satisfied. Studies concerned with intercultural dimensions of business (Hofstede and others) distinguish between two main cultures: "task-oriented" (e.g. Czech Republic and other Slavonic countries) and those "person-oriented" (Great Britain, USA, other English speaking countries and so called Western cultures in general). People coming from "task-oriented" cultures focus on the information itself and often pay little attention to the way how they forward the information, they tend to use a so-called direct communication style. Even though they give a comprehensive information, their performance often sounds undiplomatic, unhelpful,

unsympathetic. On the contrary, the way how the information is given plays a very important role in making customers from “person-oriented” cultures satisfied.

It is known that politeness plays a key role in global communication in business and as such can be considered a part of basic negotiation skills. It is expressed by words and grammar structures, but again, it is presented and understood differently in different cultures. What is still acceptable in one culture may be considered impolite, ignorant or rude in other culture. If a customer feels that e.g. a waiter is not polite enough to him, he will not be satisfied. However, there are deep differences in perception of politeness even within one and the same culture.

However, are all workers in the hospitality industry prepared for this situation? Do they know how to persuade? How to make people buy the product, how to upsell? How to sound more helpful, friendly and persuasive? How to disagree without being disagreeable? How to warn urgently but not to terrify? How to say, it was the customer’s fault and still respect the golden rule that the customer is always right? What are the phrases that make a stressed client calm down?

These are the skills that must be trained. But again, it is the language that the customer hears and assesses, since if a customer doesn’t understand or doesn’t like the language performance of the provider, he is not satisfied. Moreover, an unsatisfied client will never recommend the service or provider further.

As it was shown, language and intercultural competence cannot be separated. It tells the speaker how to use language structures properly for each individual situation, it includes the awareness of cultural differences. If an Englishman says, that he was a bit disappointed with the service, is he really annoyed? Or, as e.g. a Czech person would expect that it was not perfect, but he did not mind that much? Of course, the response of a front-line worker would be in each case different. In other words, “reading between lines” is another very important skill for a contact person, which is acquired together with intercultural language competences.

Since quality customer service is defined as “the ability to consistently meet external and internal customer needs, wants and expectations involving procedural and personal encounters” (Martin, 2003, p. 29), intercultural language competence should always be considered when assessing the service quality. Nevertheless, it can often be witnessed that in the assessment of service quality, a criterion “foreign language competence” is omitted, even though in extreme cases its failure might lead to a difference between the actual service that is delivered and the messages that are put out to customers about what to expect. Without no doubts if this difference is too big, the customer can never feel satisfied. Provided that the level of customer’s satisfaction is a measure of service quality, then the objectives of a hospitality business cannot probably be met.

The same can be said about the situation when front-line staff are not able to communicate their customer-friendly approach due to the lack of intercultural language competence. This is a typical problem for workers from “task-oriented” cultures, where service providers sometimes cannot understand, why foreign customers feel unsatisfied even though they were given correct and comprehensive information.

Conclusion

Lack of language competence of employees in any field of the tourism industry may have serious impact on the business, as it might discourage potential clients to use the service or discourage the actual clients from recommending the service and provider further. Managers

in the hospitality industry should take into account a role of language competence of their front-line staff when assessing the quality of the service provided. To be able to do so, they should create more pressure on language teachers to stress language competence in teaching business-oriented students, and in particular hospitality students, where personal feelings of a customer are crucial for the customer's satisfaction and thus success of the whole business. This is important mainly in cultures that are "task-oriented" using a direct communication style. The performance of front-line staff coming from these cultures is often assessed by customers from "person-oriented" cultures as not enough customer-friendly. This is often misinterpreted as a lack of respect or interest in the customer. However, it is often a lack of intercultural language competence that should rather be blamed. In the hospitality industry relying on language knowledge only and neglecting intercultural language competence is like having a driving licence but driving abroad with no respect to different rules valid in the country visited.

References

- CHUNG, S-F: Mandarin translation of English economic metaphors: A cross-linguistic study of conceptually related economic terms. In Herrera-Soler: *Metaphor and Mills: Figurative Language in Business and Economics*. Michael de Gruyter (eds), 2012.
- MARTIN, W. *Providing Quality Service: What every hospitality service provider should know*. 2003, Prentice Hall
- MISKOVA, Z.: Some specifics of Teaching Professional English in Tourism. In *Acta linguistica 7- Language for Specific Purposes and Intercultural Communication*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 200, pp.189-193.
- SANNING, H. Lost and Found in Translating Tourist Texts, Domesticating, Foreignising or Neutralising Approach. *The Journal of Specialised Translation*, 2010, Issue 13
- ZELENKOVA, A. Inovacne pristupy k rozvijaniu interkulturnej kompetencie vo vyučbe cudzích jazykov na vysokej škole. IN *Tvorivost a inovacia v Evropskom vysokoskolskom priestore*. Banská Bystrica: Univerzita Martina Bela, Fakulta humanitných vied, 2009.

Údaje o autorce: PhDr. Zuzana Míšková vystudovala FF UK a absolvovala řadu studijních pobytů ve Velké Británii, Irsku a USA. Pracuje jako odborná asistentka katedry anglického jazyka VŠE v Praze. Specializuje se na výuku odborného ekonomického jazyka, zejména pro oblast cestovního ruchu. Na katedře cestovního ruchu VŠE se podílí na výuce v kurzech vedených v angličtině, tlumočí při seminářích pro odbornou veřejnost z oblasti cestovního ruchu. Je členkou týmů katedry cestovního ruchu VŠE, které se v rámci mezinárodních projektů Erasmus a Erasmus + zaměřují na tvorbu studijních materiálů pro kurzy cestovního ruchu na různých evropských univerzitách. Mnoho let učila i na Vysoké škole obchodní v Praze. Je autorkou učebnice *English in the Tourism Industry*, Anglicko-českého a česko-anglického slovníku cestovního ruchu a několika odborných článků zaměřených na jazykovou výuku.

Metodologie cizích jazyků – historie a současnost

Methodology of Foreign Languages – Past and Present

Simona Pecková

Abstrakt: Příspěvek shrnuje hlavní milníky v historickém vývoji metodologie cizích jazyků. Zmiňuje důvody využívání nejvýznamnějších výukových metod a jejich základní charakteristiky (gramaticko-překládová metoda, přímá metoda, audioorální metoda, audiovizuální strukturně globální metoda aj.). Zvláštní pozornost je věnována vývoji metodiky v druhé polovině dvacátého století a na počátku dvacátého prvního století. Je to doba, kdy se v důsledku vývoje kognitivní psychologie rozvíjí koncept strategií učení a s nimi související žákovské autonomie. Ty jsou předpokladem celoživotního vzdělání, které je jedním z hlavních pilířů současné evropské vzdělávací politiky.

Klíčová slova: Výuka cizích jazyků, historický vývoj metodologie cizích jazyků, J.A.Komenský, strategie učení, žákovská autonomie

Abstract: The article summarizes the main stages in the historical development of the methodology of foreign languages. It mentions the reasons for usage of the most important teaching methods and their basic features (grammar-translation method, direct method, audio-oral method, audio-visual structurally global method etc.). Especially we focus on the development of methodology in the second part of the 20th century and the beginning of the 21st century. It is a time when, due to the development of cognitive psychology, the concept of learning strategies is developed together with learner autonomy. These are a prerequisite of the lifelong learning which is one of the main pillars of the contemporary European education policy.

Key words: foreign languages instruction, Comenius, language learning strategies, learner autonomy, historical development of methodology of foreign languages

Cizí jazyky se cíleně učí od středověku. V průběhu historie se spolu s cíli výuky měnily i použité metody výuky. Metodika výuky cizích jazyků prošla během staletí, kdy se cizí jazyky cíleně vyučují, dlouhým vývojem. Podle Hendricha (1988, str. 256) se zpočátku (zhruba až do konce 19. století) uplatňovala především tzv. gramaticko-překládová metoda. Jak název napovídá, tato metoda klade veliký důraz na gramatiku. Forma věty (gramatická správnost) je zde důležitější než její obsah. Při výuce cizích jazyků je cíl formativní kladen nad cíl komunikativní⁵². Složky jazykového systému (tj. gramatika, slovní zásoba, zvuková a grafická podoba jazyka) nejsou považovány za prostředek komunikace, ale za cíl výuky.

⁵² Hendrich (1988, str. 85) vymezuje tři cíle výuky cizích jazyků: komunikační, výchovný a vzdělávací. Komunikativním cílem Hendrich rozumí takové osvojení cizího jazyka, aby ho žák mohl používat jako nástroj dorozumívání. Jeho realizace předpokládá osvojení všech čtyř řečových dovedností (poslech s porozuměním, mluvení, čtení s porozuměním, psaní). I když je právě komunikativní cíl při výuce cizího jazyka primární, všechny tři cíle se vzájemně doplňují.

Vzdělávací cíl je spojen s osvojováním systému jazyka, ale i s osvojováním reálií a lingvoreálií. Díky studiu cizího jazyka žák pozná jazykové struktury odlišné od jeho mateřštiny a tím i svůj rodný jazyk začne lépe chápat.

Za výjimečné a na svou dobu velmi inovativní lze považovat myšlenky Jana Amose Komenského (nar. 1592, zem. 1670). Ten ve své knize „Nejnovější metoda jazyků“ předjímá myšlenky formulované metodologií 20. a 21. století (viz dále v textu). Jednou z jeho zásad je, že učit se má "rychle, příjemně a napevno" (Komenský, 1964, str. 8). Tím prakticky vystihuje současný požadavek na efektivitu výuky, důraz na práci s emocemi v rámci výuky a důležitost snahy zabudovat nové učivo do dlouhodobé paměti žáků. "Žáku náleží práce, učiteli řízení" (Komenský, 1964, str. 9.). Tímto jsou vystiženy současné role učitele a žáka. Podle dnešního pojetí pedagogiky má být žák hlavním hybatelem výukového procesu. Učitel má stát spíše v pozadí a výukový proces jen koordinovat.

Později (cca na konci 19. století), když bylo třeba učit se především živé jazyky namísto latiny a řečtiny, se začala využívat také přímá metoda výuky a různé její varianty a inovace. Hendrich (1988, str. 261) upozorňuje na fakt, že na utváření přímé metody výuky cizím jazykům už se nepodílela jen lingvistika, jako tomu bylo u gramaticko-překládové metody, ale i nově vznikající věda - psychologie. Propagátoři této metody měli za to, že cizí jazyk je třeba se učit stejným způsobem, jako si dítě osvojuje mateřský jazyk – tj. neuvědoměle. Nebylo zde proto dovoleno používat při výuce slovníky a překládání do mateřského jazyka a naopak. Základem výuky by měl být dialog a poslech a mluvení má proto předcházet čtení a psaní. Při takové výuce by byly ale kladeny veliké, v praxi až nesplnitelné nároky na učitele i na školský systém, protože taková výuka by vyžadovala vysoký počet hodin jazyka týdně a práci pouze v malých skupinkách žáků. Zdůrazňován byl hlavně komunikativní cíl na úkor všech ostatních.

Nedostatky obou metod se snaží překonávat tzv. zprostředkovací metoda. Podle Hendricha (1988, str. 263) je to metoda, která odpovídá podmínkám při hromadném vyučování. Vedle komunikativního cíle plní i výchovně-vzdělávací cíl výuky živých cizích jazyků. Zprostředkovací metoda využívá indukce (žáci odvozuji gramatická pravidla sami na základě vět, které jsou jim předloženy) i dedukce (učitel představí gramatické pravidlo a žáci ho potom aplikují na další věty). Připouští překlady z a do mateřského jazyka.

K velkému rozrůznění metod výuky cizím jazykům dochází ve světě po druhé světové válce. Mezinárodní komunikace se stala intenzivnější. Hendrich (1988, str. 271) uvádí, že to byl celosvětově zvyšující se počet obyvatel a následný příliv žáků na střední školy, kvůli kterému bylo nutné vypracovat metodiky, které by umožnily dosáhnout maximální efektivity vyučovacího procesu. Metodikové si tedy začali uvědomovat nutnost hledat postupy, které budou co nejvíce podporovat vnitřní motivaci žáků, která vede k jejich samostatnosti a iniciativě. Od té doby jsou snahy, aby ve vyučování nepřevládaly jen přednášky, ale pracuje se také na vývoji aktivizujících metod vyučování. Ve Spojených státech amerických po 2. světové válce vzniká metoda audioorální, ve Francii zase audiovizuální strukturně globální metoda.

Pro konec dvacátého století a začátek dvacátého prvního století je potom charakteristický velký rozmach různých metodických směrů a inovací stávajících metod. Liší se cíle výuky cizích jazyků a těm je třeba přizpůsobit metodiky. Průcha (2009, str. 68) upozorňuje na důvody, proč vznikají nové směry v oborových didaktikách a tedy i nové metody výuky cizích jazyků. Tvrdí, že jsou to „limity stávajících metod, rozpory mezi očekáváním a

Výchovný (formativní) cíl Hendrich chápe jako záměr přispívat prostřednictvím vhodného obsahu a řízení výuky k rozvíjení žákovy osobnosti. Výuka cizím jazykům totiž vede žáka k pracovitosti, sebedisciplině, sebekritice, zodpovědnosti, schopnosti překonávat obtíže atd. Navíc mu pomáhá rozvíjet paměť, logické myšlení a také ho učí učit se.

realitou, jejich ztroskotávání, které je spojeno s nutností hledat nové formy při reflexi podmínek vyučování a učení“.

Soudobé směry a trendy ve výuce cizích jazyků shrnuje a popisuje detailněji Choděra (2000, str. 56). Vychází přitom z charakteristik současné doby. Pro tu je v rovině filozofické typický postmodernismus a v rovině politické a ekonomické potom globalizace světa. Postmodernismus akcentuje pohled na člověka v jeho komplexnosti a nutnost plurality názorů. Globalizace světa podle Choděry představuje pro lingvodidaktiku významný hybný činitel. Potřeba mezinárodní výměny informací vyvolává potřebu cizojazyčné komunikace. Díky neustálému vývoji stavu poznání se učení se cizímu jazyku stává celoživotním procesem a celospolečenskou potřebou.

V dnešní době už nepřevládá jedna konkrétní metoda výuky, ale učitelé naopak vybírají jednotlivé postupy a prvky z nejrůznějších metod. Vždy je třeba zohlednit cíle výuky, psychologické faktory žáků nebo dospělých studentů (věk, pohlaví, typ osobnosti, učební historie atd.) a také pedagogické podmínky výuky (hodinová dotace, výukové materiály, počet žáků ve třídě atd.). Je jasné, že každý jedinec má svůj učební styl. V praxi, při skupinové výuce, kde každý jedinec má navíc jiný typ a míru motivace, různý postoj k cizím jazykům apod. to pro učitele znamená nutnost typy aktivit střídat a obměňovat.

V 70. letech 20. století došlo ke změně paradigmatu v pedagogice. Pozornost se přesouvá od učitele na žáka, jeho potřeby a možnosti. Učitelova role se mění. Jeho úkolem už není jen předávat informace. Stává se spíše partnerem ve výuce, facilitátorem výukového procesu, koučem. Měl by stát spíše v pozadí a v případě potřeby poskytovat žákům konzultace. Jeho úkolem nyní, mimo jiné, je také naučit studenty učit se, vést je k celoživotnímu učení, proaktivnímu přístupu k životu a k zodpovědnosti.

Zmíněná změna paradigmatu v pedagogice a rozvoj konceptu strategií učení byla zjevně důsledkem změn ve vývoji psychologie. Tam lze ve 20. století pozorovat odklon od behaviorální psychologie, která zkoumá chování, ke kognitivní psychologii, která se zaměřuje hlavně na zkoumání myšlenkových procesů. Z poznání myšlení člověka pro výuku jazyků vyplývá celá řada nových impulzů.

Každý pedagog ví, že „učit“ vždy neznamená „naučit“. Různí žáci při stejném působení učitele a sejných podmínkách výuky dosáhnou různých výsledků. Může to být z části dáno vrozenými nebo jinými těžko ovlivnitelnými faktory, jako např. inteligencí, nadáním pro jazyky, socio-ekonomickým zázemím v rodině atd. Částečně to ale také může být dáno činiteli, které se ovlivnit dají. Jde na příklad o druh a intenzitu motivace, trénovanost krátkodobé i dlouhodobé paměti, sociální zdatnost, emoční inteligenci atd.

V posledních desetiletích 20. století a na začátku 21. století také začali někteří lingvisté a metodologové cizích jazyků (v USA např. R. Oxfordová, 1990 a v ČR např. K. Vlčková, 2007) vyvíjet techniky, které napomáhají rozvíjení studijních dovedností, jež mohou zvyšovat efektivitu výuky a pomáhat žákům „naučit se učit“. Rebecca Oxfordová (1990) jako jedna z prvních sestavila klasifikaci strategií učení, které, pokud si je osvojíme a aktivně je používáme, nám usnadní učení cizích jazyků (ale pomohou nám i v jiných disciplínách). R. Oxfordová dělí strategie na přímé (týkají se jen cizích jazyků) a nepřímé (dají se využít i v jiných oblastech, než jsou cizí jazyky). Přímé strategie dále dělí na paměťové (např. umisťování nového slova do kontextu, mechanický trénink paměti aj.), kognitivní (např. kombinování jazykových struktur, překládání aj.), kompenzační (např. používání slovního opisu, používání mimiky a gestikulace aj.). Nepřímé potom Oxfordová dělí na metakognitivní (např. vytváření si přehledu a propojování s již známým materiálem, sebepoznávání, plánování práce aj.), afektivní (např. snižování úzkosti, práce s emocemi aj.), sociální (např. požádání o

vysvětlení nebo zopakování, požádání rodilého mluvčího o opravování chyb, spolupráce s vrstevníky aj.).

Téma strategií učení, žákovské autonomie aj. je velmi aktuální u mnohých zahraničních odborníků: Cuq (2017), Han (2012), Cavana (2012), Bertolotti (2016), Zhoc a kol. (2018), Robson (2016), Thoutenfood (2013), Thoutenhoofd (2013), Chamot (2005) aj.

Osvojení strategií učení považujeme za předpoklad autoregulovaného učení a žákovské autonomie. Autoregulované učení Průcha a kol (2009, str. 24) charakterizuje jako takový „způsob učení, kdy se žák stává aktivním aktérem svého vlastního procesu učení po stránce činnostní, motivační a metakognitivní.“ Žák tak iniciuje a řídí své vlastní poznávací úsilí, používá specifické strategie učení.

V České republice se v současné době cizí jazyk povinně vyučuje od třetí třídy ZŠ. Člověk se základním vzděláním tedy studiem cizího jazyka stráví 7 let. Osoba se středoškolským vzděláním potom přibližně 11 let a absolvent VŠ potom 14 nebo 16 let. Za tu dobu jsou do každého jedince státem (nebo soukromým subjektem) investovány značné prostředky. Ne vždy tomu odpovídá výsledná úroveň jeho znalostí a komunikačních dovedností v cizím jazyce. Bylo by užitečné začít tyto poznatky o efektivitě výuky cizích jazyků více využívat. V současné době se totiž využívají jen velmi zřídka, jelikož je důraz stále kladen hlavně na jazykový obsah.

Také jednou z priorit vzdělávací politiky ČR i EU je celoživotní učení. Charakteristickým rysem současné doby je totiž proměnlivost podmínek života. S rozvojem technologií a poznání se mění např. požadavky trhu práce a tyto změny s sebou nesou nutnost učit se nové věci a měnícím se podmínkám se přizpůsobovat. Na tyto skutečnosti by měl reagovat i vzdělávací systém. V praxi by to znamenalo investovat nejen do výuky školních předmětů, ale také do rozvoje dalších didaktických dovedností učitelů. Učitelé (nejen cizích jazyků) by měli být lépe připraveni na svou novou roli. Učitelé by se měli sami naučit techniky, kterými mohou vést žáky k samostatnosti, rozvíjet jejich studijní dovednosti a další faktory školního úspěchu, které lze ovlivnit.

Bibliografie:

AINSCOUGH, Louise et al. Learning hindrances and self-regulated learning strategies reported by undergraduate students: identifying characteristics of resilient students. *Studies in Higher Education*, 2018, č. 12, s.43

BERTOLOTI, G., BESEGHI, M.: From the learning diary to the ELP: An e-portfolio for autonomous language learning. *Language Learning in Higher Education*, 2016, č. 2, s. 6

CAVANA, P.: Autonomy and self-assessment of individual learning styles using the European Language Portfolio (ELP). *Language Learning in Higher Education*, 2012, č.1 , s. 1

CUQ, Jean-Pierre. *Cours de la didactique du français langue étrangère et seconde*. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble, 2017, 482s.

HAN, Amy. Gaining insights into student reflection from online learner diaries. *Language Learning in Higher Education*, 2012, č. 1, s.1

CHAMOT, A.U.: Language learning strategy instruction: Current issues and research. *Annual Review of Applied Linguistics*, 2005, č. 25, s. 1

CHODĚRA, Radomír. *Výuka cizích jazyků na prahu nového století*, II., Ostrava: Ostravská univerzita, 2000, s.

KOMENSKÝ, J.A.. *Nejnovější metoda jazyků, Vybrané spisy J.A. Komenského*, Praha: SPN, 1964, (poprvé vydáno r. 1658), 424 s.

OXFORD, Rebecca. *Language Learning Strategies, What Every Teacher Should Know*. Boston: Heinle&Heinle, 1990, 342 s.

PRŮCHA, Jan et al. *Pedagogický slovník*, Praha: Portál, 2009, 395 s.

ROBSON, S.: Self-regulation and metacognition in young children: Does it matter if adults are present or not. *British Educational Research Journal*, 2016, č. 2, s. 42

THOUTENHOOFD, E.D., Pirrie, A.: From self-regulation to learning to learn: observations on the construction of self and learning. *British Educational Research Journal*, 2013, č. 1, s. 41

VLČKOVÁ, Kateřina. *Strategie učení cizímu jazyku, Výsledky výzkumu používání strategií a jejich efektivity na gymnáziích*, Ped. výzkum v teorii a praxi, Brno: Paido, 2007, 217 s.

ZHOC et al.: Emotional Intelligence (EI) and self-directed learning: Examining their relation and contribution to better student learning outcomes in higher education. *British Educational Research Journal*, 2018, č. 1, s.45

Údaje o autorce: Mgr. Simona Pecková, MBA, PhD.

Kontakt: peckova@vso_praha.eu

V roce 2009 absolvovala magisterské studium učitelství angličtiny a francouzštiny na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. V roce 2015 obhájila disertační práci na téma „Fiktivní firma jako prostředek osvojování cizích jazyků“ tamtéž. V letech 2011 – 2012 absolvovala postgraduální studium podnikového řízení na Vysoké škole ekonomické v Praze. Ve své výzkumné práci se zabývá efektivitou výukového procesu, strategiemi učení cizích jazyků, žákovskou autonomií aj.

Importance of Intercultural Language Competence in Hospitality Industry

Význam interkulturních jazykových kompetencí pracovníků v cestovním ruchu

Zuzana Misková

Abstract

The paper studies the impact of intercultural language competence of workers in hospitality on the quality of services offered and thus on the success of the business. It explains the difference between language knowledge and language competence. Specifics of teaching professional language for tourism are described. Attention should be paid to some problems given by the difference between Czech and English already during language courses for Czech students. A lack of language competence or its intercultural dimension may lead to confusing, misunderstanding and low satisfaction of customers. Front-line workers at all levels of the organizational structure may spoil the effort of other members of a delivery chain if they are not able to use a foreign language properly. Nevertheless, little or no attention is often paid to language competence of workers when the quality of the service is being assessed. Intercultural language competence should be emphasized already in language courses for hospitality students particularly in “task-oriented” cultures where a more direct communication style prevails.

Key Words: Language knowledge, language competence, communication style, task-oriented culture, person-oriented culture, service quality, guest satisfaction

Abstrakt

Článek se zabývá dopadem interkulturních jazykových kompetencí pracovníků v cestovním ruchu na kvalitu služeb a tím i úspěšnost podnikání. V článku je vysvětlen rozdíl mezi jazykovými znalostmi a jazykovými kompetencemi. Jsou popsána specifika výuky odborného jazyka pro cestovní ruch a nastíněny některé problémy dané rozdílností češtiny a angličtiny, kterým je nutné věnovat při výuce českých studentů zvýšenou pozornost. Nedostatek jazykových kompetencí může vést k nedorozumění a nízké spokojenosti zákazníků. Jednotliví pracovníci, kteří přicházejí do styku se zákazníkem, mohou zmařit úsilí ostatních pracovníků v řetězci, pokud nejsou schopni správně komunikovat cizím jazykem. Nicméně je při hodnocení úrovně poskytovaných služeb posuzován vliv jazykových kompetencí pracovníků jen velmi zřídka, a to i přes to, že spokojenost zákazníka je přímo závislá na úrovni poskytovaných služeb. Důraz na interkulturní jazykové kompetence by měl být kladen již při jazykové přípravě budoucích pracovníků v cestovním ruchu, a to zejména v kulturách zaměřených na úkoly, kde převládá přímý komunikační styl.

Klíčová slova: interkulturní kompetence, jazykové znalosti, jazykové dovednosti, přístup orientovaný na úkoly, přístup orientovaný na člověka, kvalita služeb, spokojenost zákazníka

Introduction

The tourism industry belongs to the fastest growing industries in most countries. Even in the times of economic crises it usually grows, especially food and beverage services. It is also one

of the major job-generating industries with a high percentage of human labour. For example, in the Czech Republic tourist services are provided to about 9,5 foreign tourists and about 230 thousand people are employed in the tourism industry. A huge and hardly countable number of potential visitors read promotional texts for tourists provided by destination management agencies and travel agencies to help them decide which destination to choose. When travelling or preparing for travel or negotiating with business partners in the tourism industry, most people use English to make themselves understood. English has become the world's number one language in tourism, or *lingua franca*, spoken by over 1.1 billion people worldwide. This situation sets a very important task for educational institutions in charge of preparing future professionals for their careers in the hospitality industry.

In the tourism industry as well as in other industries the importance of quality management is stressed. Quality management and all similar strategies require the highest quality possible at all stages of production or service provision. To take a simple example, a chef can prepare a delicious salad only if the employer in charge of purchasing buys fresh ingredients. However, to turn the effort of these two employees into a success and profit of the restaurant, the waiters must have enough language and communication skills to present the salad to a guest in such a way that the guest decides to order it even though at the beginning he didn't intend to do so. In case that the waiter lacks foreign language competence, which means his knowledge of English is enough only to inform the guest about the possibility of having a salad, but it is not enough to persuade the guest to order it, all the effort of the previous members of the chain (a purchaser, chef) and the costs of producing the salad are wasted. The same applies to any activity and service provided in tourism. And yet, the importance of language competence of employees at all levels is often underestimated, or even neglected. In the past teaching languages, e.g. in the Czech Republic, was oriented mainly at the knowledge and language competence as we understand it nowadays often used to be neglected. The process of changing this approach is very slow. To a certain extent, this results from a lack of communication between language teachers and people working in the industry. However, particularly when teaching a professional language, cooperation between these two parties is crucial. If teachers are not familiar with the industry for which they prepare the future workers, they usually stress the knowledge of grammar, then some terminology but functional language showing real language competence and respecting intercultural differences often plays only a minor role. In the daily routine at work, as showed above, negotiation skills of contact persons at all organizational levels are crucial for business success. Using the example of Czech students, this paper studies the needs of future workers in the industry from the view of language and communication skills and the impact of intercultural language competence on the quality of a service provided. Whereas native English speakers need to acquire communication and particularly negotiation skills only, for non-native speakers it means to master the language first, become language competent and acquire negotiation skills including all intercultural competences. This is a big challenge for educational institutions as this requires finding a balance between teaching "language knowledge" and "language competences".

Language knowledge

The basic issue of teaching business English for special purposes (ESP), called technical English by some authors, is grammar and terminology. Tourism is changing very fast; these changes go hand in hand with changes in our lifestyle and the industry must anticipate these changes very quickly. New equipment in hospitality facilities, new technologies used in distribution systems, new methods in soft activities of hospitality service providers all lead to fast changes and development in terminology, which needs to be acquired by the

professionals to make international cooperation easier. In contrast to other industries, contact persons (or front-line persons) on all organizational levels representing the service providers often play the most decisive role in satisfying the clients. Apart from speaking English fluently, they must be able to switch from professional terminology to more general English (or even basic English) used by the non-native English-speaking general public (e.g. a bus versus a coach, etc.). The use of a wrong word or grammar structure may be misleading, or it may even cause accidents. Teaching tourism terminology is therefore very challenging and without the teacher's readiness to study simultaneously the on-going development in all fields of the tourism industry, the goal can't be met.

Terminology

The challenge for language teachers teaching terminology of tourism results from the following features (Sanning, 2010, see also Miskova, 2000):

- 13) A lot of people travel, and they make themselves understood quite easily. Therefore, they are convinced they don't need any terminology. The teacher must persuade them, that the opposite is true.
- 14) one item is known from general English, however, it is used differently in professional language (bus, coach)
- 15) the usage of a term was shifted ("apartment" not used in traditional hotel accommodation anymore, but typically used for self-catering stays)
- 16) one word has different meanings in different fields (to upgrade a passenger – to upgrade a facility)
- 17) the meaning of words is felt synonymous to non-native speakers (brochure – catalogue not used in tourism, food and beverage service – catering service, to leave the room – to vacate the room)
- 18) there is an interference of native language caused by expressions called "bad friends" – a catalogue used by travel agencies in the Czech Republic, but a brochure used in English, whereas the word catalogue is used in English for promoting or presenting products)
- 19) a term doesn't have equivalents of a similar length in Czech (dvoulůžkový pokoj – double-bedded room/twin-bedded room).
- 20) a term is not used in one language because of different connotation (special offer – e.g. zlevněné zájezdy in Czech (not as a student might expect "discounted"))
- 21) English absorbs expressions from another language which the student doesn't know (siesta)
- 22) a new expression is so fresh, that it has not found its place in dictionaries yet (hold luggage)
- 23) a term is used metaphorically (carving paradise)
- 24) phrasal compounds (go-as-you like ticket)

"When foreign language speakers use a foreign language, they have to process conceptual models that might be different from their own language. Thus, even in this case they are constantly dealing with more than one single conceptual knowledge" (Chung, 2012, p.129). The ability of students to understand especially expressions characterized under 7), 9) and 10)

often depends of their general background cultural knowledge. The role of a teacher here is to show, how to understand expressions, which are often formed “ad hoc”. There is always a way, how to find its meaning, may it reflect local geography, culture, traditions etc. Students must understand that tourism is an interdisciplinary field where knowledge and experience from other areas of life must be applied.

Grammar

Grammar of each language is very important. However, learning the grammar – the structure of a language - is not enough for quality service. A hospitality service provider should master the grammar to feel more relaxed. This feeling is essential for providing high quality service as people working in the hospitality industry face new situations every time, meeting different people who turn each situation, even a daily one, into an individual case. Moreover, they often deal with stressed customers or under time pressure.

Some difficult grammar topics to Czech students of today are the following:

- 5) Passive voice which is very common especially in formal and written English, which is very often the case in tourism. Some of commonly used passive structures sound very strange to Czech students (e.g. Guests are asked to vacate the room before 10.a.m).
- 6) Modal verbs and their adequate use. As little attention is paid to translation from English into Czech and only understanding the “overall” meaning of the text is usually enough in general English courses, students often do not distinguish modal verbs properly. However, the difference between “You shouldn’t go there” and “you mustn’t go there” might be highly important when instructions in tourism are given, since using modal verbs correctly may avoid dangerous or risky situations.
- 7) Conditionals. Students must master the use of conditionals, as, again, the sentence “You would pay less, if you paid in cash” describes a different situation than “You would have paid less, if you had paid in cash”.
- 8) Tenses, of course.

Even a profound knowledge may not be enough, if it is not used adequately. Particularly in person-oriented cultures politeness is highly valued. Communication with clients has the same features as business English in general and so it is usually formal. Therefore, students must be aware of the following differences (for example):

- 6) Instead of asking “do you want” it is necessary to use “would you like”.
- 7) May I have your passport, please? is a polite form which is not a mere translation of the structure used in Czech in the same situation.
- 8) Indirect questions with a regular word order are used to ask questions in a more polite way.
- 9) Using the phrase “I am afraid” to announce some bad news. (I am afraid, you will have to pay a cancellation fee.)
- 10) Different structures used, e.g. recommending a holiday package have different level of emotional strength and creditability.

Written materials

Employees in the tourism industry must be able to formulate the information. Very often they have to prepare instructions in writing, again using a formal language. A written message plays a key role in promotional materials. People working in destination management should

be aware of some specifics, which should be taken into consideration, when translating e.g. a brochure and they should insist, that translators must consider these specifics too. According to He Sanning (2010) translation of tourist texts is a kind of publicity activity. The translated material should have the same effect on the foreign reader, as it has on a native speaker. It must not only transmit the information about the facility or destination, but it should make the reader decide for the destination. It can be said that a good, persuasive language of a brochure can turn an unknown place into the reader's holiday destination, or a well written menu, as well as a well offered meal by a language competent waiter, may change an unknown dish into a gourmet experience.

Intercultural language competence

Language competence should be understood as an ability to use the knowledge of a language in the most appropriate way (Zelenkova, 2009). That requires not only excellent knowledge of the language structure, but also the situations in which a particular structure is used and the way how it is perceived by a listener. Understanding the concept of language competence in this broader sense facilitates understanding of the above-raised thesis that front-line staff in the tourism industry lacking enough language competence can spoil the effort of all other stakeholders in the delivery chain. Customer service is intangible, personal and thus difficult to pre-organize or control; service providers are steadily in the interaction with the customers, who differ a lot, have different experience, needs, wishes, mood, behaviour and verbal skills. Nevertheless, all customers need to feel understood, welcomed, respected, comfortable and important and only then they are satisfied. A satisfied customer is a best reward for every hospitality business and a criterion for assessment of service quality.

Tourists come from all parts of the world. That means that services of the tourism industry are mostly negotiated and provided in an intercultural environment and so intercultural language competence is crucial and must be considered when assessing the quality of the service. An assumption that if people speak the same language, in this case English, they think in the same way and share the same values and approach to life is false. A lack of awareness of cross-cultural dimension of each communication, or its ignorance leads to confusion, disappointment or even misunderstanding. From a philosophical point of view a language itself is like a top of a glacier as it represents a verbal expression of one's attitudes, experience, thoughts, values, etc. which means factors, that are hidden, however, they play a key role in the way how a customer assesses the performance of a service provider. Hence the key to a successful communication is the ability to find out quickly where English speaking customers actually comes from, which type of communication style and body language they are used to in their native language as they might tend to assess the performance of a service provider through this perspective. This would help to choose a language structure and phrases which will make the customer feel comfortable and satisfied. Studies concerned with intercultural dimensions of business (Hofstede and others) distinguish between two main cultures: "task-oriented" (e.g. Czech Republic and other Slavonic countries) and those "person-oriented" (Great Britain, USA, other English speaking countries and so called Western cultures in general). People coming from "task-oriented" cultures focus on the information itself and often pay little attention to the way how they forward the information, they tend to use a so-called direct communication style. Even though they give a comprehensive information, their performance often sounds undiplomatic, unhelpful, unsympathetic. On the contrary, the way how the information is given plays a very important role in making customers from "person-oriented" cultures satisfied.

It is known that politeness plays a key role in global communication in business and as such can be considered a part of basic negotiation skills. It is expressed by words and grammar structures, but again, it is presented and understood differently in different cultures. What is

still acceptable in one culture may be considered impolite, ignorant or rude in other culture. If a customer feels that e.g. a waiter is not polite enough to him, he will not be satisfied. However, there are deep differences in perception of politeness even within one and the same culture.

However, are all workers in the hospitality industry prepared for this situation? Do they know how to persuade? How to make people buy the product, how to upsell? How to sound more helpful, friendly and persuasive? How to disagree without being disagreeable? How to warn urgently but not to terrify? How to say, it was the customer's fault and still respect the golden rule that the customer is always right? What are the phrases that make a stressed client calm down?

These are the skills that must be trained. But again, it is the language that the customer hears and assesses, since if a customer doesn't understand or doesn't like the language performance of the provider, he is not satisfied. Moreover, an unsatisfied client will never recommend the service or provider further.

As it was shown, language and intercultural competence cannot be separated. It tells the speaker how to use language structures properly for each individual situation, it includes the awareness of cultural differences. If an Englishman says, that he was a bit disappointed with the service, is he really annoyed? Or, as e.g. a Czech person would expect that it was not perfect, but he did not mind that much? Of course, the response of a front-line worker would be in each case different. In other words, "reading between lines" is another very important skill for a contact person, which is acquired together with intercultural language competences.

Since quality customer service is defined as "the ability to consistently meet external and internal customer needs, wants and expectations involving procedural and personal encounters" (Martin, 2003, p. 29), intercultural language competence should always be considered when assessing the service quality. Nevertheless, it can often be witnessed that in the assessment of service quality, a criterion "foreign language competence" is omitted, even though in extreme cases its failure might lead to a difference between the actual service that is delivered and the messages that are put out to customers about what to expect. Without no doubts if this difference is too big, the customer can never feel satisfied. Provided that the level of customer's satisfaction is a measure of service quality, then the objectives of a hospitality business cannot probably be met.

The same can be said about the situation when front-line staff are not able to communicate their customer-friendly approach due to the lack of intercultural language competence. This is a typical problem for workers from "task-oriented" cultures, where service providers sometimes cannot understand, why foreign customers feel unsatisfied even though they were given correct and comprehensive information.

Conclusion

Lack of language competence of employees in any field of the tourism industry may have serious impact on the business, as it might discourage potential clients to use the service or discourage the actual clients from recommending the service and provider further. Managers in the hospitality industry should take into account a role of language competence of their front-line staff when assessing the quality of the service provided. To be able to do so, they should create more pressure on language teachers to stress language competence in teaching business-oriented students, and in particular hospitality students, where personal feelings of a customer are crucial for the customer's satisfaction and thus success of the whole business. This is important mainly in cultures that are "task-oriented" using a direct communication style. The performance of front-line staff coming from these cultures is often assessed by

customers from “person-oriented” cultures as not enough customer-friendly. This is often misinterpreted as a lack of respect or interest in the customer. However, it is often a lack of intercultural language competence that should rather be blamed. In the hospitality industry relying on language knowledge only and neglecting intercultural language competence is like having a driving licence but driving abroad with no respect to different rules valid in the country visited.

References

CHUNG, S-F: Mandarin translation of English economic metaphors: A cross-linguistic study of conceptually related economic terms. In Herrera-Soler: *Metaphor and Mills: Figurative Language in Business and Economics*. Michael de Gruyter (eds), 2012.

MARTIN, W. *Providing Quality Service: What every hospitality service provider should know*. 2003, Prentice Hall

MISKOVA, Z.: Some specifics of Teaching Professional English in Tourism. In *Acta linguistica 7- Language for Specific Purposes and Intercultural Communication*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 200, pp.189-193.

SANNING, H. Lost and Found in Translating Tourist Texts, Domesticating, Foreignising or Neutralising Approach. *The Journal of Specialised Translation*, 2010, Issue 13

ZELENKOVA, A. Inovacne pristupy k rozvijaniu interkulturnej kompetencie vo vyučbe cudzích jazykov na vysokej škole. IN *Tvorivost a inovacia v Evropskom vysokoskolskom priestore*. Banská Bystrica: Univerzita Martina Bela, Fakulta humanitných vied, 2009.

Údaje o autorce: PhDr. Zuzana Míšková vystudovala FF UK a absolvovala radu študijních pobytů ve Velké Británii, Irsku a USA. Pracuje jako odborná asistentka katedry anglického jazyka VŠE v Praze. Specializuje se na výuku odborného ekonomického jazyka, zejména pro oblast cestovního ruchu. Na katedře cestovního ruchu VŠE se podílí na výuce v kurzech vedených v angličtině, tlumočí při seminářích pro odbornou veřejnost z oblasti cestovního ruchu. Je členkou týmů katedry cestovního ruchu VŠE, které se v rámci mezinárodních projektů Erasmus a Erasmus + zaměřují na tvorbu studijních materiálů pro kurzy cestovního ruchu na různých evropských univerzitách. Mnoho let učila i na Vysoké škole obchodní v Praze. Je autorkou učebnice *English in the Tourism Industry*, Anglicko-českého a česko-anglického slovníku cestovního ruchu a několika odborných článků zaměřených na jazykovou výuku.

Výuka a hodnocení prezentačních dovedností v angličtině v terciárním vzdělávání

Teaching and assessment of presentation skills in English in Higher Education

Ivana Mičínová

Abstrakt: Prezentační dovednosti jsou důležitou součástí profesní výbavy nejen absolventů bakalářského oboru Cestovní ruch. Tento příspěvek ilustruje výuku prezentačních dovedností na pozadí angličtiny. Popisuje známé nevýhody a nešvary, které se objevují ve výuce, která je založena na studentských prezentacích. Ty spočívají v nízké efektivitě a interaktivitě výuky. Cílem tohoto příspěvku je představit alternativní formáty studentské prezentace typu tříminutové prezentace. Její výhodou je vyšší dynamika studijní skupiny, fokus na organizaci informací a jejich gradaci s cílem maximalizovat dopad na publikum. V závěru příspěvek představí baterii hodnotících kritérií úspěšné prezentace a nastíní možnosti pedagogického využití.

Klíčová slova: Hodnotící kritéria, prezentační dovednosti, studentské prezentace, tříminutová prezentace.

Abstract: Presentation skills represent an important part of professional competencies in university graduates of various degrees including Travel and Tourism. This paper focuses on teaching presentation skills in English. It describes typical drawbacks and bad habits of instruction employing student presentations. These include low effectivity and a low level of interaction. The aim of the paper is to introduce alternative formats such as the Three-Minute Presentations. Its advantage includes improved dynamics in the classroom, the focus on organizing information and its gradation with the aim to maximize effects on the audience. To conclude the paper introduces a battery of assessment criteria of a successful presentation and illustrates their potential for classroom practices.

Keywords: Assessment criteria, presentations skills, student presentations, Three-Minute Presentation.

Úvod

Tento příspěvek se zabývá alternativními formami nácviku prezentačních dovedností a jejich hodnocení v kurzech anglického jazyka v prostředí vysoké školy. Studentské prezentace se staly již tradiční součástí vyučovacích metod výuky ústní komunikace nejen v kurzech angličtiny. Zároveň v nich však nebývá mnoho časového prostoru jak tyto dovednosti cíleně nacvičovat a hodnocení se zpravidla omezuje na jazykovou stránku projevu než na zvládnutí základních pravidel prezentace. Implicitně se má za to, že studenti tyto dovednosti ovládli již na nižších stupních studia. Na druhé straně se specifické kurzy a učebnice prezentačních dovedností zaměřují především na organizační aspekty, jako je obsahová struktura informací a práce s cílovým publikem, nebo na zvládání trémy a řeč těla. Opomíjená, zato však zásadní pro úspěch konkrétní prezentace je volba samotného tématu a jeho zpracování, edukativnost a

srozumitelnost sdělení, potažmo dopad na posluchače nebo příjemce prezentace. Přitom efektivní prezentační dovednosti jsou v současnosti klíčovým faktorem úspěšné profesionální komunikace a žádaným artiklem na trhu práce. Z těchto důvodů se budeme v tomto článku zabývat alternativními možnostmi, jak časově a pedagogicky efektivně posílit některé z chybějících dovedností u studentů bakalářského studia.

Příčiny nízké kvality studentských prezentací – přehled literatury

Navzdory významu prezentačních dovedností pro budoucí profesní kariéru nemívají studentské prezentace jako vyučovací metoda dobrou pověst – a to ani v nejazykových kurzech. Didaktická literatura zmiňuje tři okruhy problémů: 1) Tato vyučovací metoda může být studenty považována za neefektivní; 2) někteří studenti používají nezdravé strategie učení a uchylují se k formálnímu plnění úkolu; 3) studenti prvních ročníků disponují nízkou životní a profesní zkušeností. Z toho nutně vyplývá, že by bylo žádoucí navrhnout alternativní didaktická řešení pro výuku prezentačních dovedností, která by reagovala na výše zmíněné problémy. Nejprve však analyzujeme podrobněji ony tři okruhy obtíží.

Analýzy studentských evaluací kvality výuky upozorňují na to, že kurzy založené výrazně na podílu ústních referátů⁵³ nevedou k pokroku v učení (Muruguaiah, 2016). Studenti si stěžují, že část hodiny, kdy je učivo prezentováno jejich spolužáky, je pro ně často „zbytečná ztráta času“ a „nekonečná nuda“, protože sdělované informace nejsou uspořádány tak, aby vedly k porozumění problému a osvojení nové látky. Jako příčinu těchto potíží studenti uvádějí zdouhavost referátu, nelogické řazení informací, nadbytečné množství odboček a vedlejších témat, přesycení detaily, neodlišování podstatných informací a myšlenek od vedlejších, zaměňování příčiny a následků, domněnek za fakta, neověřování závěrů a vyvozování nesprávných závěrů. Učitelé k tomu dodávají, že studenti oddeklamují fakta načerpaná z povrchních zdrojů, předčítají slajdy přeplněné informacemi a neudržují kontakt se skupinou, aby si ověřili, zdali všichni rozumějí přednášené látce.

S řadou těchto nedostatků se setkáváme i v jazykových kurzech, především na přechodové úrovni B1 – B2 v nižších ročnících bakalářského studia. Na vině může být i to, že se používá konvenční formát prezentace převzatý z nejazykové výuky. Jak uvádí Nash (2016), studenti prvních ročníků vysokoškolského studia si osvojují vhodné prezentační dovednosti postupně. Ze střední školy si přinášejí různé návyky a postupy, které nevedou k efektivnímu učení v prostředí, kde je silný akcent na hloubku učení, iniciativnost a autonomii studenta. Někteří pak chápou referát jako formální povinnost, kterou je třeba splnit pro udělení zápočtu, a ne jako příležitost k autonomnímu učení nebo jako příležitost jak se naučit předávat poznatky ostatním a udržovat komunikaci s týmem. A pokud vyučující kurzu nestanoví předem konkrétní podmínky zpracování úkolu a kritérií jeho hodnocení (protože se opět implicitně předpokládá, že studenti tato pravidla znají a přijímají), může tento formální přístup přetrvávat a šířit se i do jiných předmětů a kurzů.

Druhým faktorem stojícím za nízkou kvalitou prezentací je nezkušenost studentů v oblasti jejich oborového zaměření. Studenti se pak celkem pochopitelně mohou cítit nejistě v oblasti poznatků, které jsou pro ně nové, když nemají na čem stavět z předchozí výuky. Z toho pak plynou následující nezdravé strategie zvládání úkolu.

⁵³ V českém prostředí se pro původně anglosaský výraz *prezentace* užívá tradičně ve školním prostředí výraz *referát*, respektive ústní referát. Možnost, že je doprovázený powerpointovou prezentací je vždy fakultativní. Proto tyto pojmy chápeme v článku jako totožné.

Třetím okruhem problémů je práce s powerpointovou aplikací, která může sice sloužit jako opora a logická struktura referátu, ale svádí k jejímu nadužívání. Jak výstižně shrnuje Roberts (2018, s. 969), tato aplikace by měla být „efektivním doplňkem prezentace“, ne její dominující složkou. „Smrt powerpointem“ (idem) (v originále *death by Powerpoint*) je označení pro část výuky, kdy prezentující předčítá text ze slajdů a jeho interakce s publikem je minimální. Učebna nebo přednáškový sál má potmělý jas a studenti ztrácejí po chvíli zájem.

Tomsett and Shaw (2014) ve své studii mezi studenty obchodní angličtiny zjistili celou řadu nedostatků souvisejících s tímto textovým/stylovým žánrem, jak ho ostatně nedávno identifikovala i diskurzní lingvistika (Hu a Liu, 2018). Jejich hodnocení studentských prezentací ukázalo na nedostatky související s neschopností odlišit podstatné informace od těch, které s tématem nesouvisí, a udržet jasnou a logickou strukturu řazení informací. K těmto závěrům studenti dospěli poté, co srovnávali prezentace svých přednášejících a referáty svých spolužáků. Navíc tu působí i jazyková stránka cizojazyčného projevu. Lexikální chyby, nesrozumitelná výslovnost a nepřirozená intonace ovlivněná mateřským jazykem, gramaticko-syntaktické nedostatky, to vše přispívá ke kognitivní zátěži posluchačů, kteří musejí vyvíjet znatelně vyšší úsilí, aby z prezentace získali nové poznatky. Pokud není téma vysoce relevantní, logicky ztrácejí rychle pozornost.

Nezanedbatelným problémem je proto i situace, když student kurzu angličtiny necítí autentickou potřebu pozorně vnímat celou prezentaci. Implicitně mají studenti zato, že prezentace je část hodiny, kdy je aktivní pouze referující student, ostatní jen pasivně přihlížejí. K nedostatku zájmu přispívá i volba samotného tématu. Pokud jde o téma, které je běžně známé, není důvod na něj zaměřit pozornost.

K tomu problému se vyjadřuje i Eliášová (2012, s. 70–72), která analyzovala studentské prezentace v rámci zkoušky UNICert na úrovni C1 mezi studenty oboru žurnalistika a marketingová komunikace. Mezi výrazné nedostatky uvádí výběr notoricky známého tématu, které nemá naději na to, aby zaujalo publikum. Dalším problémem je povrchní zpracování, které je popisné, ulpívá na nepodstatnostech, faktech, datech a číslech, aniž by hodnotilo, srovnávalo a vytvářelo závěry. Ani takový přístup pak nepřispívá k vytvoření zájmu u publika. K tomu se přidává nevhodné tempo řeči (příliš rychlé nebo zadržávání), četba slajdů bez komunikace s publikem a nepřirozené zakončení prezentace slovy „tak to je všechno“, místo aby došlo ke shrnutí poznatků s případným apelem na publikum, aby kladlo otázky.

Aniž bychom si činili nárok na úplný výčet nedostatků ve studentských prezentacích, shrňme tuto didaktickou techniku ze studentské perspektivy. Jedná se o nezajímavou, nebo vyloženě nudnou, neinteraktivní a pasivní část výuky, kdy se nezkušený řečník, nezkušený odborník a nezkušený pedagog pokouší předat poznatky letargicky přihlížející skupině studentů. V této nezáviděníhodné kombinaci třech rolí se ocitá student, protože se zcela automaticky předpokládá, že prezentační dovednosti ovládá již ze střední školy. Proto se v druhé části příspěvku pokusme nastínit některá didaktická řešení výše zmíněných nedostatků. Nejprve se budeme věnovat formátu prezentací, jaké jedné z možných příčin nízké kvality. Poté přesuneme pozornost k hodnocení prezentací jako zdroji učení a osvojování jednotlivých aspektů prezentačních dovedností.

Didaktická řešení - alternativní formáty studentských prezentací

Jak koncipovat výuku, abychom omezili nudu, nízký zájem a zapojení studentů v hodině? Odpovědi je třeba hledat v příčinách těchto jevů. Pocit, že je studentská nezáživná, může spočívat v její délce. A pokud není téma atraktivní, inspirativní nebo relevantní pro studovaný

obor a budoucí profesi, nelze se divit, že studenti neprojevují nadšení ze školních úloh, a chápou je jako nutné zlo.

Tradiční délka studentské prezentace je v průměru 10 – 20 minut v závislosti na zadání vyučujícího. Pokud referující nezvolí dobře téma nebo ho nevhodně zpracuje, jedná se o 10 – 20 minut ztraceného času pro všechny zúčastněné. Naskytá se tedy možnost zkrátit výrazně délku prezentace i rozsah tématu a na omezeném prostoru nacvičovat základní principy úspěšné prezentace, tj. takové, která vedou k osvojování nového učiva, poznatků a formování postojů k problematice.

Jako inspiraci můžeme použít původně soutěžní formáty powerpointové prezentace typu PechaKucha, která je limitována 20 slajdy, z nichž každý má přiděleno 20 vteřin. Přestože je tento typ prezentací velmi oblíbený, klade vysoké nároky na vizuální zpracování, promýšlení gradujícího dopadu na posluchače a závěrečné sdělení. Pro marketingově nebo graficky orientované oborové studenty může být skvělou příležitostí jak předvést své dovednosti.

Pokud však hledáme formát, který je vhodný pro nácvik základních dovedností, jeví se jako výhodnější tzv. třiminutová prezentace (V originále *Three Minute Presentation*, 3MP). Ta nemusí být nutně podpořena powerpointem, ale pro studenty prezentující poprvé v angličtině odborné téma, nebo téma, které vyžaduje grafy, tabulky a technická schémata, je využití této podpory velmi příhodné.

Výhody třiminutové prezentace jsou nasnadě. Odpadají problémy s nudou způsobenou vleklým výkladem. Sdělení má výraznou dynamiku a aktivizuje jak referujícího, tak posluchače. A pokud se výběr tématu nesetká s ohlasem, není to taková ztráta, jako kdyby trval čtvrt hodiny. A protože všichni jsou předem seznámeni s parametry prezentace, jsou tím stanovena základní pravidla, která budou všichni respektovat.

Výběr tématu

Záleží na každém předmětu, zda je možné dát studentům na výběr, jaké téma si zvolí, nebo jim připravit seznam, z něhož si mohou vybírat. Obojí má své příležitosti a rizika. Pokud si studenti volí téma sami, dostávají prostor pro rozvoj autonomie. Podpoří to jejich iniciativu ale také nesou zodpovědnost za svou volbu. Pokud si mohou vybírat ze seznamu, vyučující může lépe kontrolovat zaměření témat a jejich přínos pro obsah kurzu. Dále se mohou tyto způsoby kombinovat. Student si zvolí téma a konzultuje ho s vyučujícím, nebo ho prodiskutuje ve skupině spolužáků, aby dostal zpětnou vazbu od nich. Nejhorší variantou je, pokud studenti v prvním ročníku nedostanou žádnou zpětnou vazbu. Opět riskujeme, že nepovedená prezentace vytvoří v kurzu pocit zbytečnosti a zklamání očekávání (Vašutová, 2008, s. 115).

Na úvod se rovněž doporučuje promítnout studentům příklady úspěšné i méně úspěšné prezentace a dát jim prostor, aby analyzovali, v čem vidí silné a slabé stránky takové prezentace. Ideální je, pokud má vyučující k dispozici prezentace předchozích ročníků nebo jiných skupin (nebo využije četné příklady z internetu), aby se úvodní učení odehrávalo v bezpečném prostředí, kde se první dobrovolník nestane obětí beránkem a terčem posměchu (Slavík, 2012, s. 176).

Hodnocení prezentace

Jednotlivým kritériím hodnocení prezentace se v cizojazyčné výuce terciárního vzdělávání věnuje Eliášová (2012). Dělí je na jazykové a nejazykové, tedy související s výběrem tématu

a jeho zpracováním. Zdůrazňuje, že je nutné od začátku klást na toto kritérium pozornost, protože vede k vytváření návyků pro zpracování budoucích prezentací pro náročnější publikum v profesním prostředí. Opět se tady projevuje didaktická výhoda třiminutové prezentace, kde je možné na omezeném prostoru snadné sledovat: 1) jak je rozvíjeno téma, otázka nebo problém; 2) zdali jsou teze, informace a fakta řazeny logicky a se vzájemnou provázaností a 3) zdali se jedná o zásadní myšlenky nebo vedlejší linie a nepodstatné odbočky. Také závěrečné vyznění tématu je stále v živé paměti všech účastníků a následná diskuse bude lépe zacílená.

Pro zvýšení zapojení studentů do práce v hodině je vhodné využít vrstevnické zpětné vazby, které se osvědčila pro tento interaktivní formát ústního projevu (Mičinová, 2019). Rovněž Károly (2015) zkoumal oblibu různých typů zpětné vazby u finských studentů Business English a jeho výsledky ukazují, že studenti v prvním ročníku nemají v převážné většině vybudované sebevědomí k tomu, aby ocenili příležitost, že mohou zpětnou vazbu poskytovat sobě navzájem. Výrazně proto preferují komentáře od vyučujícího.

Zkušenosti a studie autorky tohoto příspěvku však naznačují, že výrazně záleží i na vyspělosti studentů a jejich oborovém zaměření, kterému typu zpětné vazby dávají přednost. Vytváření prostředí pro poskytování vrstevnické zpětné vazby je neocenitelnou příležitostí pro rozvoj autonomního učení pro každého studenta a je škoda ji nevyužít. Ostatně studenti si vytvářejí názor na prezentace zcela automaticky na základě předchozí zkušenosti a zpravidla celkem bezděčně zaujímají postoje ve smyslu, která prezentace je zaujala a která v nich zájem nevzbudila. Stačí podnítit jejich úvahy a pojmenovávat jednotlivé aspekty, jako je volba tématu, jeho zacílení, forma zpracování, srozumitelnost a logická provázanost, argumentační přesvědčivost a formulace závěrů, aby byli schopni identifikovat silné a slabé stránky prezentací svých spolužáků a získávat nové dovednosti.

Pro ilustraci uvádíme příklady hodnocení silných a slabých stránek referátů/prezentací, jak jsme je načerpali z výše uvedených výzkumů. Za zmínku stojí, že vyučující a studenti se zpravidla v hodnocení prezentací shodovali.

Silné stránky	Nesrozumitelná, zmatená, chaotická, nezáživná, otažitý přístup a bez kontaktu s publikem, pod úrovní průměru ostatních, školácká, zdlouhavá, absence nových informací, opakování známého.
Slabé stránky	Snadno srozumitelná struktura, logicky uspořádaný obsah, zajímavě zvolené téma, výstižná a dynamická, odstupňované argumenty, překvapivé závěry, efektivní shrnutí, aktivizující přednes, kontakt s publikem.

Tab.1 Silné a slabé stránky prezentací (nejazyková kritéria)

Při práci v hodině je možné tato kritéria nabídnout studentům k diskusi a využít k dalšímu hodnocení část tabulky, kterou pro úplnost uvádíme v příloze (Tab. 2).

Mezi zásadní jazyková kritéria řadíme srozumitelnou a správnou výslovnost, přirozenou intonaci a pravopisnou normu textů v podpurných slajdech. Společně s nimi pak správné a vhodné užití slovní zásoby, terminologie a gramaticko-syntaktických struktur. Pokud uvažujeme o navržení vhodné a přiměřeně citlivé škály k měření jednotlivých kritérií, např. abychom určili úroveň ovládání jazyka nebo výslednou známku, nabízí se možnost pětistupňové škály s těmito deskriptory. Pro tuto škálu jsme využili aktualizované deskriptory Společného Evropského rámce pro výuku a hodnocení cizích jazyků (CEFR, 2017) jak v části monologický ústní projev a ústní interakce, tak nově přidaným deskriptorům pro dovednost

mediace, tj. zprostředkování obsahu ostatním účastníkům komunikační situace. Škála je navržena jako pracovní, v níž se mohou orientovat i studenti. Nejvyšší známka odpovídá školní známce 5 a 4, tedy nevyhověl, tj. nejnižší úrovni A1–A2. Tuto škálu lze samozřejmě upravit v závislosti na vstupní úrovni studentů do kurzu, vždy je však didakticky vhodné studenty seznámit na příkladech, jak takové hodnocení uplatnit.

5 – Zásadní hrubé chyby v použití lexika nebo gramaticko-syntaktických struktur nebo výslovnosti, které brání porozumění natolik, že bez znalosti kontextu je téměř nemožné postřehnout hlavní myšlenky, informace a fakta. (Odpovídá úrovni A1–2.)
4 – Časté hrubé chyby, které znesnadňují porozumění natolik, že část obsahu zůstane posluchači skryta. (Odpovídá úrovni A2–B1.)
3 – Časté drobné chyby, které sice brání porozumění, ale pokud posluchač vynaloží úsilí, je možné, aby si základní obsah sdělení rekonstruoval. Nízký rozsah slovní zásoby a gramaticko-syntaktických struktur mluvčímu neumožňují formulovat složitější myšlenky a uvádět informace do souvislostí. (Odpovídá úrovni B1.)
2 – Drobné chyby nebrání porozumění, mluvčí používá přiměřeně rozvinutý rozsah slovní zásoby a gramaticko-syntaktických struktur. Chyb se dopouští především pod tlakem interference, tedy vlivu mateřského jazyka nebo kvůli ambicióznímu přístupu ke sdělení, kde však chybí upevněné zkušenosti, což vede ke vzniku jazykových chyb. Dokáže reagovat na dotazy a umí zodpovědět krátkými větami. (Odpovídá úrovni B1–B2.)
1 – Mluvčí používá přiměřeně rozvinutý rozsah slovní zásoby a gramaticko-syntaktických struktur. Chyb se dopouští především pod tlakem interference, tedy vlivu mateřského jazyka nebo kvůli ambicióznímu přístupu ke sdělení, kde však chybí upevněné zkušenosti, což vede ke vzniku jazykových chyb. Těchto chyb si je většinou vědom a je schopen je zpětně opravit. (Odpovídá úrovni B2.)

Tab.2 Jazykové deskriptory ústní prezentace – upraveno dle CEFR.

Závěr

Didaktická literatura a empirický výzkum výrazně podporují takovou praxi, která studenty průběžně seznamuje s principy úspěšných prezentačních dovedností a kritérii jejich hodnocení, protože vytváří jasnou a strukturou představu o tom, jak hodnotit jazykovou a nejazykovou složku prezentace/referátu. Toto vědomí konkrétně definovaných kritérií a deskriptorů vede k rozvoji učení a osvojování nových dovedností. Výsledné hodnocení pak není založeno na celkovém a někdy náhodném dojmu, ale je podloženo analýzou jednotlivých složek prezentace.

Díky tomuto přístupu (který si ovšem žádá nezanedbatelné množství času), je možné dosáhnout pokroku při osvojování prezentačních dovedností, jejichž nejazyková složka patří mezi přenositelné dovednosti, které lze uplatnit jak při studiu, tak při vstupu na pracovní trh a při profesním uplatnění. U studentů oboru Cestovní ruch na Vysoké škole obchodní jsou takové dovednosti klíčové, protože efektivní komunikace se zákazníkem při zprostředkování prodeje, nabídky služeb a řešení dotazů a stížností je předpokladem pro práci při péči o zákazníky. Prezentační dovednosti a schopnost logicky a jazykově srozumitelně podávat informace je prvním dojmem, kteří si zákazníci ze vzájemné interakce odnášejí.

Bibliografie

ELIÁŠOVÁ, Viera. Hodnotenie prezentácií študentov na odbornú tému v rámci jazykového vzdelávacieho a certifikačného jazykového programu Unicert III / In: *Výučba cudzích jazykov na vysokých školách a univerzitách* [elektronický zdroj]. - ISBN 978-80-552-0916-6. - Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2012. – P. 56-72 [CD-ROM]

HU, Guangwei, & LIU, Yanhua. Three minute thesis presentations as an academic genre: A cross-disciplinary study of genre moves. *Journal of English for Academic Purposes*, 2018 (35), pp. 16-30.

KÁROLY, Adrienn. Feedback on individual academic presentations: exploring Finnish university students' experiences and preferences. In JALKANEN, J. et al (Eds). *Voices of pedagogical development – Expanding, enhancing and exploring higher education language learning*. Dublin: 2015. (pp. 105-130). DOI: 10.14705/rnet.2015.000289

LITTLE, David, & DAM, Leni, & LEGENHAUSEN, Lienhard. *Language Learner Autonomy (Theory, Practice and Research)*. Bristol, UK: Multilingual Matters, 2017.

MIČÍNOVÁ, Ivana. Supporting Development of Academic and Professional Identity in Undergraduates Through Learner Autonomy. In SEDLÁČKOVÁ, K. & BILOVÁ, Š. & CHOVANCOVÁ, B. (Eds.). *The teacher's role in development of learner autonomy (The Brno Collection)*. Candlin & Mynard, 2019 (in print).

MURUGAIAH, P. Pecha Kucha Style Powerpoint Presentation: An Innovative Call Approach to Developing Oral Presentation Skills of Tertiary Students. *Teaching English with Technology*, 2016, 6, (1), pp. 88 – 104.

NASH et al. If first-year students are afraid of public speaking assessments, what can teachers do to alleviate such anxiety? *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 2016, 41 (4), pp.586 – 600.

ROBERTS, David. The engagement agenda, multimedia learning and the use of images in higher education lecturing: or, how to end death by PowerPoint. *Journal of Further and Higher Education*, 2018, 42:7, pp. 969-985.

SLAVÍK a kol. *Vysokoškolská pedagogika*. Grada: 2012.

TOMSETT, P.M., & SHAW, M.R. Creative classroom experience using Pecha Kucha to encourage ESL us in undergraduate business courses: A pilot study. *International Multilingual Journal of Contemporary Research*, 2014, 2(2), pp. 89-108.

VAŠUTOVÁ, M. Strategie výuky ve vysokoškolském vzdělávání. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta: 2002.

Údaje o autorce: Mgr. Ivana Mičinová absolvovala FF UK obor čeština a angličtina. Působila v Jazykovém centru FF UK, kde se věnovala výuce odborné angličtiny pro humanitní a sociální vědy. V současnosti se věnuje výuce angličtiny pro cestovní ruch a management. Odborně se zaměřuje na výuku, testování a hodnocení odborné a akademické angličtiny. Účastní se významných domácích i zahraničních konferencí zaměřených na lingvodidaktiku a pravidelně publikuje v domácích i zahraničních periodikách a publikacích. Věnuje se též spolupráci s jazykovými centry na vysokých školách jako členka výboru České a slovenské asociace jazykových center a členka redakční rady vědeckého časopisu *CASALC Review*. V poslední době se zaměřuje na adaptační procesy u studentů bakalářského studia, které souvisejí s afektivními, kognitivními a behaviorálními strategiemi učení.

Kontakt:

Ivana Mičinová, Mgr.
Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s.
Katedra cizích jazyků
Spálená 14
Praha 1, 110 00
micinova@vso-praha.eu

Přílohy

Tab.2 Komplexní hodnocení prezentačních dovedností. (Upraveno podle Eliášové, 2012)

Obsah	5	4	3	2	1
Výběr a zpracování tématu					
Přehlednost a logická provázanost					
Srozumitelnost a výstižnost					
Hloubka zpracování					
Zvolený přístup či metoda					
Organizace					
Struktura a uspořádání informací a argumentů: úvod, hlavní část, závěr.					
Použití signálních jazykových prostředků					
Přednes					
Oční kontakt s publikem					
Interakce s publikem					
Řeč těla a mimika					
Hlasový projev: hlasitost, intonace, rychlost					
Vizuální pomůcky (PP)					
Jazyk					
Rozsah a přesnost slovní zásoby					
Rozsah a přesnost gramaticko-syntaktických struktur					
Plynulost					
Výslovnost a intonace					
Srozumitelnost					
Celkový přínos					
Celkové hodnocení					

Konference u příležitosti 100. výročí založení Vysoké školy obchodní
Sborník příspěvků z konference

Editorka:

Výkonné redaktorky: Mgr. Simona Pecková, MBA, Ph.D., Mgr. Ivana Mičínová

Odpovědný redaktor

Návrh a grafické zpracování obálky

Publikace neprošla redakční úpravou

Vydala Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s.

Spálená 14

Praha 1, 110 00

1. vydání

Praha 2019

Ediční řada – Sborníky

ISBN 978-80-7615-062-1

Neprodejná publikace